

| KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU

| TEOLOGICKÁ FAKULTA KOŠICE

INŠTITÚT CIRKEVNÝCH DEJÍN

NOTITLÆ HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

Ružomberok 2012

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*

ročník | *Volume* 1, číslo | *Issue* 2, rok | *Year* 2012

vychádza 2x ročne | *Frequency: twice a year*

Hlavný redaktor | *Editor-In-Chief*: doc. PhDr. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Redakčná rada | *Editorial Board*:

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD. – *TF Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích*

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD. – *TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. PhDr. Ivan CHALUPECKÝ – *TF Košice, Katolícka univerzita v Ružomberku*

doc. Dr. Sándor János TÓTH – *Gál Ferenc Hittudományi Főiskola Szeged*

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem., – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

ThDr. Peter BORZA, PhD. – *GTF, Prešovská univerzita v Prešove*

HEDr. Ľuboslav HROMJÁK, PhD. – *Teologický inštitút Spišská Kapitula, TF Košice,
Katolícka univerzita v Ružomberku*

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD. – *Rád premonštrátov – Opátstvo Jasov*

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF – *Segreteria di Stato, Citta del Vaticano*

Mgr. Viliam Štefan DÓCI OP – *Archiv und Bibliothek des Dominikanerkonventes Wien*

Mgr. Peter FEDORČÁK, PhD. – *FF, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Výkonný redaktor | *Executive Editor*: ThLic. Tomáš FILIP, PhD.

Jazykový redaktor slovenského textu | *Slovak text Editor*: Mgr. Helena MOTÝTEOVÁ

Jazykový redaktor českého textu | *Czech text Editor*: Mgr. Blanka ŠEBESTOVÁ
Mgr. Ivana HOYEROVÁ

Jazykový redaktor anglického textu | *English text Editor*: Mgr. Lenka LAPOŠOVÁ

Technický redaktor | *Technical Editor*: ThLic. Radovan SEKAN

Návrh obálky | *Cover design*: Ján MIŠKO

Adresa vydavateľa | *Address of Editorial Publisher*:

© 2012 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku

Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok

web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Address of Editorial Office*:

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta Košice

Katolícka univerzita v Ružomberku

Hlavná 89, 041 21 Košice

web: www.icd.ktfke.sk

email: icd@ktfke.sk

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

Úvod <i>Editorial</i>	5
Ku vzťahom uhorských premonštrátov k Prémontré do roku 1526	6
<i>Some words on the relations of Hungarian Premonstratensians to Prémontré until 1526</i>	
Angelus Štefan Kuruc	
Jezuitská misia v Užhorode v rokoch 1615 – 1618 na základe archívnych dokumentov.....	13
<i>Jesuit mission in Užgorod in the years 1615 – 1618 according to archive documents</i>	
Štefan Lenčič	
Historicko – právny pohľad na uzatváranie manželstva.....	19
<i>Historical and legal overview of marriage conclusion</i>	
Jana Mitrová	
Mláďi Bedřicha kardinála Schwarzenberga.....	32
<i>Youth of Cardinal Friedrich Schwarzenberg</i>	
Martin Grones	
Českobudějovický biskup Martin Josef Říha – odraz jeho myšlenek a činnosti v pastýrských listech a zprávách o stavu diecéze	40
<i>Bishop Martin Josef Říha from Budweis - reflections on his thoughts and work in his pastoral letters and reports concerning the state of his diocese of Budweis</i>	
Ivo Prokop	
Prímas tisícročia – kardinál – Boží služobník Stefan Wyszyński.....	58
<i>Primate of the Millennium – A Cardinal – A Servant of God, Stefan Wyszyński</i>	
Jozef Jurko	
Organizačná štruktúra Prešovského biskupstva v rokoch 1939 – 1945.....	77
<i>Organisational structure of the Diocese of Presov in 1939 – 1945</i>	
Peter Borza	
Pol'ovská farnosť v rokoch 1920 – 1925	87
<i>The parish of Pol'ov in 1920 – 1925</i>	
Lenka Lapošová	
Angažovanosť mládeže v katolíckych spolkoch na území Slovenska v rokoch 1938 – 1989.....	96
<i>The involvement of youth in the Catholic associations on the territory of Slovakia in the years 1938 – 1989</i>	
Lucia Babjaková Gállová	

Menovací dekrét pre kňaza Hypolita, kaplána kráľovnej, na úrad plebána vo Veľkom Šariši z roku 1262.....	102
<i>The letter of appointment for the priest Hyppolit – queen’s chaplain – to the post of plebanus in Veľký Šariš from 1262</i>	
Konštantín Daniel Boles	
O Bolestnej Panne Márii od neznámeho gotického majstra v Dóme sv. Alžbety v Košiciach	105
<i>Virgin dolorosa from an unknown gothic master in The St. Elisabeth cathedral in Košice</i>	
Mária Spoločníková	
Rozhovor s akademickou maliarkou Máriou Spoločníkovou <i>Interview</i> with academic painter mária spoločníková	107
Recenzie <i>Reviews</i>.....	112
Recenzenti príspevkov <i>Reviewers</i>.....	118

Vážení čitatelia!

Neraz stretávame okolo seba ľudí, ktorí sa ťažko zriekajú svojich predstáv o dejinách, ktoré si už raz vzali do hlavy, najmä ak im bola vštepená už v škole ako výsledok „vedeckých“ bádání, alebo prezentované „ľuďmi, ktorí prečítali jednu knihu“. Zostávajú tak po celý život v zajatí naučených termínov a predsudkov. Opustenie tradičného výkladu histórie nechápu ako zanechanie nevyhovujúceho princípu, ale ako falšovanie dejín a vytváranie neexistujúcej histórie.

Neľahkú úlohu v tejto oblasti majú aj cirkevní historici, ktorí sa na základe archívnych materiálov usilujú čo najobjektívnejšie predstaviť jednotlivé udalosti z dejín Cirkvi. Aj nové číslo nášho časopisu *Notitiae historiae ecclesiasticae* chce v skromnej miere prispieť k postupnému a hlbšiemu odkrývaniu histórie, v jej osobitnej oblasti – v cirkevných dejinách.

Snahou jednotlivých autorov je predstaviť rôzne témy cirkevných dejín na Slovensku i za jeho hranicami.

Prvú časť časopisu tvoria vedecké príspevky. Úvodný autor v ňom charakterizuje vzťahy, ktoré vytvárali uhorskí premonštráti k Prémontré do roku 1526, kde sídlila ich generálna kapitula na čele s generálnym opátom. Ďalší príspevok nám predkladá archívne záznamy z rekatolizačnej práce jezuitov na panstve Drugetovcov v Užhorode v rokoch 1615 – 1618. Zaujímavý pohľad ponúka aj ďalší príspevok venovaný historicko-právnemu pohľadu na uzatváranie manželstva. Obsah tejto témy vykresľuje – okrem iného – aj precízny a veľmi zodpovedný postoj Katolíckej cirkvi k manželstvu. Dvaja mladí autori z Českej republiky nám predstavujú kardinála Bedřicha Schwarzenberga a českobudejovického biskupa Martina Jozefa Říhu. Treticu významných osobností uzatvára príspevok o kardinálovi Stefanovi Wyszyńskom v Poľsku. Posledné tri príspevky ponúkajú pohľad na organizačnú štruktúru Prešovského biskupstva v rokoch 1939 – 1945, obraz náboženského života farnosti v Poľove v prvej polovici 20. storočia a nakoniec príspevok o angažovaní mládeže v katolíckych spolkoch na území Slovenska v rokoch 1938 – 1989.

Druhú časť časopisu tvoria iné žánre, ktoré dopĺňajú a obohacujú obsah o ďalšie historické aspekty. V časti preklady ponúkame preklad menovacieho dekrétu z roku 1262 z latinského jazyka. Akademická maliarka Mária Spoločníková nám predstavuje plastiku bolestnej Panny Márie v Dóme sv. Alžbety v Košiciach. V téme umenia prinášame aj rozhovor o akademickom maliarovi Dr. Karlovi Veselom. Záver uzatvárajú tri recenzie na publikované knihy.

Pestrosť predkladaných príspevkov vytvára priestor pre oslovenie širšieho čitateľského okruhu a zároveň otvára nové podnety pre ďalší a komplexnejší vedecký výskum.

Redakcia

KU VZŤAHOM UHORSKÝCH PREMONŠTRÁTOV K PRÉMONTRÉ DO ROKU 1526

Angelus Štefan Kuruc

SOME WORDS ON THE RELATIONS OF HUNGARIAN PREMONSTRATENSIANS TO PRÉMONTRÉ UNTIL 1526

Abstrakt: The monasteries of the Hungarian circary were unique within the Order of Prémontré. These houses had very loose ties with Prémontré and an uncontrollable desire to express a national identity vis-à-vis the whole Order. The obligation on the Hungarian abbots to attend the general chapter was restricted. At the beginning of the 15th century the commenda caused the economic decline of otherwise prosperous houses of the Hungarian circary to poverty. The situation of the whole Order was marked by profound decadence. In the background of the situation large-scale reform began at the beginning of the 16th century. However, its success was limited.

Keywords: The Order of Prémontré. The Hungarian circary. The general chapter. The 16th century.

Organizácia premonštrátskeho rádu tvorila dokonalý celok - žiadny kláštor sa nemohol považovať za nezávislý od Prémontré. Najvyšším orgánom rehole bola generálna kapitula. Predsedal jej generálny opát, ktorý do roku 1790 sídlil v Prémontré. Povinnosťou každého opáta či prepošta bola účasť na generálnej kapitule v Prémontré, ktorá sa schádzala vždy raz ročne, neskôr každé tri roky na sviatok sv. Dionýza a dva nasledujúce dni (9. – 11. októbra).¹

Na kapitolu mal sa opát dostaviť s jedným kanonikom a jedným konversom.² Od účasti na generálnej kapitule ospravedlňovala iba choroba, alebo rozhodnutia diecézneho predstaveného (*inevitabili episcopi vel archiepiscopi obediencia*).³ Opát, ktorý sa nemohol kapituly zúčastniť, bol povinný poslať priora, alebo nejakú inú vhodnú osobu. Ak sa však opát nedostavil, ani nikoho neposlal, mal sa na najbližšej kapitule podrobiť disciplíne a po celý

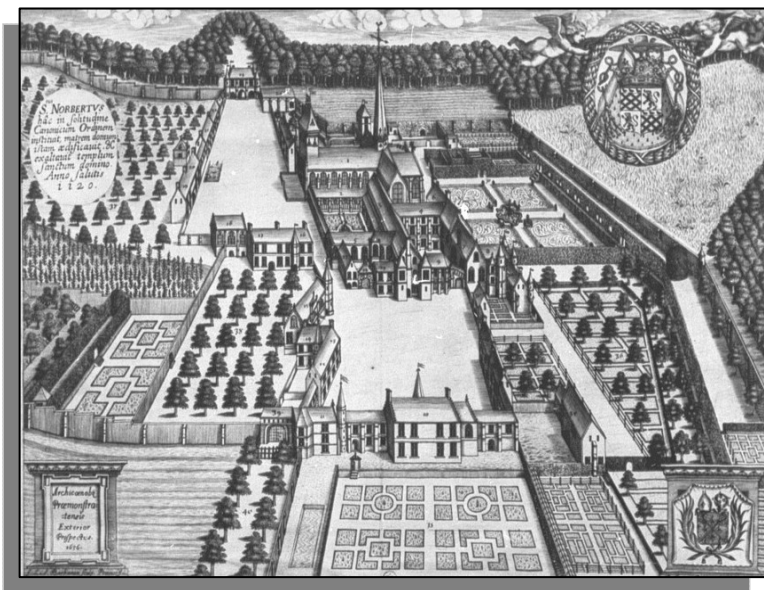
¹ ŘÍHA, Tomáš. *Svatý Norbert a jeho dílo*. Řím: Křesťanská akademie, 1971, s. 152 – 153.

² Porro abbates, in tribus equis ad capitulum generale venientes, adducant secum tantummodo canonicum et conversum...“ LEFÈVRE, Placide Fernand (ed.). *Les Statuts de Prémontré réformés sur les ordres de Grégoire IX et d'Innocent IV au XIIIe siècle* (Bibliothèque de la revue d'histoire ecclésiastique, fasc. 23). Louvain : Bibliothèque de l'Université, 1946, s. 86.

³ VAN WAEFELGHEM, Raphael (ed.). *Les premiers statuts de l'ordre de Prémontré* (Analectes de l'Ordre de Prémontré, tom. IX). Louvain : Smeetes, 1913, s. 36.

nasledujúci rok musel každý piatok držať pôst o chlebe a vode, okrem "dvojítych sviatkov".⁴ V polovici 13. storočia bolo stanovené, že sa v čase zasadnutia generálnej kapituly, t.j. v čase od 9. do 11. októbra, majú sláviť omše o Duchu Svätom s modlitbou *Deus qui caritatis*. Jednotliví kanonici sa mali modliť žalm *Miserere mei Deus*, *Pater noster* a *Deus qui caritatis*, konversi iba *Miserere mei* a *Pater noster*.⁵

Premonštráti (podobne ako cisterciiti) boli – vďaka povinnosti zúčastňovať sa každoročne generálnych kapitúl – najlepšie informovanými osobami o medzinárodných politických udalostiach, aktuálnych problémoch v Cirkvi a vývojových trendoch (aj ekonomického charakteru) v Európe.⁶

Pápež Inocent III. v bule *In eminenti* z roku 1198 potvrdil, že všetci opáti a prepošti sú povinní zúčastniť sa generálnej kapituly v Prémontré. Výnimka platila pre opátov a prepoštov zo vzdialených miest, ktorým pravidlá účasti určoval generálny opát.⁷ To platilo aj pre uhorské kanónie – nebolo možné, aby sa všetci prepošti každoročne zúčastňovali generálnej kapituly.

Účasť českých a moravských premonštrátskych opátov na generálnej kapitule je dosvedčená už pre polovicu 12. storočia.⁸ Vzdialenosť Uhorska od Prémontré však bola podstatne väčšia, preto uhorskí prepošti pravdepodobne chodievali na generálne kapituly nepravidelne. O tom, že zástupcovia uhorských prepozitúr v zmysle buly *In eminenti* skutočne chodievali na generálne kapituly, dosvedčuje výčitka generálneho opáta Gerváza⁹ kanonikovi Rabadovi (1219) o absencii delegátov z Uhorska v posledných štyroch rokoch.¹⁰

⁴ LEFÈVRE, Placide Fernand. – GRAUWEN, Wilfried Marcel (edd.). *Les Statuts de Prémontré au milieu du XIIe siècle* (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fasc. 12). Averbode : Imprimerie orientaliste 1978, s. 45.

⁵ *Statutum est etiam ut in die beati Dionysii in qualibet ecclesia nostri Ordinis missa in conventu de Spiritu sancto celebretur, et tam in ipsa missa quam in singulis missis privatis dicatur collecta Deus qui caritatis pro abbatibus in capitulo congregatis, et singuli canonici, die illo et duobus sequentibus, dicant psalmum Miserere mei Deus et Pater noster cum collecta predicta, conversi Miserere mei et Pater noster.* LEFÈVRE, Placide Fernand (ed.). *Les Statuts de Prémontré réformés sur les ordres de Grégoire IX et d'Innocent IV au XIIIe siècle*, s. 85.

⁶ CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420*. Praha : Karolinum, 1998, s. 22.

⁷ OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*. Különlenyomat a Művészettörténeti értesítő 1957, s. 2 – 3. számból. s. 235; LÁSZLÓOVÁ, Henrieta. *Dějiny premonštrátov v Šahách (1238 – 1552)*. (diplomová práca) FH TU : Trnava, 1999, s. 22.

⁸ ŽÁK, Alfons (ed.). *Listy Oldřicha, probošta Steinfeldského do Čech a na Moravu zaslané. Paběrky z klášterních kodexů XII. století*. Rozpravy České akademie věd VIII, Praha : Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1900, s. 7 – 10, 34, 43 – 44, 46, 48.

⁹ Gervasius Anglus, 13. generálny opát v Prémontré v rokoch 1209 – 1220, predtým opát v Saint-jist a Thenailles, zomrel ako biskup s Séez v roku 1228. BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. II/1. Řeholní kanovníci*. Praha : Libri, 2003, s. 70.

¹⁰ OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 235.

Okrem toho štyri uhorské kanónie boli založené z Prémontré: Veľký Varadín, Leles, Sanctus Augustinus a Kláštor pod Znievom. To uznávajú všetci historici rádu (Lairuels, Lepaige, Hugo), potvrdzujú to všetky dnes známe stredoveké katalógy premonštrátskych kláštorov a okrem prepozitúry S. Augustinus to potvrdzujú aj uhorské pramene. Na filiáciu Varadína a Lelesa z Prémontré poukazuje aj Obituaire.¹¹ Ide o nekrológium opátstva v Prémontré od jeho založenia do 18. storočia; prvú časť sumarizácie napísali v rokoch 1175 – 1178. Neudávajú sa roky úmrtia, len dni a mesiace – čo úplne stačilo na konanie modlitieb. Nachádzajú sa v ňom mená členov varadínskej a leleskej prepozitúry ako filií Prémontré a Hatvanu ako filie Varadína.¹²

Okolo roku 1175 boli kláštory rehole zoskupené do určitých skupín, nazývaných *cirkárie*, vytvorených podľa krajín pôvodu. Zástupcom generálneho opáta v cirkáriách bol vizitátor (*visitor*) alebo vikár (*vicarius perpetuus*), ktorý predsedal kapitule cirkárie a mal právo vizitovať kanónie svojej cirkárie.¹³ Dá sa predpokladať, že aspoň vizitátori alebo vikári generálneho opáta sa generálnych kapitúl pravidelne zúčastňovali osobne, alebo cez zástupcov. Okrem toho pre lepšiu kontrolu nad jednotlivými kláštorami ustanovovala generálna kapitula každoročne cudzích vizitátorov, ktorí mali v určenej cirkárii svoju službu vykonávať starostlivo a s výsledkami zoznamovať generálnu kapitolu. Väčšinou bývali dvaja, ale sú aj doklady, v ktorých je uvádzaný len jeden vizitátor, a naopak máme správy aj o viac ako dvoch vizitátoroch. Niekedy medzi rokmi 1217 – 1220 bol vizitátorom uhorských prepozitúr opát Jarloch¹⁴ z Milevska v Čechách.¹⁵

Uhorská cirkária bola jednou z najväčších cirkárií rehole; o žiadnej cirkárii však (okrem frízkej a írkej) niet toľko nejasností o lokalizácii domov, o čase ich existencie a pôvode. Je to spôsobené najmä nedostatkom zachovaných písomných prameňov uhorskej proveniencie. Preto sa výskum z veľkej časti opiera na mimouhorské pramene, hlavne starobylé katalógy, ktoré nie sú veľmi presné.¹⁶ Rok vzniku uhorskej cirkárie nie je známy, ale v ninivskom katalógu z roku 1234 vystupuje už ako samostatná jednotka rádu. Najvyšším orgánom uhorskej cirkárie bola provinciálna kapitula, na ktorej sa prispôbovali štatúty uhorským podmienkam, riešili majetkové spory a vydávali rozhodnutia pre uhorské prepozitúry.¹⁷

V roku 1234 generálny opát a kapitula vyslal do Uhorska ako vizitátora Fridricha (*Fredericus*), bývalého opáta z Hambornu, aby overil údaje uvedené v rádrových katalógoch o paternite a filiáciách uhorských prepozitúr pre generálnu kapitolu.¹⁸ Ďalšia vizitácia s tým istým cieľom sa uskutočnila v roku 1270.¹⁹ Na základe vizitácie opáta Fridricha

¹¹ WAEFELGHEN, Raphael. *L'Obituaire de l'abbaye de Prémontré*. Louvain : Smeesters, 1913; OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 234.

¹² OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 234.

¹³ LÁSZLÓOVÁ, Henrieta. *Premonštráti a ich vývoj v stredoveku*. In KOŽIAK, Rastislav – MÚCSKA, Vincent (ed.). *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica – Bratislava : Chronos, 2002, s. 116.

¹⁴ Jarloch (Gerlacus), 1. opát v Milensku v rokoch 1187 – 1227/8. BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích. II/1. Řeholní kanovníci*. s. 111.

¹⁵ DOLISTA, Karel. (ed.). *Circaria Bobemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142 – 1541*. In *Analecta Praemonstratensia*, 1987, roč. LXIII, č. 13, s. 243.

¹⁶ OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 332.

¹⁷ MAŤOVČÍK, Peter. *Premonštrátsky kláštor v Lelesi v rannom stredoveku (do r. 1355)*. In *Bibliotheca Strahoviensis*, 1996, roč. 2, č. 2, s. 9.

¹⁸ OSZVALD Ferenc: *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 235.

¹⁹ BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense id est historia circariarum atque canoniarum candidi et canonici ordinis Praemonstrensis*. I. Straubing : C. Attenkofersche Buchdruckerei, 1949, s. 418.

v roku 1234 vznikol Ninivský katalóg, ktorý obsahuje zoznam kláštorov vizitovaných vizitátorom – 20 mužských a 2 ženské kanónie.

Katalóg z Ninive je súčasťou spisu *Liber monumentorum Ecclesiae SS. Cornelij et Cypriani juxta Ninive* a existuje v dvoch verziách: starší *Catalogus Ninivensis primus* (Ninivensis I.) je delený podľa cirkárií: je veľmi stručný a mnohé kláštory neobsahuje; ženské kanónie nespomína vôbec. V Uhorsku uvádza len jednu kanóniu Veľký Varadín. Predpokladá sa, že tento katalóg pochádza spreď roku 1240.

Catalogus Ninivensis secundus (Ninivensis II.) je rozdelený podľa štátov a obsahuje okrem zoznamu kanónií mnoho poznámok o mieste a histórii kláštorov, citácie z dekrétov generálnych kapitúl z rokov 1210 – 1240. Jadro vzniklo v rokoch 1234 – 1240, ďalšie dodatky sa datujú až po rok 1270.²⁰ V Uhorsku uvádza 22 kláštorov.²¹

Neskoršie katalógy pochádzajú z rokov 1290 – 1320:

Tongerloensis - z opátstva v Tongerlo, 22 kláštorov;

Lepaige - v diele Le Paige *Bibliotheca praemonstratis* – ide o zoznam zostavený z rozličných rukopisov zo 14. storočia z archívov v Prémontré a iných francúzskych opátstiev;

Heilgenthalensis (H) z roku 1294 z kanónie Heilgenthal pri Lüneburgu;

Windbergensis (W) zo 14. storočia.²²

Katalóg *Tongerloensis* zaznamenáva o uhorskej cirkárii (1294), že pre nedostatok vizitátorov a zriedkavé vizitácie uhorských prepozitúr generálny opát a definítori generálnej kapituly zrušili všetky filiácie uhorskej cirkárie a uhorské kláštory podriadili ako filie piatim českým a moravským opátstvám (Strahov, Litomyšľ, Hradisko, Louka, Zábřdovice).²³ Také isté zadelenie uvádza aj katalóg z Heilgenthalu, ale katalóg *Lepaige* z roku 1320 uvádza zas pôvodné filiácie.²⁴ Snaha podriaďiť uhorské kanónie česko-moravskej cirkárii (*circaria Bohemiae et Moraviae*) v 13. storočí boli teda neúspešné²⁵ a generálna kapitula toto nariadenie v roku 1516 zrušila.²⁶ Niet ani náznakov, žeby českí opáti uplatňovali svoju paternitu nad uhorskými prepozitúrami.²⁷

Varadínska prepozitúra – ako najstaršia s uhorskými filiáciami – Prémontré udržiavala kontakty s materským kláštorom aj mimo povinnej účasti na generálnej kapitule. Svedčí o tom aj spomenuté nekrológium opátstva v Prémontré, ale aj iné zaznamenané kontakty. Varadínska prepozitúra v roku 1214 vyslala svojho kanonika Jonáša do Ríma, aby získal pre uhorskú cirkáriu odpis buly Inocenta III. *In eminenti*. Jonáš sa najprv vybral do Prémontré, aby si od generálneho opáta Gerváza vyžiadal odporúčanie pre pápeža.²⁸

²⁰ BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 17.

²¹ LÁSZLÓOVÁ, Henrieta. *Dejiny premonštrátov v Šabách (1238 – 1552)*, s. 20; SOLÁR, Vladimír. *Premonštrátske prepošstvo Panny Márie v Kláštore pod Znievom v rokoch 1248 – 1545*. (diplomová práca) RKCMBF UK Badín, 2001, s. 24.

²² BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 17 – 18; LÁSZLÓOVÁ, Henrieta. *Dejiny premonštrátov v Šabách (1238 – 1552)*, s. 20; SOLÁR, Vladimír. *Premonštrátske prepošstvo Panny Márie v Kláštore pod Znievom v rokoch 1248 – 1545*, s. 24.

²³ BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 297, 319, 417; KROUPA, Petr et al.: *Premonštrátský klášter v Louce - dejiny, umělecká výzdoba, ikonologie*. Znojmo: Jihomoravské muzeum, 1997, s. 18.

²⁴ BACKMUND Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 417; SOLÁR, Vladimír. *Premonštrátske prepošstvo Panny Márie v Kláštore pod Znievom v rokoch 1248 – 1545*, s. 25; MIŠÍK, Mikuláš. *K počiatkom Turčianskeho prepošstva*, In Duchovný pastier, 1962, roč. 37, č. 3, s. 116.

²⁵ ŘÍHA, Tomáš. *Svatý Norbert a jeho dílo*, s. 146 – 151; DOLISTA, Karel. (ed.). *Circaria Bohemiae, abbas Praemonstratensis et capitulum generale 1142 – 1541*, s. 221 – 228.

²⁶ BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 417.

²⁷ BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 418.

²⁸ OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémontrieiek Árpád-kori történetéhez*, s. 235.

V roku 1219 vysliela Varadín do Prémontré kanonika Rabada ako spoločného prokurátora uhorských prepozitúr, zároveň generálny opát Gerváz vyčítal uhorským prepoštom, že už štyri roky nikto z nich nebol v Prémontré.²⁹ V roku 1234 Varadín vysliela do Prémontré kanonika Ondreja, ktorý priniesol do Varadína „*pro habenda uniformitate ecclesiae Praemonstratensis*“ lekciónár, antofonár, graduál, misál, collectaneum, martyriologium, calendarium a liber consuetudinum.³⁰

V čase pápežskej schizmy (1378 – 1417) sa členovia premonštrátskeho rádu v Čechách, Uhorsku, Poľsku a ďalších susedných krajinách snažili dištancovať sa od Prémontré. Podporovali totiž rímskeho pápeža Urbana VI. (1378 – 1389) a dištancovali sa od materského kláštora v Prémontré, ktorý stál na strane protipápeža Klementa VII. (1378 – 1394). V tejto dobe sa mali podľa nariadenia pápeža Urbana VI. konať generálne kapituly vo vyššie uvedených krajinách a na týchto kapitulách mali byť aj volení vizitátori.

Zvolaním prvej takejto generálnej kapituly bol pápežom Urbanom VI. dokonca poverený strahovský opát Konrád (1367 – 1390), ktorý síce generálnu kapitolu zvolal, ale nepostaral sa o zvolenie vizitátorov.³¹ Kedy a kde sa také kapituly konali, však presne nevieme. Táto situácia skončila v roku 1408, kedy sa Francúzsko zrieklo avignonského pápeža Benedikta XIII.. V Uhorsku oddelenie od Prémontré prebehlo ešte skôr. Už v roku 1332 sa uhorský vizitátor na čas oddelil od Prémontré a začal v Uhorsku uplatňovať právomoc kvázigenerálneho prestaveného. Prepošti nechodievali na generálne kapituly do Prémontré, ale konali provinciálne kapituly v Budíne.³²

14. a 15. storočie je v Uhorsku obdobím úpadku premonštrátskych kanónií. Je to spôsobené predovšetkým zavedením inštitúcie prepoštov-komendátorov (*commendatores*), počínajúc vládou Anjouovcov. Išlo o zverenie úradu prepošta nerehoľníkov, alebo civilnej osobe. Komendátor sa zvyčajne málo staral, ak sa vôbec staral, o úroveň rehoľného života v kanónií, prijímal do kláštora len toľko novicov, koľko bolo potrebné na udržanie chodu bohoslužieb a hodnoverného miesta, zvyšok príjmov si ponechával. Zvyčajne sa v kláštore nezdržoval a habit nenosil. Prvým komendátorom v Uhorsku bol prepošt Ján III., kaplán Karola Róberta, vymenovaný za leleského prepošta (1366/8 – 1378).³³

Situácia rehole však nebola povážlivá len v Uhorsku. Benedikt XII. (1334 – 1342) sa snažil tento úpadok zastaviť, ale ustanovenia, ktoré vyhlásil pre mníchov a rehoľných kanonikov, upadli do zabudnutia bez toho, aby sa uviedli do praxe. V roku 1339 vydal bulu *Ad decorem*, ktorá obsahovala 64 reformných nariadení, napr. dávať dôraz na osobnú chudobu rehoľných kanonikov, konanie generálnych a provinčných kapítul, ustanovenie vizitátorov a pod.³⁴ Eugen IV. (1431 – 1447) nariadil premonštrátom *motu proprio* z roku 1438 odstrániť osobné vlastníctvo. Generálna kapitula vydala v roku 1451 dekrét o odstránení osobného vlastníctva, ale nebol uvedený do praxe.³⁵

²⁹ OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 235.

³⁰ OSZVALD, Ferenc. *Adatok a Magyarországi prémonstreiek Árpád-kori történetéhez*, s. 235; BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I.*, s. 416.

³¹ DOLISTA, Karel. *Premonštrátský řád a velké západní schisma (1378 – 1417)*. In *Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1991, roč. 31, č. 1, s. 63 – 64.

³² BACKMUND, Norbert. *Monasticon praemonstratense I.*, s. 418.

³³ LÁSZLÓOVÁ, Henrieta. *Dejiny premonštrátov v Šabách (1238 – 1552)*, s. 28.

³⁴ Archív Rímskokatolíckeho farského úradu v Lendaku VOJTAS, Jozef. *Dejiny kostola a prepošstva v Lendaku II.*, s. 10 – 12. (rkp.)

³⁵ BACKMUND, Norbert. *Geschichte des Präemonstratenseordens*. Grafenau : Morsak, 1986, s. 56.

V premonštrátskej reholi sa napokon začali snahy o nápravu pomerov zvnútra. Ostrihomský arcibiskup T. Bakócz³⁶ na podnet uznesení generálnej kapituly v Prémontré z rokov 1499 a 1501 sa vážne zaoberal problémom reformovania premonštrátov v Uhorsku.³⁷ V roku 1505 vydala generálna kapitula nové reformné konštitúcie³⁸. V tom istom roku Bakócz menoval za bzovického prepošta Andreja Dévaiho,³⁹ premonštráta z Bzovíka, alebo inej prepozitúry. V tom istom roku (1505) sa turčianskym prepoštom stal notár kráľovskej kancelárie Uriel Majthényi, keď sa rok predtým zriekol úradu jeho strýko Svorad Majthényi. Kráľ Vladislav II. na doporučenie arcibiskupa T. Bakócza menoval Uriela prepoštom podľa obvyklých podmienok; že sa stane premonštrátom, že bude nosiť rehoľný habit a že bude viesť konvent.⁴⁰ Následne v roku 1506 došlo k zmene aj v prepozitúre v Šahách, kde po zrieknutí sa prepošta, svetského kňaza Imricha Kalondiho, stal sa prepoštom premonštrát F. Fegyverneki.⁴¹

Cieľom reformy v Uhorsku malo byť obnovenie pôvodného stavu slobodnej voľby prepoštov, zavedenie provinciálnych kapitúl a pravidelné vizitácie konventov.⁴² Reakcia uhorských premonštrátov bola pomerne rýchla, čo svedčí o tom, že situáciu vnímali ako neúnosnú.

Uriel Majthényi sa v roku 1510 spolu s prepoštom F. Fegyvernekim zúčastnil na generálnej kapitule rádu v Saint Quentin. Problematika uhorských premonštrátov bola na kapitule podrobne prejednaná a boli prijaté aj nápravné opatrenia: zvoliť vizitátora uhorskej cirkárie a k nemu dvoch poradcov, vizitácia všetkých konventov a uskutočnenie reformy v kanóniách cirkárie. Vizitátor mal mať právo zvolávať prepoštov na kapitulú a radíť sa s nimi o spoločných veciach.⁴³ Podľa dekrétu generálnej kapituly bol povinný jeden z uhorských prepoštov v zastúpení celej cirkárie dostaviť sa do Prémontré každých šesť rokov.⁴⁴ Za vizitátora bol zvolený Fegyverneki, Majthényi sa stal jedným z dvoch poradcov,⁴⁵ druhým bzovický prepošt Andrej Dévai,⁴⁶ ďalšími dvoma boli prepošti z Lelesu a Csorný.⁴⁷ Kráľ Vladislav II. 21. septembra 1510 schválil reformu. Arcibiskup Bakócz schválil reformu 8. septembra 1514 ako arcibiskup a pápežský legát.⁴⁸ Nie je vylúčené, že sa Uriel Mathényi zúčastnil aj na ďalších rádových kapitulách (1516, 1522), ale o tom niet nijakých správ. Čo sa týka kapituly v roku 1516, je to viac ako pravdepodobné, keďže generálna kapitula sa v roku 1516 zaoberala záležitosťami uhorskej cirkárie.⁴⁹

³⁶ Tomáš Bakócz (1442 – 15. júna 1521) - kardinál a štátnik, prepošt v Titeli, kancelár, ostrihomský arcibiskup-prímas, titulárny latinský patriarcha konštantínopolský, legát pre Uhorsko a susedné krajiny. [online] Dostupné na internete: < http://en.wikisource.org/wiki/Catholic_Encyclopedia_%281913%29/Thomas_Bak%C3%B3cz >.

³⁷ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1971, s. 230 – 231.

³⁸ ŘÍHA, Tomáš. *Svatý Norbert a jeho dílo*, s. 161.

³⁹ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, s. 98.

⁴⁰ JANKOVIČ, Vendelín. *Uriel Majthényi (cca 1480 – 1546)*. In MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Biografické štúdie*. 15, Martin : Matica slovenská, Biografický ústav, 1988, s. 129.

⁴¹ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, s. 230 – 231.

⁴² LÁSZLÓOVÁ, Henrieta. *Dejiny premonštrátov v Šahách (1238 – 1552)*, s. 28.

⁴³ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, s. 228 – 230.

⁴⁴ BACKMUND, Norbert. *Monasticon I*, s. 418.

⁴⁵ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, s. 230 – 231.

⁴⁶ LÁSZLÓOVÁ Henrieta. *Dejiny premonštrátov v Šahách (1238 – 1552)*, s. 29.

⁴⁷ BACKMUND, Norbert. *Monasticon Praemonstratense I*, s. 411.

⁴⁸ PAŠTEKA, Julius a kol. *Lexikon katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava : Lúč, 2000, s. 867.

⁴⁹ MÁLYUSZ, Elemér. *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, s. 230.

Aj keď sa vizitátorovi Fegyvernekimu nepodarilo získať pre rehoľu všetky prepozitúry, predsa sa im podarilo presadiť v niektorých prepozitúrach slobodnú voľbu prepoštov – v tých kláštoroch došlo k istému zlepšeniu a v 1. štvrtine 16. storočia boli konventy pomerne početné (Leles, Jasov, Šahy, Bzovík a i.). Až po Moháč sa prepošti z Uhorska pravidelne zúčastňovali generálnych kapitúl, nakoniec však turecké nebezpečenstvo a reformácia zastavili reformu.⁵⁰

Adresa autora:

ThDr. Angelus Štefan Kuruc O.Praem., PhD.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

---

⁵⁰ HERMANN, Egyed. *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig*. München : Aurora, 1973, s. 201.

JEZUITSKÁ MISIA V UŽHORODE V ROKOCH 1615 – 1618 NA ZÁKLADE ARCHÍVNYCH DOKUMENTOV

Štefan Lenčič

JESUIT MISSION IN UZHGOROD IN THE YEARS 1615 – 1618 ACCORDING TO ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract: The Jesuit missionary activity in the 17th century in the eastern Slovakia still has a lot of undocumented and unmapped issues. Only inchmeal disclosure of the historical fonts gives us more detailed description hard work of Jesuits on the counter-reformation. We can also find very interesting historical documents about Užgorod - the former estate owned by the noble family of Drugeth. Detailed reports of the Jesuits mission from 1615 - 1618 present us their missionary work, which was so successful that in 1636 the Jesuit Gymnasium was relocated from Humenne to Užgorod. The work of the Jesuits was successful at the Gymnasium in Užgorod and also in pastoral care as far as the abolition of the Order in 1773.
Keywords: Gymnasium. Jesuit. Missionary activity. Counter-reformation. Užgorod.

Misijná činnosť jezuitov v Hornom Uhorsku dáva aj v súčasnosti priestor pre stále hlbšie historické bádanie. Bohatým zdrojom jezuitskej rekatolizačnej misijnej činnosti sú aj nimi zachované výročné správy (*Litterae Annuae*). Jedna z významných jezuitských misií sa uskutočnila v prvej polovici 17. storočia aj na panstve humenských Drugetovcov, do ich doménia patrila aj Užhorod so svojimi príslušnými majetkami.¹

V roku 1581 bol zvolený nový predstavený jezuitov páter Klaudio Aquaviva.² Z dostupných listinných dokumentov je známe, že v rokoch 1590 až 1609 sa viackrát v obežníkoch obracal na svojich provinciálov, ktorých súril k mobilizácii členov na ich vyslanie do misií. V inštrukcii v roku 1599 napríklad predpísal, aby každý na to vhodný kňaz raz ročne išiel na misie, aby misionári podľa vzoru apoštolov chodili vo dvojici. V každom kláštore mali byť aspoň dvaja bratia neustále zadelení do misií, resp. v každej provincii sa mali založiť dva-tri dočasné rezidencie bez stáleho príjmu, aspoň so 6 kňazmi

¹ BUJDOSÓ, István. Az Ungvári Drugeth Gimnázium története (az alapítástól az 1880-as évek végéig). In *Acta Beregsasiensis*. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. Ungvár 2011, X. évf. 1. köt., s. 102 – 103; STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium a traja košické mučeníci*. Miestny odbor Matice Slovenskej. Humenné 1995.

² Klaudio Aquaviva (Claudio Acquaviva - *14.9.1543, Atri, Taliansko - †31.1.1615 Rím), bol v poradí 5. generálom Spoločnosti Ježišovej. Vypracoval definitívny študijný poriadok jezuitov (*Ratio et institutio studiorum*).

a 2 bratmi, z ktorých by mohli pátri ako z misijných stredísk chodiť po okolí. Pôsobiacich misionárov v rezidenciách mali časom zavolať späť do kolégií a vyslať tam nových.

Nová expanzívna politika jezuitov a zmenená nábožensko-politická situácia v krajine spoločne vytvorili novú stratégiu v Uhorsku, jej základnými článkami boli misie, ktoré zakladali pri šľachtických dvoroch.³

Výročné správy (*Litterae Annuae*) neboli koncipované ako historická literatúra, ale na potešenie a poučenie spolubratov. V každej provincii, na základe hlásení zasielaných z jednotlivých kláštorov, na konci roka poverení pátri zostavili správu o ročnej činnosti celej provincie. Na základe referátov v ročenkách humenského kolégia môžeme rozlíšiť štyri základné oblasti jej činnosti: pastoračná práca na humenských majetkoch, konverzie, škola a šľachtické misie.

Najviditeľnejšie úspechy dosiahli jezuiti – okrem Humenného a okolia – na užhorodskom majetku. Dôležitým krokom konvertovania bolo prevzatie kalvínskeho kostola v roku 1615 v Užhorode, ktorý znovu vysvätil v tom čase na Hornom Uhorsku pôsobiaci sedmohradský biskup Štefan Sentandráši. Potom sa šesť jezuitov dalo do práce v meste i na okolí (v menovite spomínaných dedinách Géreny a Serednye). Záležitosť katolicizmu významne podporila skutočnosť, že už v tomto roku bol na čelo mesta vymenovaný katolícky richtár, s aktívnou podporou zemepánskej rodiny Drugetovcov. Najdôležitejšou úlohou jezuitov, pôsobiacich v misiách, bolo zabezpečenie duchovného života zemepána, jeho rodiny a služobníctva. Svoju ďalšiu pozornosť venovali ostatným ľuďom. Práve pre nedostatok katolíckych kňazov stagnovala niekedy celé roky pastoračná práca.⁴

V roku 1604 boli jezuiti vyhnaní z východného Uhorska a zo Sedmohradska. Odchádzali do Poľska, pričom Pavol Rákoci využil túto príležitosť a pozval ich na svoje panstvo, na hrad Makovica pri Zborove. Jezuitskú skupinu tvorilo päť pátrov a jeden fráter. Rákociho panstvo tvorilo v tom čase 96 dedín. Misia na Makovici trvala dvadsať rokov. Aj keď toto územie nebolo zasiahnuté reformáciou, jezuiti mali veľa práce. Postupne sa ujímali aj širšieho okolia (Humenné a Satmár). Vďaka jezuitom sa na tomto území zachovala pevná kontinuita katolíckej viery a z tohto kraja vzišlo aj veľa jezuitských povolání, ktoré boli potrebné pre ďalšiu misijnú činnosť.⁵

Keď sa jezuiti utekajúci zo Sedmohradska v roku 1606 zastavili v Humennom, bol medzi nimi aj páter Ján Argentus, ktorý bol predstavený sedmohradskej misii. Gróf Juraj III. Druget využil túto príležitosť k tomu, aby začal vyjednávať o tom, aby sa jezuiti usadili v jeho meste. Podarilo sa mu to v roku 1608, keď mu Pavol Rákoci poslal do Humenného dvoch jezuitských pátrov – Jána Szentdördiho ako kaplána pre grófsku rodinu a Michala Beska pre pastoračiu v meste a na okolí.⁶

V roku 1614 sa vytvorila v Humennom pevná jezuitská komunita, ktorá sa rozrástla na 15 členov. Jezuiti hneď založili aj školu, v nej mali nižšiu a vyššiu triedu gramatiky. V tom čase sa však táto komunita neuvádzala ako rezidencia, ani ako kolégium.

---

³ LUKÁCS, László - MOLNÁR, Antal. A homonnai jezsuita kollégium (1615 – 1619). In Balázs, Mihály, et al., eds. *Művelődési törekvések a korai újkorban*. Szeged: JATE Régi Magyar Irodalom Tanszék, 1997, s. 359.

⁴ LUKÁCS, László - MOLNÁR, Antal. *A homonnai jezsuita kollégium*, s. 368 – 369.

⁵ KRAPKA, Emil. - MIKULA, Vojtech. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561 – 1988*. Cambridge 1990, s. 50.

⁶ SZÉKELY, Anton. *Jezuiti v Humennom*. Humenné 1977, Rkp., s. 2; STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium*, s. 22; KRAPKA, Emil. - MIKULA, Vojtech. *Dejiny Spoločnosti Ježišovej*, s. 50.

Nebola totiž ešte stanovená jej právna existencia generálom rehole.⁷ V roku 1615 schválil generálny predstavený rehole páter Klaudius Aquaviva zriadenie rezidencie a gymnázia v Humennom. V zápätí 2. júla 1615 vydal Juraj III. Druget v Užhorode zakladajúcu listinu humenského kolégia.⁸

Pôsobenie jezuitov v Humennom – na panstve Drugetovcov – sa postupne rozšírilo a už v roku 1615 máme doloženú misijnú prácu otcov jezuitov aj v blízkom Užhorode, ktoré patrilo do doménia pánov z Humenného.⁹

Nasledujúce archívne záznamy z tejto misie dokumentujú požehnanú prácu jezuitov v tomto meste a v jeho okolí. Prvé písomné údaje o tejto misii sú z roku 1615, kde sa dozvedáme, že od tohto roku v Užhorode začali pôsobiť dvaja pátri jezuiti, ktorí patrili do humenskej komunity. Podrobný zápis ich pastoračnej práce nám ponúka nasledujúci obraz: „Užhorod je brad a mesto osvieteného zakladateľa Humenského kolégia, rieka po slovensky sa nazýva Uh a tečie okolo bradu a mesta. Maďari ju nazývajú Ung a brad nazývajú Vár (Ungvár). Tu bolo sídlisko luteránov a kalvínov asi 40 – 50 rokov. Toho roku obsadil náš osvietený zakladateľ farský kostol svojou jedinečnou usilovnosťou a daroval ho občanom až po kľúče. Postaral sa totiž o jeho obnovenie a slávnostné vysvätenie Štefanom Cikim, samandrianskym biskupom, a to 25. októbra, po toľkých rokoch, keď ho heretici znesvätili. Osvietený náš zakladateľ chcel, aby na tejto slávnosti sa zúčastnili aj humenská spolubratia, ktorí sa môžu z kolégia vzdialiť. Prišli štyria s otcom predstaveným k tunajším dvom, ktorí už sídlili v Užhorode. Od času, keď kostol prešiel do rúk katolíkov, každý deň sa zväčšoval počet poslucháčov a neprešla ani jedna nedeľa, aby sa niekto nevrátil ku katolíckej viere. Jeden z našich vypočul spoveď 23 kalvínov, nedávno navrátených z ich herézy. Dvaja pátri sa striedali pri spravovaní tejto vinice po celý rok. Z desiatich dedín, ktoré patria k užhorodskému panstvu, je 6 slovenských, tie sa podriadili Katolíckej cirkvi. Z nich štvrtá obec patrí šľachticovi, ktorý je naklonený našej Spoločnosti. Neďaleko mesta je obec s názvom Horjany. Má svoj farský kostol, spoločný s dvoma slovenskými obcami, pomiešanými s Maďarmi. Tí všetci sa stali katolíkmi. Prijali katolíckeho farára. Keď je chorý, pomáhajú mu naši pátri, dosť často. K tým patrí rusínska obec, ktorá sa pripojila k rímskej cirkvi. Čo sa týka ich navštevovania, napájania katolíckym učením, navštevovania chorých, podávania sviatostí ľuďom v toľkých dedinách, to bude práca dvoch pátrov po celý rok. Možno o tom premýšľať, ale niet o tom zápisov. Ľahšie konvertujú Slováci, ťažšie Maďari, ale keď to prijmú, pernejšie prilipnú k pravde. V Užhorode sa počas Veľkej noci vyspovedalo a prijímalo 150 ľudí, na Vianoce to bolo 160 a viacerí na rozličných miestach šľachticov a veľmožov, ku ktorým prichádzame na pozvanie“.¹⁰

Ďalšie informácie nám ponúkajú tento obraz:

„Na sviatok Najsvätejšieho tela Kristovho sa toho roku po prvý raz konala slávnostná procesia, a to z bradu do kostola v nemocnici. Procesie boli prerušené už 40 – 50 rokov. Celé mesto bolo zaplavené divákmi vzhľadom na novotu a kvôli jarmoku sa tu zišlo veľa ľudí aj z vidieka. Ulice vyčistili sami heretici a vyzdobili zeleňou stromov, cesty boli posypané trávou. Zaznievali bubny a trúbky, muzikanti vybrávali a slávnosť zvyšovalo aj dunenie kanónov. Chlapci, pekne oblečení, spievali maďarské piesne. Na námestí sa konali dve kázne, po maďarsky a po slovensky. Temnoty kalvinizmu

⁷ STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium*, s. 23.

⁸ WALLASZKY, Pavlo. *Conspectus reipublicae literariae in Hungariae*. Budae 1808, s. 158.

⁹ KAZY, Franciscus. *Historia Universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu*. Tyrnaviae 1737, s. 255 – 256.

¹⁰ ARSI - *Archivum Romanum Societatis Jesu, Rome Austr.* - *Provincia Austriae*. 133, fol. 189 r – 192 v. Správa humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách. Činnosť v roku 1615. Dalej len: ARSI Austria.

boli zatlačené svetlom katolíckej viery. Jedna žena zo Sedmohradska, 4 roky utláčaná 8 démonmi, znášala tvrdé mučenie po celom tele. Hľadala oslobodenie u mnohých farárov, ale nenašla. Jednej noci videla vo sne veľmi starého starca, na jeho napomenutie prišla do Užhorodu a chcela vidieť pátra, vedela ho aj pomenovať. Ten jej dohovára, aby s tými démonmi išla ku kazateľovi, ale ctihodný starec sa jej znovu zjavil a napomenul ju, aby sa vyhýbala kazateľom. Poslúchla a páter ju za dva týždne oslobodil od nepriateľov. S veľkým poďakovaním sa vrátila domov. Inú ženu pri pôrode trápili tri dni neznesiteľné bolesti a hoci bola heretická, pomocou modlitieb otcov a po vypití pohára svätej vody hneď porodila. Istý mladík, predtým heretik, ochorel na nebezpečnú chorobu a brožila mu smrť. Povzbudený katolíckmi zavolať pátra, vypovedal sa a hneď sa uzdravil. Náš páter rozprával o kalvínskej predestinácii pred niekoľkými kalvínmi, že tá vedie k zúfalstvu. Jeden z nich sa hneď obrátil. Požiadaval od pátra odporúčajúci list a vstúpil do rehole františkánov. Aj medzi veľmožmi bola vyvolaná nemalá konverzia a teraz žijú v obnovenom náboženstve v pokoji. Nemálo odídených manželov bolo vzatých na milosť. Traja odlúčení muži sa znovu oženili, lebo manželky, ktoré predtým prepustili, už nežijú. Stalo sa to so súhlasom obyvateľov mestčka Užhorod, že bol zvolený richtár, katolík, ktorého priviedli senátori do katolíckeho kostola za účasti veľkého sprievodu, zložil prisahu pred najvyšším oltárom. Bol oblečený do našej stóly a kamže a vyslovil formu latinskej prisahy ako nový richtár. Tak to zapísal jeden páter. Iný otec okrem hore uvedených spoločných prác vypočul 168 spovedí. 14 bolo navrátilcov z herézy, ostatní boli katolíci, ktorí sa už dávno nespovedali. Medzi nimi jeden či dvaja sa nespovedali už 23 rokov. Iný odpadlík od pravej viery sa k nej vrátil. Jeden človek, chorobou zbavený rečí, sa vyznal znakmi zo svojich hriechov. Iný zas po rozhrešení, ktorý konvertoval, bol privedený k úprimnejšej modlitbe“.¹¹

V nasledujúcom zápise z roku 1616 sa dozvedáme o ďalších misijných úspechoch pátrov jezuitov: „V Užhorode u nášho osvieteného zakladateľa účinkovali tohto roku dvaja pátri. Jeden z nich úspešne vychádzal niekoľkokrát aj do mestčka Seredné. V tomto mestčku a v blízkych obciach od šľachtetných mužov vypočul 210 spovedí, z nich 59 bolo takých, ktoré vykonali konvertiu z rozličných heretických omylov. Konvertovali na katolícku vieru. Dvaja ariáni v dospelom veku boli pokrstení. Iný, ktorý upadol do mohamedánskej sekty, žil medzi Turkami. Keď umieral na smrteľnú chorobu, naši ho pripravili a výsledok bol taký, že sa vrátil do spásneho náboženstva ešte pred smrťou. Istá žena trpela tri dni pri pôrode, ale zavolali nášho pátra a keď vypila svätú vodu, ihneď dieťa porodila. V dedine Koncovo jedna žena bola dvakrát posadnutá démonom a dvakrát oslobodená. Raz použila akési korene, ktoré jej ukázal anjel strážca, druhý raz exorcizmom. Tretí raz zakúsila posadnutosť siedmimi zlými duchmi, pretože bola na heretickej kázni a aj tretí raz bola oslobodená trojdňovým pôstom nášho kňaza, jeho modlitbami, obetovanou omšou a exorcizmom... očistnou vodou. Štvrtýkrát sa zlí hostia pokúšali vstúpiť do nej, ale darmo sa namáhali, iba úbohú zranili na nohe a na bedrovej kosti. Z rany sa vyliečila za sedem dní. V Užhorode istý muž, vojak-katolík upadol pre spáchaný zločin do takých bolestí srdca a všetkých údov, že vôbec nedúfal v uzdravenie. Predsa však bol zbavený bolestí duchovnými liekmi a exorcizmom. Zväzok dvoch uzlín bol spálený posvätným ohňom. V dedine Boťany (Zemplín) chorý na vodnatieľku po vyznaní hriechov, prevedenom podľa obradu našim kňazom, za použitia oleja z tela sv. Mikuláša a položením časti dreva zo Svätého kríža ... v spánku videl pri sebe stáť blaženú Pannu, ktorá ho napomínala, aby ... neklešal na mysl. Táto choroba nebola smrteľná. Že to nebolo márne, dokázalo uzdravenie, ktoré dosiahol napriek predpovediam všetkých lekárov. Tí liečili vodnatieľku cez žalúdok a cez nohy“.¹²

¹¹ ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 250v. – 252 v. Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách. Činnosť v roku 1615.

¹² ARSI Austria - Provincia Austriae 133, fol. 250v. – 252 v. Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách. Činnosť v roku 1616.

V zápise z roku 1618 je vidieť okrem iného aj rozvinutie charitatívnej činnosti pátrov jezuitov: „16 ľudí sa zrieklo herézy. Jeden bol barón, ostatní boli obyčajní šľachtici. V jednom heretickom chráme mal náš kňaz kázeň a zemepán obce prikázal aj kalvínskemu kazateľovi, aby sa zúčastnil a aby protirečil, ak by tam bolo niečo proti jeho sekte. Ale keď sa ten neodvážil ani hlesnúť, pán sa naňho oboril a vyblásil ho za nevzdelanca a za zvodcu biedneho ľudu. Diet'a heretických rodičov by bolo umrelo bez krstu, keby tam nebol prišiel, s ohľadom na slabosť diet'at'a, náš kňaz. To spôsobilo, že lásku nášho pátra veľmi pochvaľovali a kazateľovi to prinieslo znateľnú nevšímavosť, lebo nič podobného on neurobil a susedia nič takého nepočuli a nevideli. Jednu nedeľu, keď náš osvietený zakladateľ sa vracal zo snemu, išiel v blízkosti tureckých hraníc a tí ho tam čakali v jednom údolí. Jeho sprievod bol na boboslužbe, nebol ozbrojený proti napadnutiu. Tí, čo sa vzdialili z boboslužieb, utekali pred nepriateľom, ale nanešťastie boli všetci zavraždení. Odsúdeným na smrť sme vyprosili život. Dvaja zo zajatia dosiahli slobodu. Bola vyzbieraná almužna, mnoho florénov pre chudobných, pracovali sme a dosiahli, že chudobným sa podávalo jedlo každý týždeň. Vychádzali sme na pozvanie k rozličným pánom a v ich anľách alebo chrámoch sme mali kázne, ktoré Spoločnosť oceňovala. Pred sviatkom Kristovho tela istá žena vložila veľa múky do ohňa z lampáša. Ženu preto vrhli do žalára. Keby zemepán obce nebol ich presvedčil, že vinu treba pripísať kazateľovi, ktorého zvykom bolo slávnostne slúžiť Bobu (ako to sám povedal). Jedna rabína sa odvážila zlorečiť a nazvať túto slávnosť nie dňom Pána, ale dňom zlodejov. Zaslúžila si za to trest, ale neprávom, lebo tej istej noci zloději ukradli všetky kone niekoľkým sedliakom, ktoré sa pásli na ich vlastných lúkach. Katolícka žena, keď vykladala čítanie pred kalvínskou rodičkou a s plačom prosila blaženú Pannu o dobrý pôrod pre ňu, tá bezbožnica to počula a zlorečenými slovami odvetila: Nech blažená Panna Mária pomáha psovi. Sotva vyslovila toto rúhanie, bola potrestaná, lebo sa zbavila ochrany Panny Márie a hneď náhlou smrťou umrela“.¹³

Tieto autentické správy jezuitských pátrov nám ponúkajú popis ich misijnej práce a ich úspechy, ktoré si vyžadovali systematickú a obetavú prácu.

Jezuitské pôsobenie v Užhorode malo okrem záslužnej misijnej činnosti aj ďalší pastoračný rozmer – ponúkané vzdelanie prostredníctvom vyučovania na gymnáziu.

Preloženie kolégia do Užhorodu navrhoval Jánovi X. Drugetovi už skôr (v roku 1634) jágerský biskup Imrich Lósi. Biskup svoj názor zdôvodnil tým, že v Užhorode sú vhodnejšie budovy a užhorodským katolíkom hrozí nebezpečenstvo straty viery a navyše mestečko má aj hradby, ktoré sú istým spôsobom ochranou. Aj sám generál jezuitov P. Vitelsci Mitius súhlasil s odchodom z Humenného, ale žiadal, aby jezuiti mohli zostať v Satmare. Podľa „Acta Iesuitarum Ungvariensis“ sa Druget v tomto roku rozhodol pre Užhorod.

Gróf začal ešte v tom istom roku uskutočňovať svoj plán, ale vojaci Juraja Rákociho prišli skôr a sťahovanie kolégia sa muselo prerušiť. Vojaci po sebe zanechali aj zničené budovy, ktoré mali slúžiť pre nové kolégium. Katalóg Rakúskej provincie už v roku 1636 uvádza užhorodské kolégium ako fungujúce. Zakladajúca listina pre toto kolégium bola vystavená 31. júla 1640. Ale úradné preloženie kolégia z Humenného dala grófka Anna Drugetová, rodená Jakušičová, až 8. októbra 1648.

Keď sa Juraj Rakóci so svojimi vojakmi dostal do Humenného, plný zlosti zničil celé mesto a hrady Jasenov a Brekov.¹⁴ Časť jezuitov sa po 1. decembri 1645 síce vrátila

¹³ ARSI Austria - Provincia Austriae - ÖNB Kod. 13562, fol. 53 v – 55 r. Správa Humenského jezuitského kolégia o jeho príslušných misiách. Činnosť v roku 1618.

¹⁴ SZÉKELY, Anton. *Jezuiti v Humennom*. Humenné 1977, Rkp., s. 10.

do Humenného, ale kolégium už neobnovili. Sústredili sa len na pastoračnú prácu v meste a v okolí.¹⁵

Pôvodné humenské gymnázium sa tak dostalo do Užhorodu. Jezuitov už v tomto mestečku Ján X. Druget ponechal, lebo bolo pre nich bezpečnejšie a mohli naplno rozvinúť svoju prácu. Pre potreby preloženého gymnázia bola potrebná budova, preto Ján X. Druget dal postaviť novú budovu. Drugetovci ako patróni toto gymnázium podporovali mnohými majetkami. Postupne s dobrým menom gymnázia prichádzali aj ďalší dobrodinci, ktorí darovali rôzne majetky, vinice i peniaze. Napríklad: Katarína, rodená Branderburská, vdova po Gabrielovi Betlenovi, darovala po obrátení na katolícku vieru užhorodským jezuitom veľké vinice. Štefan Simandy, sedmohradský biskup a prepošť v Lelesi, daroval jezuitom 3000 florénov. Medzi štedrými dobrodincami sa spomína aj grófka Anna Drugetová, rodená Jakušičová.¹⁶

V užhorodskom kolégiu pôsobili aj významní spisovatelia, akými boli napr.: rektor gymnázia Samuel Timon, ktorý napísal dielo *Imago antiquae Hungariae* a Ladislav Thuróci, syn hlavného notára Užskej župy, ktorý sa stal jezuitom v roku 1700 a napísal významné dielo *Historia Regum Hungariae*. K ďalším patrí aj jezuitský kňaz, misionár a mučeník P. Ján Simonides. Noviciát absolvoval v Trenčíne v roku 1659 – 1660. Po noviciáte učil rok na gymnáziu v Trnave, potom nasledovalo štúdium filozofie na Košickej univerzite a v r. 1665/6 (alebo 1666/7) učil na gymnáziu v Užhorode. Vrátil sa opäť do Košíc na teologické štúdiá, po ich absolvovaní bol ako 31-ročný vysvätený za kňaza. V zozname študentov sa nachádza aj neskorší mukačevský biskup Andrej Bačinský (*14.11.1732 – †19.12.1809).

Jezuiti pracovali v Užhorode s úspechom na gymnáziu, ale aj v pastorácii až do zrušenia rehole v roku 1773.¹⁷ Po tomto roku niektorí aj naďalej zostali pracovať v pastorácii. Vyučovanie na gymnáziu pokračovalo ďalej prostredníctvom diecéznych kňazov a neskôr ich nahradili aj premonštráti z Košíc. Nakoniec v roku 1775 darovala Mária Terézia budovy kolégia a kostol mukačevskému gréckokatolíckemu biskupovi. Biskup si tam zriadil svoju rezidenciu a kostol upravil na katedrálu.¹⁸

Adresa autora:

doc. PhDr. ThDr. Štefan Lenčíš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

---

¹⁵ LACKO, Michal. *Unio Uzhorodensis ruthenorum carpatiorum cum Ecclesia catholica*. Roma 1965, s. 37 – 38.

¹⁶ RUPP, Jakab. *Magyarország helyrajzi története*, s. 405; Vyučovanie na gymnáziu bolo viackrát prerušené, napríklad: po povstaní Juraja Rákociho sa začalo vyučovať až v novembri 1646, keď nastali pokojnejšie časy, nevyučovalo sa tiež v roku 1665, pretože v mestečku vypukol mor, gymnázium bolo zatvorené a jeho študenti boli prijatí na Spišskú Kapitulu. - Štátny archív Levoča, fond Archív Dr. Valentína Kalinaya, inv. č. 5. *Synopsis Residentiae Scepusiensis Societatis Jesu ab ejus in Scepusium adventu*, s. 56, 58.

¹⁷ DONGÓ, G. Gyula. *A Homonnai Drugeth-kollegium jezsuiták vezetése alatt*. In Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoralja-Újhely 1909, s. 30 – 32.

¹⁸ STOLÁRIK, Stanislav. *Humenské kolégium*, s. 42.

HISTORICKO – PRÁVNÝ POHĽAD NA UZATVÁRANIE MANŽELSTVA

Jana Mitrová

HISTORICAL AND LEGAL OVERVIEW OF MARRIAGE CONCLUSION

Abstract: Marriage is a natural establishment which is based not only on the natural human instinct of sexuality, but also on a free and rational decision of his will to enter marriage and to live in it. Marriage is not a private matter of two people who enter into it, but it has an impact on the life of society and the Church. Irrevocable personal consent establish a permanent institution. Article provides historical excursion of getting marriage in history from antiquity to the modern times along with the analysis of the development of a constitutive element of marriage.

Keywords: Canon law. Church. Marriage. Marriage consent.

Úvod

Vymedzenie manželstva vždy záviselo na systéme prijímaných alebo spochybňovaných hodnôt v konkrétnej spoločnosti. Už od rímskej doby bolo zdôrazňované, že je to celoživotné spoločenstvo jedného muža a jednej ženy. Uzatváranie manželstva bolo v dejinách vždy ovplyvnené sociálnym, kultúrnym a národným kontextom prostredia, v ktorom prebiehalo. Konkrétne historické udalosti ovplyvňovali život spoločnosti aj v oblasti, ako bolo manželstvo. Historický exkurz ponúka prehľad uzatvárania manželstva so zameraním na vývoj konštitutívneho prvku manželstva, ako aj na vývoj ďalších inštitútov manželstva. Konštitutívny prvok manželstva, spôsoby, zvyky a liturgické predpisy uzatvárania manželstva, vývoj jednotlivých inštitútov manželstva prešli v dejinách zmenami a úpravami, ktoré ovplyvnili kodifikovanie manželského kánonického práva v dvadsiatom storočí. Článok chronologicky opisuje staroveké tradície uzatvárania manželstva, stredoveký problém „*Quid facit matrimonium?*“, vplyv Tridentského koncilu a novoveký vývoj manželského práva v európskych krajinách.

Starovek

Židovská tradícia

Starý zákon neposkytuje systematickú náuku o manželstve. Existujú len fragmenty opisujúce prax Židov, ktoré ale ukazujú vysoko rozvinuté chápanie manželstva a dlhodobé obrady. Tie ovplyvnili a inšpirovali náuku a prax skorých kresťanských

komunit. V židovskom ponímaní manželstva dominoval inštitucionálny aspekt: rodina bola primárny zdroj sily rodu. Mat' mnohohodetnú rodinu bolo veľkým požehnaním, prežitie a budúca prosperita závisela práve na det'och.¹

Manželstvo sa u Židov uzatváralo v dvoch momentoch: zasnúbenie (*kiddushin*) a svadba (*nissuin*). Zasnúbenie nebolo len príslubom budúceho manželstva. Z právneho hľadiska už znamenalo uzavretie manželstva. Zasnúbenie ako zmluvu o sobáši snúbencov uzatvárali rodičia a bratia nevesty za súhlasu snúbencov. Ceremoniál sa dial slávnostne, obyčajne pred kňazom a svedkami. Kňaz snúbencom spojil ruky a požehnal ich. (*Tob* 7,15) Po zasnúbení bola žena považovaná za manželku a muž bol nazývaný manželom, i keď žena po slávnosti zasnúbenia zostávala ešte u rodičov a až po čase sa odsťahovala k manželovi. Až neskôr sa táto zmluva uzatvárala písomne a potvrdzovala prisahou alebo náležitou obetou. Zmluva sa predovšetkým pokladala za náboženský prejav, preto sa kládol dôraz, aby sa pred Bohom konala s najväčšou posvätnosťou.²

O niekoľko mesiacov³ po zasnúbení nasledovala svadba, ktorou sa muž a žena predstavili verejnosti ako manželia. Svadba spočívala v slávnostnom uvedení nevesty do domu ženícha. Svadobná slávnosť mala rodinný charakter a odohrávala sa v súkromí, nie v synagóge. Obrady a požehnanie viedol otec a súhlas nevesty a ženícha sa mlčky predpokladal. (*Gn* 24; *Tob* 7,9-17)⁴ Svadobný ceremoniál už nemal náboženský charakter. Svadba bola v židovstve dôležitá, nakoľko podľa Tóry človek plne dozrieva až uzavretím manželstva.

Rímska tradícia

V antickom rímskom svete bolo uzatváranie manželstva rodinnou záležitosťou. Právo uznávalo manželstvo ako sociálny fakt s právnymi dôsledkami, ale svetské authority do uzatvárania manželstva nijako nezasahovali. Podľa rímskych antických tradícií zasnúby predchádzali manželstvu, ale boli len príslubom a nemali charakter zväzku.⁵ Svadba mala náboženský a rodinný charakter. Predsedal jej *pater familias*. Právo uzatvárať legitímne rímske manželstvá (*matrimonium legitimum, iustae nuptiae*) mali len osoby, ktoré mali *connubium*, t. j. právo uzatvárať zákonný rímsky zväzok. Boli to občania rímski (*cives Romani*; z cudzincov tí, ktorým bolo toto privilégium udelené; najskôr ho získali *Latini priscei*, obyvatelia Latia, žijúci v tesnej blízkosti Ríma). Rímske manželstvo bolo monogamné, nebolo však nerozlučiteľné v zmysle neskoršej kresťanskej náuky. Trvalosť životného spoločenstva bola podmienená vôľou po spoločnom súžití (*affectio maritalis*). Bez takejto vôle nemohlo manželstvo ani vzniknúť, ani trvať. Rímske manželstvo sa zakladalo súkromnou zmluvou: „*Nuptias non concubitus sed consensus facit*“.⁶ Manželská zmluva nevyžadovala žiadnu zvláštnu formu, a preto stačil i neformálny konsenzus oboch

¹ ÖRSY, Ladislav M. *Marriage in canon law: texts and comments, reflections and questions*. Wilmington, Delaware : Michael Galzier, 1988, s. 15.

² ĎURICA, Ján. *Manželstvo a rodina v Biblii*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2008, s. 68 – 69; KAŠNÝ, Jiří. *Manžeství v západní tradici. Soubor kanonických studií*. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, s. 14.

³ Doba prípravy na svadbu vdovy bol obyčajne mesiac, na svadbu panny celý rok.

⁴ KAŠNÝ, Jiří. *Manžeství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 14.

⁵ KAŠNÝ, Jiří. *Manžeství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 14.

⁶ Manželstvo nezakladá súlož, ale súhlas.

snúbencov, že medzi sebou uzatvárajú manželstvo. Okrem súhlasu bolo však nevyhnutné, aby manželia spolu ďalej žili tiež *de facto*.⁷

Germánska tradícia

Zvyky germánskych kmeňov sa v oblasti manželstva a rodiny dost' líšili od rímskych spôsobov. Podľa germánskych zvykov zväzok nespočíval výhradne vo vyjadrení manželského súhlasu muža a ženy. Manželstvo vznikalo postupne. Proces začínal, keď muž alebo jeho otec požiadal otca ženy o jej ruku (*petitio*). Potom nasledovalo verejné zasnúbenie (*desponsatio*). Malo charakter zmluvy medzi dvoma rodinami. Na zasnúbenie nadväzovalo odovzdanie vena rodine ženy (*dotatio*). Neskôr bola žena odovzdaná mužovi (*traditio*) a uzatváranie manželstva bolo dokonané začiatkom spoločného (i sexuálneho) života (*consummatio*). Celý tento proces mohol trvať i niekoľko rokov. Pokiaľ neboli naplnené všetky tieto kroky, manželstvo nebolo kompletne uzavreté.⁸ Tento prístup zaisťoval budúcnosť detí, rodu a majetku pre prípad smrti rodičov, zvlášť otca.⁹

Kresťanská tradícia

Kresťania prvých storočí uzatvárali manželstvo podľa zvykov a tradícií miesta, kde žili. Kresťanstvo neprišlo s novým, vlastným spôsobom uzatvárania manželstva. Kresťania si boli vedomí, že manželstvo má svoj pôvod v stvorení, a že manželstvo uzatvárajú pred Bohom. (Porov. *Gn* 2,22-24; *Ef* 5,32) Kresťania považovali manželstvo za rodinnú záležitosť, pričom už od začiatku zasahovali biskupi, aby zachraňovali manželstvo od pohanských vplyvov.¹⁰ Pri uzatváraní manželstva sa odporúčal súhlas miestneho biskupa, ako to dosvedčuje sv. Ignác Antiochijský v Liste Polykarpovi.¹¹ Kresťanské svadobné obrady boli sprevádzané modlitbami. V priebehu prvých štyroch storočí neboli medzi kresťanmi vyžadované žiadne zvláštne formality s ohľadom na sobáš. Z tohto obdobia ani neexistuje žiadny oficiálny liturgický obrad alebo požehnanie v súvislosti s uzatváraním manželstva.

Kresťanské chápanie človeka, muža a ženy, malo postupný vplyv na uzatváranie manželstva. Podľa kresťanského náboženstva boli muž a žena stvorení k Božiemu obrazu, muž i žena boli rovnako vykúpení. (Porov. *Gn* 1,27; *Gal* 3,26-28) Kresťania boli presvedčení, že manžel má milovať svoju ženu ako seba samého a žena má mať k mužovi úctu. (Porov. *Ef* 5,21-33) Apoštol Pavol opisuje životnú realitu manželstva s využitím vzťahu Kristus - Cirkvi, ktorý je pre tému Listu Efezanom centrálnym. Pre správne pochopenie poriadku v manželstve treba hľadiť na Krista. Vzťah Krista a Cirkvi je pre Pavla veľkým tajomstvom. Ale i vzťah muža a ženy v manželstve vidí ako „*mysterium*“. (Porov. *Ef* 5,32) Pavol objavuje v texte Knihy Genezis prorocký predobraz spojenia

⁷ BLAHO, Peter. - HARAMIA, Ivan. - ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy rímskeho práva*. Bratislava : Vydavateľstvo MANZ a Vydavateľské oddelenie PF UK, 1997, s. 129.

⁸ KAŠNÝ, Jiří. *Manželsví v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 16 – 17.

⁹ KAŠNÝ, Jiří. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, Jan. *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 46.

¹⁰ AUGÉ, Matias. *Liturgia. Dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*. Praha : Paulínky, 2011, s. 174 – 175.

¹¹ „Ženich a nevesta nech uzatvárajú manželstvo s dovolením biskupa, aby sobáš bol tak podľa vôle Boha a nie podľa žiadostivosti. Všetko nech sa deje ku cti Božej.“ List sv. Ignáca Antiochijského Polykarpovi. NOVÁK, Josef. Ignatios Polykarpovi. In *Druhá patristická čítanka (Teologické studie)*. Praha : Česká katolícká charita, 1985, s. 120 – 122; DUDA, Ján. *Katolícke manželské právo*. Ružomberok : Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 35.

Krista a Cirkvi.¹² Manželstvo v tomto svete aktualizuje „*mysterium salutis*“, ktoré predpokladá realizáciu celého Božieho plánu v dejinách. Pavol vidí ľudské manželstvo v súvislosti Krista a Cirkvi, čo znamená, že vzťah muža a ženy v manželstve je súčasťou tohto mystéria. A tak manželstvo poukazuje na zmluvu Boha a vyvoleného národa, zmluvu Ježiša Krista a jeho Cirkvi a na akúkoľvek Božiu činnosť, ktorú v dejinách spásy urobil, robí a bude robiť v prospech človeka. Manželstvo muža a ženy, ktoré má účasť na eschatologickej zmluve, sa stáva obrazom „zmluvy novej a večnej“. Pavlova náuka o manželstve vychádza teda zo snúbeneckej lásky Krista a Cirkvi. (Ef 5, 33) Pre Pavla je to aj model pre manželstvo. Manželský vzťah sa buduje výlučne na láske muža a ženy. Muži dostávajú úlohu milovať svoje manželky „ako Kristus svoju Cirkev“. (Ef 5,25) Žena sa stáva telom manžela, ako je Cirkev telom Kristovým. „Muž je totiž hlavou ženy, podobne, ako je Kristus hlavou Cirkvi, sám Spasiteľ svojho tajomného tela“. (Ef 5,23) Podľa Pavla symbolický význam manželstva aktualizuje dielo spásy. Kresťanské manželstvo je obrazom a miestom jednoty Krista a Cirkvi. Uvedené texty v Novom zákone vysvetľujú starozákonné chápanie manželstva vo svetle Kristovej vykupiteľskej lásky k človeku. Teologicky vnímané manželstvo vedie k eschatologickej hostine. (Porov. Zjv 19, 6-9; 21, 2-9) Text Ef 5, 21-33 sa považuje za centrálny v katalogizácii manželských i rodinných pravidiel, pretože je v ňom výnimočným spôsobom vyjadrená snúbenecká láska Krista a Cirkvi.¹³ Kresťanský životný stav má spoločenský charakter práve z dôvodu, že Kristus je úplne darovaný Cirkvi a cez ňu svetu. Do vzťahu k Cirkvi, ktorá je jeho snúbenicou a manželkou, sa premieta pôvodný, z tajomstva stvorenia vychádzajúci vzťah medzi mužom a ženou. Syn neprišiel vykonať jeden z otcových skutkov, ale všetky ich naplniť. Nepoužil k tomu vzťah muža a ženy ako predlohu, podľa ktorej by mohol stelesniť svoj vzťah lásky k Cirkvi, ale tento vzor natoľko docenil, že mu prepožičal výslovné, sviatostné, novozákonné posvätenie.¹⁴

Manželstvu sa Pavol venuje aj vo svojom Prvom liste Korint'anom. V prípade manželov s rozdielnym vyznaním, pokiaľ by tento rozdiel znemožňoval život podľa kresťanskej viery, Pavol radí kresťanskému manželovi rozísť sa s nekresťanskou manželkou, aby mohol žiť životom podľa viery a rovnako tak dovoľuje kresťanskej manželke rozísť sa s manželom nekresťanom, aby mohla žiť kresťanským životom. (1 Kor 7,12-16)

Kresťania prvých troch storočí, aj keď žili vo svetle Kristovej náuky a náuky apoštolov, uzatvárali teda manželstvo podľa zvykov spoločnosti, ku ktorej patrili. Sobáš predstavoval skôr profánnu udalosť s kresťanskou inšpiráciou.¹⁵ Slobodné rozhodnutie oboch, muža ako aj ženy, ale zároveň práve len týchto dvoch, bolo podstatné pre vznik kresťanského manželstva. V rámci uzatvárania manželstva sa tak celkom harmonicky stretli rímske poňatie, ktoré k uzavretiu manželstva vyžadovalo súhlas muža a ženy, a kresťanské poňatie človeka, ktoré rešpektuje dôstojnosť každého ľudského jedinca a zahrňuje v sebe právo na slobodné rozhodnutie muža a ženy pre manželstvo. V rámci spojenia týchto dvoch poňatí človeka a manželstva už od počiatku kresťanstva prevládalo presvedčenie, že manželstvo je vytvárané súhlasom muža a ženy.

¹² *Nový zákon s komentármi a margináliami Jeruzalemskej Biblie. Komentár.* Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 376.

¹³ *List Eféz'anom* [online]. [cit. 2012-01-15]. Dostupné na internete: <teologia.iskra.sk/docs/vojtko/07-pavol-ef.doc>.

¹⁴ BALTHASAR, Hans Urs. Manželský životný stav. In *Communio. Mezinárodní katolická revue*. 2010, r. 14, č. 3/4, s. 24.

¹⁵ AUGÉ, Matias. *Liturgia. Dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, s. 174.

Z obdobia medzi štvrtým a desiatym storočím sa dochovali miestne liturgické obrady, ktoré sa týkali uzatvárania manželstva. Z Ríma a z Milána sú známe zmienky o obrade nazývanom *Velatio nuptialis*, ktorý zahŕňal zahalenie nevesty a prípadne i ženicha závojom a modlitbou požehnania, ktorá sa vzťahovala zvlášť na nevestu a budúce potomstvo. Tento obrad mohol mať svoje miesto i v priebehu slávenia Eucharistie, avšak ani požehnanie, ani Eucharistia neboli momentom uzavretia manželstva, ale mali výhradne význam modlitby a požehnania. Obrady uzatvárania manželstva sa odohrávali v súkromí, v rodine, často bez prítomnosti kňaza. Tieto miestne liturgické obrady neumenšovali podstatný význam súhlasu muža a ženy pri uzatváraní manželstva. Uzavretie manželstva ostávalo naďalej výhradne súkromnou, rodinnou záležitosťou, do ktorej verejná autorita nezasahovala.¹⁶

Pomaly a postupne sa začalo prechádzať od pohľadu na manželstvo ako na civilnú a profánnu udalosť s kresťanskou inšpiráciou k pohľadu na manželstvo ako na kresťanskú udalosť Cirkvi. Až do karolovského obdobia Cirkev nezasahovala do vzájomného súhlasu, ktorý sa konal v dome snúbencov. Neskôr, aby sa zabezpečil verejný charakter manželstva a zaručil slobodný súhlas nevesty, sa výmena súhlasu uskutočňovala pred bránami chrámu (*in facie ecclesiae*). V 11. až 12. storočí dosiahla Cirkev v manželských otázkach úplnú legislatívnu právomoc. Rituálne prenesenie vzájomného súhlasu pred služobníka Cirkvi sa však do rímskeho obradu dostalo až v roku 1614.¹⁷

Stredovek

Problém „Quid facit matrimonium?“

Stretnutie rozdielnych tradícií vyvolalo v Európe raného stredoveku otázku, kedy vlastne začína manželstvo. Ak bolo uzatváranie manželstva dlhším procesom, vznikla otázka, kedy bolo možné ešte od manželstva odstúpiť, kedy už nie a s akými dôsledkami. Zvlášť v šľachtických rodoch mávala táto otázka nielen osobné, ale aj ďalekosiahle rodové, majetkové a politické dôsledky.

Hinkmar von Reims, biskup v Remeši (805 – 882), riešil túto otázku na praktickej rovine medzi kresťanmi v diecéze, ktorá mu bola zverená. Priklonil sa ku germánskym tradíciám postupného uzatvárania manželstva. V problematických situáciách rozhodoval tak, že tí, ktorí už vyslovili manželský súhlas, sa nemali rozchádzať, pokiaľ bolo možné manželstvo dovrieť spoločným životom. Ak ale nemohli začať žiť spoločným životom, manželská zmluva mala byť zrušená. Hinkmar von Reims teda zastával názor, že nerozlučiteľnosť je spojená až s dokonaným manželstvom. Nie je však isté, či zastával názor, že manželstvo vzniká už v momente manželského sľubu, alebo až keď spolu manželia začnú žiť.¹⁸

Takmer v rovnakej dobe sa pápež Mikuláš I. (858 – 867) autoritatívne vyjadril, že manželský súhlas je nevyhnutný a zároveň dostatočný dôvod pre vznik manželstva. Bez manželského súhlasu, i keď muž a žena spolu začali žiť ako manželia, nemôže vzniknúť manželstvo. Odvolával sa pritom na Jána Chrysostoma, ktorý vo svojom učení nadväzoval na rímsku tradíciu: „*Nuptias non concubitus sed consensus facit*.“ Mikuláš I. tak potvrdil princíp, že manželstvo vzniká manželským súhlasom muža a ženy.

¹⁶ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 15 – 16.

¹⁷ AUGÉ, Matias. *Liturgia. Dejiny, slávenie, teológia, spiritualita*, s. 176.

¹⁸ ÖRSY, Ladislav. M. *Marriage in canon law: texts and comments, reflections and questions*, s. 25.

Nejednotnosť a spory s ohľadom na vznik manželstva v priebehu ďalších storočí pokračovali. V dvanástom storočí boli dve rozdielne pozície formulované a hájené dvoma univerzitami v Paríži a v Bologni.

Parížska škola nadväzovala na rímsku tradíciu. Rozlišovala medzi manželským prísľubom - zasnúbením (*sponsalia per verba de futuro*) a manželským súhlasom (*sponsalia per verba de presenti*), ale jednoznačne sa prikláňala k presvedčeniu, že práve manželský súhlas je nevyhnutným a zároveň dostačujúcim prvkom k uzavretiu platného a nerozlučiteľného manželstva. Každé platne uzatvorené sviatostné manželstvo je absolútne nerozlučiteľné akoukoľvek mocou, aj keď manželia nemali po jeho uzatvorení sexuálny styk.¹⁹

Bolonská škola vychádzala z germánskej tradície. Prikláňala sa k názoru, že manželstvo vzniká postupne. Manželský sľub je dôležitý pri vznikaní manželstva, ale nie je ešte momentom, keď je už manželstvo definitívne uzavreté. Učila, že manželstvo je síce započaté manželskou zmluvou (*coniugium initiatum*), ale až keď spolu manželia začnú žiť sexuálnym životom, je ich manželstvo dokonané (*coniugium consummatum*) a až od tohto momentu je ich manželstvo nerozlučiteľné. Dokonanie manželstva spôsobuje, že manželstvo uzatvorené vzájomným súhlasom strán sa stáva plným obrazom zjednotenia Krista a Cirkvi, a že k existencii manželstva v plnom slova zmysle nestačí len súhlas manželov, je potrebné i jeho dokonanie manželským úkonom.²⁰

Dišputy parížskej a bolonskej univerzity ukazujú stret dvoch tradícií a kultúr. Autoritatívne do týchto otázok zasiahol pápež Alexander III. (1159 – 1181). Tento pápež bol povolaním právnik a ako právnik zastával názor bolonskej školy. Neskôr však svoj pohľad modifikoval a pokúsil sa zmieriť obe školy. Keď sa stal pápežom, neriešil teoretické spory dvoch právnických škôl, ale životné otázky konkrétnych ľudí: V ktorom momente bol manželský zväzok uzavretý do tej miery, že ho už nebolo možné rozlúčiť? Pápež Alexander III. vo svojich rozhodnutiach vychádzal z presvedčení, že manželský súhlas bol dostatočným krokom k uzavretiu manželstva (*matrimonium initiatum/ratum*) a takéto manželstvo bolo nerozlučiteľné. Zároveň ale dovoľoval, keď bol k tomu vážny dôvod, že manželský súhlas mohol byť zrušený až do tej chvíle, kým spolu manželia nezačali žiť manželským životom (*matrimonium consummatum*). Manželstvo *ratum*, ale nie ešte *consummatum*, mohlo byť zrušené buď na základe slávných rehoľných sľubov, ktoré by vykonal jeden z manželov, alebo na základe rozhodnutia cirkevnej autority. Pápež Inocent III. (1185 – 1216) pokračoval v rovnakom prístupe. Pápež Gregor IX. kanonizoval toto riešenie a pápežské rozhodnutia - dekretálie zahrnul do oficiálnej zbierky *Decretalium Gregorii Papae IX.*. Podľa týchto dekretálií, teda nie manželstvo, ktoré bolo uzavreté manželskou zmluvou, ale až manželstvo, ktoré bolo dokonané manželským životom, bolo definitívne nerozlučiteľné. Tento prístup bol v hrubých rysoch zachovaný v kánonickom práve dodnes. Dnes však nemá rozdelenie na *matrimonium ratum* a *matrimonium consummatum* a možnosť zrušenia *matrimonium ratum* mnoho praktického významu. Na rozdiel od stredovekých spôsobov, keď tieto dva momenty bývali od seba časovo dosť vzdialené, dnes medzi týmito dvoma momentmi býva zanedbateľný časový odstup.²¹

¹⁹ NEMEC, Matúš. *Základy kánonického práva*. Bratislava - Trnava : IURA EDITION, 2006, s. 135.

²⁰ POLÁŠEK, František. *Církevní manželství podle kánonického práva*. Praha : ČKCH, 1990, s. 72.

²¹ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kánonických studií*, s. 17 – 19.

Kánonická tradícia tak formulovala dve dimenzie nerozlúčiteľnosti - vnútornú (*intrinsecus*) a vonkajšiu (*extrinsecus*). Vnútorne nerozlúčiteľné boli manželstvá tých, ktorí raz platne vyslovili manželský súhlas. Takéto manželstvá nemohli byť zrušené tým, že by manželia vzali späť svoj manželský súhlas, ale mohli byť zrušené zvonku, a to buď rozhodnutím kompetentnej autority, alebo splnením právne stanovených podmienok. Vonkajšia nerozlúčiteľnosť sa vzťahovala na manželstvá, ktoré nemohli byť rozlúčené ani rozhodnutím kompetentnej autority, ani splnením právom stanovených podmienok.²²

Uzatváranie manželstva v stredovekej Európe

Ústrednou inštitúciou rodinného práva západoeurópskych feudálnych štátov²³ bola tzv. veľká rodina s neobmedzenou mocou hlavy rodiny nad manželkou (za určitých okolností), nad deťmi a ostatnými príslušníkmi rodiny. Manželstvo vznikalo pôvodne alternatívne dohodou medzi rodmi ženicha a nevesty, alebo únosom nevesty. V prvom prípade sa žena dostala pod manželovu moc, v druhom zostala svojprávnou, alebo bola pod mocou hlavy svojej pôvodnej rodiny. Pod vplyvom rímskeho práva sprostredkovaného Cirkvou nastali zmeny.²⁴

Manželský súhlas v nadväznosti na rímsku tradíciu postupne prevažoval ako kľúčový moment pri uzatváraní manželstva (*consensus facit nuptias*). Spôsob vyjadrenia tohto sľubu však nebol v jednotlivých častiach Európy zďaleka jednotný. Tradične boli rešpektované rôzne formy uzatvárania manželstva. Bežne bol zväzok spojený s náboženským obradom a odohrával sa v kostole za prítomnosti kňaza. Bolo však možné uzavrieť manželstvo aj v súkromí prostredníctvom vyjadrenia manželského súhlasu pred svedkami (*per verba de praesenti*). Nebolo vylúčené ani najskôr sa zasnúbiť a neskôr začať žiť manželským životom (*per verba de futuro et subsequente copula*).²⁵

Inou cestou do manželstva bola cesta faktu. V situácii, keď muž a žena síce formálne nevyslovili manželský sľub ani pri náboženskom obrade, ani v súkromí pred svedkami, ale jednoducho žili ako manželia a ľudia v okolí ich takto brali, ich vzťah bol po istej dobe uznaný za manželstvo. Takéto dvojice sa museli buď rozísť „pod trestom manželstva“ (*sub pena nubendi*), alebo bol ich vzťah prehlásený za manželstvo.²⁶

V germánskych krajinách (Nemecko, Rakúsko, Prusko), ale aj v Anglicku a Francúzsku, sa rodinné právo stredoveku vyznačovalo silným vplyvom Cirkvi. Uzavretie manželstva bolo upravené kánonickým právom. Vplyv Cirkvi vo sfére rodinného práva nebol obmedzený ani reformáciou, iba sa Katolícka cirkev nahradila protestantskou.²⁷

²² KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 17 – 19.

²³ Jedná sa o Franskú ríšu, ktorá vznikla v 2. polovici 5. stor. po páde Západorímskej ríše na území jej niekdajšej provincie Galie. Po smrti Karola Veľkého, za vlády jeho syna Ľudovíta, zosilneli odstredivé snahy, až napokon po Ľudovítovej smrti dochádza k definitívnemu rozdeleniu ríše. Zmluvou, ktorú uzavreli jeho synovia vo Verdune v roku 843, sa rozdelilo územie Franskej ríše na tri časti. Lothar dostal Itáliu a územia spájajúce Alpy s pobrežím Severného mora, Ľudovít Nemec územia na východ od Lotharových dŕžav (Východofranská ríša, neskôr Nemecko) a Karol Holý územia na západ od Lotharových dŕžav (Západofranská ríša, neskôr Francúzsko).

²⁴ ŽELEZKOVOVÁ, Gertrúda. - BLAHO, Peter. - ČARVAGA, Vladimír. *Všeobecné dejiny štátu a práva. I. a II. časť*. Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 1997, s. 125.

²⁵ KAŠNÝ, Jiří. *Uzatváraní manželství - Historický přehled* [online]. [cit. 2011-08-25]. Dostupné na internete: <<http://www2.tf.jcu.cz/~kasny/book4m/hist.htm>>.

²⁶ OTIS-COUR, Leah. *Rozkoš a láska. Dějiny partnerských vztahů ve středověku*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 61 – 62.

²⁷ ŽELEZKOVOVÁ, Gertrúda. - BLAHO, Peter. - ČARVAGA, Vladimír. *Všeobecné dejiny štátu a práva. I. a II. časť*, s. 125.

Prostredníctvom riešenia jednotlivých manželských otázok si cirkevné autority od počiatku stredoveku postupne získavali plnú a výhradnú autoritu nad právnymi aspektmi manželstva a rodiny. Spôsob uzatvárania manželstva už nebol výhradne súkromnou rodinnou záležitosťou, ktorá bola založená na miestnych zvykoch a tradíciách. Manželstvo a rodina sa stali živo diskutovanými otázkami medzi právnikmi na novo-vznikajúcich univerzitách v dvanástom a trinástom storočí. Jedna oblasť otázok zahŕňala už spomenutý problém *quid facit matrimonium*. Do ďalšej oblasti patrili otázky s ohľadom na spôsobilosť muža a ženy k uzatváraniu manželstva. Ďalšou oblasťou boli právne formality, ktoré sa týkali zväzku. V tejto dobe však ešte neexistoval právny inštitút manželstva a kánonické právo nemalo žiadny legálny inštrument, ktorý by bolo možno aplikovať na uzatvorenie manželstva. Kánonický inštitút manželstva sa v stredoveku postupne vytváral.²⁸

V antickom rímskom práve, ktoré stredovekí kánonisti začali znovu objavovať a čiastočne uvádzať do praxe, manželské právo tvorilo časť osobného práva. Rímske manželstvo bolo svetskou inštitúciou, skôr faktickou než právnou skutočnosťou. Trvalosť životného spoločenstva bola podmienená vôľou po spoločnom súžití. Rímske manželstvo sa zakladalo súkromnou zmluvou. Zasadou „*Nuptias non concubitus sed consensus facit*“ bola zdôraznená skutočnosť, že samotné milostné vzťahy, aj keď trvalé, nie sú dostatočné pre založenie a trvanie rodiny. Konštitutívnym prvkom je naopak súhlasná vôľa po spoločnom faktickom spolužití, ktorého dôsledkom bol vznik otcovskej moci (*patria potestas*). Jedným z právnych dôsledkov uzavretia manželstva bola aj skutočnosť, že manželia neboli oprávnení na seba podávať žaloby.²⁹ Podobne kresťania v priebehu prvého tisícročia chápali manželstvo ako životný stav muža a ženy, a nie ako právnu zmluvu medzi nimi.³⁰

Pri vytváraní manželského práva vychádzali kánonici na stredovekých univerzitách z rímskeho zmluvného práva. Zvolili inštitút zmluvy a použili ho ako východiskový prvok pre vznikajúci kánonický inštitút *matrimonium in fieri*. Podľa rímskeho práva bolo pre konsenzuálny kontrakt charakteristické, že *consensus* kontrahentov, t. j. súhlasná vôľa strán, o podstatných prvkoch (*essentialia negotii*) príslušného konsenzuálneho kontraktu sama pôsobí záväzkovo-právne a na vznik kontraktu nevyžaduje ústnu formu ako verbálne kontrakty. Pre verbálne kontrakty (*verbis contrahi*) bolo zase charakteristické, že okrem súhlasného prejavu vôle zmluvných strán, predpokladom ich účinnosti bola aj určitá ústna forma tohto prejavu.³¹ Stredovekí kánonisti videli zmluvu ako vhodný právny inštitút k riešeniu otázok s ohľadom na vznik manželstva a zvolili ho ako kánonický inštitút pre vznik manželstva, hoci rímske právo nespájalo tieto druhy kontraktov s manželstvom.³² Nové poňatie manželskej zmluvy znamenalo rozvoj s pomocou práva. Inštitúcia manželstva predstavovala zmluvu s celým radom právnych vzťahov

²⁸ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 20; KAŠNÝ, J. Uzavírání manželství a fragmentace manželské rodiny. In VYBÍRAL, J. *Pastorální a etické výzvy v oblasti manželství, rodiny a sexuality*, s. 46 – 48.

²⁹ REBRO, Karol. - BLAHO, Peter. *Rímske právo. 2. doplnené vydanie*. Bratislava : MANZ, 1997, s. 129 – 131.

³⁰ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 20.

³¹ REBRO, Karol. - BLAHO, Peter. *Rímske právo*, s. 251; BLAHO, Peter. - HARAMIA, Ivan. - ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy rímskeho práva*, s. 334 – 341.

³² KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 20.

vysvetliteľných v právnych kategóriách.³³ Jednoduchá identifikácia manželskej zmluvy v zmysle kánonického práva len s rímskou konsenzuálnou zmluvou, alebo len verbálnou zmluvou nie je správna. Od zavedenia povinnej kánonickej formy Tridentským koncilom sa manželská zmluva stala spojením *stipulatio*³⁴ (*contractus stricto iuris*, platnosť zmluvy závisí na presnom dodržiavaní predpísaných externých formalít) a konsenzuálnou zmluvou (podstatný je interný súhlas).³⁵

Ďalším diskutovaným aspektom, ktorý sa vzťahoval k uzatváraniu manželstva, boli otázky s ohľadom na spôsobilosť muža a ženy k uzavretiu manželstva. Minimálne požiadavky, ktoré boli potrebné k uzavretiu manželstva, boli formulované prostredníctvom prekážok (*impedimentum*). Každý právny systém stanovuje manželské prekážky, aby chránil tak dobro manželov, ako aj spoločnosť. Už v rímskom práve jestvovali isté sociálne okolnosti, ktoré mali vplyv na platnosť manželstva. Boli to napr. otroctvo, trvajúci manželský zväzok, občianstvo atď. Podobne aj pápežská legislatíva od počiatku zdôrazňovala isté predpisy, jestvujúce z Božieho ustanovenia, ktoré stanovovali zákazy manželstva za istých okolností.³⁶ V priebehu prvého tisícročia kresťania rešpektovali väčšinou zvykové, t. j. nepísané prekážky pochádzajúce zo židovstva alebo z rímskych zvykov. V stredoveku vypracovali kánonisti systém prekážok v nadväznosti na kresťanské poňatie manželstva. Tento systém sa rýchle rozšíril, prevládol vo vtedajšom západnom kresťanskom svete a dodnes sa vyvíja. S nástupom modernej doby si štát začal nárokovať jurisdikciu nad záležitosťami manželstva a rodiny a vo väčšine zemí aspoň čiastočne prevzal systém prekážok z cirkevného práva a čiastočne si vytvoril svoj vlastný systém, ktorý by zodpovedal chápaniu manželstva. Tak aj v súčasnosti vedľa seba existujú dva nezávislé systémy prekážok cirkevného a svetského práva. Zmyslom prekážok nie je obmedzovať právo na manželstvo a zneprijemňovať ľuďom život, ale chrániť hodnoty manželstva a rodiny. Vlastný zoznam prekážok je vytvorený v každom právnom systéme a táto sústava vychádza zo skúsenosti a zodpovedá poňatiu manželstva a rodiny v konkrétnom čase a na určitom území.

Uzatváranie manželstva bývalo tradične spojené s rodinnými, náboženskými i občianskymi obradmi. Kresťania od najstarších dôb spájali začiatok manželského a rodinného života s modlitbami a prosbami o požehnanie pre novo-vznikajúcu rodinu. Dôraz pri uzatváraní manželstva sa začal prenášať z požehnaní na manželský súhlas. V prípade neúspešného manželstva sa kánonisti nezaujímal ani tak o aktuálny životný stav a situáciu manželov, ale o platnosť alebo neplatnosť manželského súhlasu a okolnosti spojené s uzavretím manželstva. Modelom manželského súhlasu bola zmluva vychádzajúca zo súhlasu zmluvných strán. Táto zmluva musela mať presne stanovený obsah, ale ako antické rímske právo, tak ani stredoveké kánonické právo nevyžadovalo žiadne špecifické právne formality k platnému uzavretiu kontraktu. Preto uzavretie manželskej zmluvy nebolo spojené so žiadnymi právnymi formalitami, či verejnými alebo

³³ ÖRSY, Ladislav. M. *Marriage in canon law: texts and comments, reflections and questions*, s. 25.

³⁴ *Stipulatio* je verbálny kontrakt spočívajúci v ústnom alebo formálnom prísľube nejakého možného a dovoleného plnenia, pričom *stipulator* (budúci veriteľ) sformuluje obsah plnenia v otázke adresovanej *promisorovi* (budúcemu dlžníkovi) v rituálnej forme, na ktorú *promissor* odpovie korešpondujúcim slovesom. Právnik Pomponius definuje stipuláciu ako vyslovenie slov, ktorými ten, komu bola otázka adresovaná, odpovedá, že dá alebo vykoná to, čo sa ho stipulátor opýtal.

³⁵ ÖRSY, Ladislav. M. *Marriage in canon law: texts and comments, reflections and questions*, s. 149; BLAHO, Peter. - HARAMIA, Ivan. - ŽIDLICKÁ, Michela. *Základy rímskeho práva*, s. 335 – 341.

³⁶ DUDA, Ján. *Katolícke manželské právo*, s. 74.

súkromnými. V praxi to znamenalo, že i keď bolo uzatváranie manželstva spravidla spojené s liturgickými obradmi v kostole, bolo možné bez akýchkoľvek zvláštnych dovolení sláviť zväzok aj súkromne ako rodinnú slávnosť mimo kostola. Súkromné svadby, ktoré sa niekedy rovnali tajným zväzkom, o ktorých vedeli práve len muž a žena, boli zakazované, pretože vnášali do spoločnosti neistotu a zmätok. Napriek tomu univerzálne cirkevné právo nestanovilo žiadne kánonické formality, ktoré by bolo treba splniť k platnému zväzku a nevyhlásilo súkromné alebo tajné zväzky ako neplatné až do Tridentského koncilu.³⁷

Tridentský koncil

Počas Tridentského koncilu (1545 – 1563) bola búrlivo diskutovaná otázka spôsobu uzatvárania manželstva. Až dekrétom *Tametsi* koncil prvý raz stanovil formu uzatvárania manželstva ako kánonicky záväznú, a to k platnosti manželstva.³⁸ Vznik spomínaného dekretu podnietila žiadosť koncilových otcov, aby sa prísnejšie zakročilo proti tajne uzatváraným manželstvám, čiže proti takým manželstvám, ktoré sa uzatvárali bez účasti verejnej autority.³⁹ Tridentský koncil stanovil, že do budúcnosti musí byť každé manželstvo uzavreté v prítomnosti farára a dvoch svedkov vo farskom kostole. Nerešpektovanie kánonickej formy malo za následok neplatne uzavreté manželstvo. Uvedenie týchto nových kánonov do praxe nebolo vôbec jednoduché. Biskupi na koncile si boli vedomí toho, že jednotlivé rozhodnutia koncilu nebudú všade vítané, a že na niektorých miestach ani nebude dovolené ich vyhlásiť. Preto koncil stanovil, že kánonická forma bude záväzná len v tých konkrétnych farnostiach, v ktorých bola táto požiadavka vyhlásená. Zavedením právnych formalít dal Tridentský koncil uzatváraniu manželstva podobu, ktorá je v základných rysoch rešpektovaná v kánonickom ako aj vo svetskom práve až dodnes.⁴⁰

Tridentský koncil taktiež potvrdil sviatosťnosť a nerozlučiteľnosť manželstva v kontexte Lutherovej kritiky rímskokatolíckej praxe a náuky. Popretím siedmej sviatosti reformátori odstránili manželstvo z oblasti nadprirodzenosti, a preto súčasne ako nevyhnutný dôsledok odmietli právnu kompetenciu Cirkvi v manželských kauzách. Zdôrazňovanie nadprirodzenosti manželstva ako sviatosti a kompetencie Cirkvi boli teda hlavné opcie Tridentského koncilu. Koncil vyhlásil, že manželstvo má v zákone evanjelia skrze Krista na základe milosti prednosť pred dávnejšími manželskými zväzkami a treba ho počítať medzi sviatosti Novej zmluvy.⁴¹

Novovek

Autorita moderného štátu pri uzatváraní manželstva

Začiatkom modernej doby, niekedy okolo šestnásteho storočia, sa manželstvo a rodina dostali do nového kultúrneho a spoločenského kontextu. V predchádzajúcich storočiach bolo manželstvo témou pre teológov, predovšetkým pre cirkevných právnikov. Cirkevné

³⁷ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 22 – 23.

³⁸ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické Církve s ohledem na platné české právo*. Praha - Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 128.

³⁹ DUDA, Ján. *Katolícke manželské právo*, s. 110.

⁴⁰ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 23.

⁴¹ NEUNER, Josef. - ROOS, Heinrich. *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej magistéria*. Trnava : Dobrá kniha, 1995, s. 376 – 377.

autority mali jedínú a výhradnú jurisdikciu nad právnymi aspektmi manželstva a rodiny. O manželstvo sa začali zaujímať humanisti, filozofi a s pokračujúcim rozvojom spoločenských vied i ďalší odborníci. Manželstvo sa postupne vymaňovalo z jurisdikcie cirkevných predstavených a získavalo sekulárny charakter najskôr v protestantských zemiach, ale neskôr i v zemiach, kde prevažovalo katolícke náboženstvo. Náboženstvo a viera boli naďalej dôležitými momentmi v manželskom a rodinnom živote, ale jednotlivé právne aspekty manželstva, zvlášť stanovenie manželských prekážok, uzatváranie manželstva a neskôr aj rozvody, v jednotlivých európskych krajinách postupne prechádzali do sféry svetského práva.⁴²

V kapitalistických krajinách v období od prvej buržoáznej revolúcie⁴³ do začiatku 20. storočia bolo rodinné právo postupne ovplyvnené novou situáciou, ktorá vznikla v dôsledku revolúcie v jednotlivých štátoch. Boli odstránené posledné prekážky, ktoré stáli v ceste slobodnému rozvoju kapitalistických vzťahov. Francúzske osvietenstvo sa líšilo v porovnaní s nemeckým osvietenstvom v tom, že malo proti-cirkevný charakter. Jedným z cieľov revolúcie vo Francúzsku bolo zlomiť moc Cirkvi a následne previesť jej rozsiahly majetok na občiansky štát. Inštitút manželstva v predrevolučnom období upravovalo výhradne kánonické právo, keďže Cirkev sa považovala za ochrankyňu manželstva a rodiny. Aby sa dosiahol zámer zlomiť túto moc Cirkvi, musela sa preniesť príslušnosť vo veciach manželstva a rodiny z orgánov Cirkvi na orgány štátu. Cieľom bolo, aby sa manželstvo stalo štátoprávnou, nie cirkevnou inštitúciou. Manželstvo sa začalo chápať ako občiansko-právny kontrakt. Bol zavedený obligatórny civilný sobáš, ktorý sa musel konať pred úradníkom na obecnej úrade.⁴⁴ Aj keď vývoj v Nemecku bol iný, aj nemecký Občiansky zákonník (*Bürgerliches Gesetzbuch*) stanovil obligatórnu občiansku formu uzavretia manželstva.⁴⁵

Dišputa zameraná na vzťah medzi zmluvou a sviatosťou v období od 16. do 19. storočia pokračovala. Tento proces bol dialektický, sčasti iniciovaný teológmi, sčasti politickými mysliteľmi. Obidve skupiny tvrdili, aj keď z veľmi odlišných dôvodov, že manželská zmluva môže byť oddelená od sviatosti. Cirkev reagovala zavrnutím týchto názorov. Pius VI. (1775 – 1799) obhajoval výlučnú jurisdikciu Cirkvi nad kresťanskými manželstvami. Pius IX. (1846 – 1878) odsúdil názor, že zmluva môže byť oddelená od sviatosti. Tento bod doktríny sa neskôr dostal do Kódexu kánonického práva. Problémy však zostali: sviatosť je nepochybne pridanou dimenziou zmluvy, teda žiadne dve nemôžu byť úplne identické. V prípade, keď si pokrstená osoba vezme nepokrstenú, je oficiálnym stanoviskom Cirkvi, že uzavreli zmluvu bez milosti sviatosti, tým pádom, minimálne v tomto prípade, môže kresťan uzavrieť zmluvu bez výhod sviatosti.⁴⁶

⁴² KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 25.

⁴³ Nizozemská (Holandská) revolúcia (1566 – 1579) predstavovala pôvodne protišpanielsky stavovský odboj v Nizozemsku, ku ktorému sa čoskoro pripojilo protikatolícke hnutie (súčasť tzv. náboženských vojen v 16. storočí). Nizozemská revolúcia bola prvou úspešnou buržoáznou revolúciou v Európe. Nasledovala buržoázna revolúcia vo Veľkej Británii (1640 – 1660), vo Francúzsku (1789 – 1794) a Nemecku (1848).

⁴⁴ „Pre uzatváranie manželstva sa predpisuje obligatórny občiansky sobáš. Manželstvo sa uzatvára pred príslušným civilným úradníkom.“ *Codé Napoléon*, čl. 165.

⁴⁵ ŽELEZKOVOVÁ, Gertrúda. - BLAHO, Peter. - ČARVAGA, Vladimír. *Všeobecné dejiny štátu a práva. I. a II. časť*, s. 125.

⁴⁶ ÖRSY, Ladislav. M. *Marriage in canon law: texts and comments, reflections and questions*, s. 34 – 35.

Pápež Lev XIII. (1878 – 1903) v encyklike *Arcanum divinae sapientiae* (O kresťanskom manželstve, 1880) obhajuje sviatostnosť manželstva a manželskú zmluvu chápe ako znamenie symbolizujúce vzťah medzi Kristom a Cirkvou. O päťdesiat rokov neskôr sa k tejto tematike vrátil svojou encyklikou *Casti connubii* (O kresťanskom manželstve, 1930) i pápež Pius XI.. Odsudzoval v nej najmä všetky nebezpečenstvá a zlá, ktoré ohrozujú manželstvo a snažil sa rozpracovať náboženský význam manželstva. Manželstvo nie je ustanovené a ani obnovené ľudsky, ale božsky. A hoci je manželstvo podľa svojej prirodzenosti založené Bohom, predsa ľudská vôľa má na ňom vynikajúcu účasť. Každé jednotlivé manželstvo totiž vzniká výlučne slobodným súhlasom muža a ženy. Slobodný úkon vôle, ktorým každá z obidvoch stránok odovzdáva a prijíma právo vlastné manželstvu, je na založenie manželstva taký potrebný, že ho nijaká ľudská moc nemôže nahradiť.⁴⁷

Uzatváranie manželstva v kánonickom práve v dvadsiatom storočí

Koniec devätnásteho a začiatok dvadsiateho storočia bol dobou prípravy Kódexu kánonického práva, ktorý bol vyhlásený v roku 1917. Hlavným tvorcom manželského práva prvého kódexu bol Pietro Gasparri (1852 – 1934). Zdedil kvalitu klasických rímskych právnikov; jeho právne myslenie je poznačené jasnosťou, stručnosťou a rovnováhou. Hlavným záujmom jeho práce bolo udržať a ochrániť inštitúciu manželstva.⁴⁸

Aj keď nariadenia Tridentského koncilu o forme uzatvárania manželstva boli dôležité, existovali územia, kde tieto normy neboli vyhlásené, a teda ani záväzné (*loci extratridentini*). Postupným vývojom spoločnosti sa aj cestovanie stalo jednoduchším, a tak zisťovanie vlastného domicilia a aj vlastného farára bolo v mnohých prípadoch spojené s ťažkosťami. Vyvinula sa potreba zmeny a prispôsobenia predpisov Tridentského koncilu novým pomerom. Túto zmenu previedol pápež Pius X. (1903 – 1914) dekrétom *Ne Temere* (O zásnubách a manželstve, 1907), ktorým sa k platnosti uzatvárania manželstva vyžadovalo uzavretie nie pred vlastným farárom (*parochus proprius*), ale výlučne pred miestnym farárom (*parochus loci*). Táto forma uzatvárania manželstva bola prevzatá aj do prvého kódexu. Kódex z roku 1917 potvrdil povinnosť kánonickej formy pri uzatváraní manželstva tak pre manželstvo dvoch katolíkov, ako aj pre miešané manželstvo a manželstvo dišpenzované od prekážky rozdielneho náboženstva. Manželstvo mohlo byť platne uzavreté len pred miestnym biskupom alebo pred miestnym farárom, alebo pred tým farárom, ktorého tento biskup alebo farár osobitne poveril, aby bol pri uzatváraní manželstva na jeho území prítomný. (Porov. CIC 1917 kán. 1095) Poverenie malo byť výslovné, presne označenému a určenému kňazovi a pre presne určené jednotlivé manželstvo. Akékoľvek všeobecné poverenia boli vylúčené. (Porov. CIC 1917 kán. 1096) Kán. 1097 stanovoval podmienky dovoleného sobášenia, kán. 1098 upravoval výnimočnú formu uzatvárania manželstva. Kán. 1099 vymedzoval osoby, ktoré boli pri uzatváraní manželstva pre platnosť manželstva povinné zachovať predpísanú formu. (Porov. CIC 1917 kán. 1096-1099)⁴⁹ Zdôraznenie kánonických

⁴⁷ NEUNER, Josef. - ROOS, Heinrich. *Viera cirkvi v úradných dokumentoch jej magistéria*, s. 380 – 382.

⁴⁸ ŌRSY, Ladislav. M. *Marriage in canon law: texts and comments, reflections and questions*, s. 35.

⁴⁹ FUNCZIK, Emil. *Katolícke manželské právo*. Trnava : SSV, 1944, s. 121 – 139.

formalít naznačilo posun v poňatí manželstva ako životného stavu k manželstvu, ktoré bolo videné predovšetkým optikou manželskej zmluvy medzi mužom a ženou.⁵⁰

Dňa 25. januára 1959 oznámil pápež Ján XXIII. úmysel zvoliť všeobecný koncil a pripraviť nový kódex kánonického práva. Tento nový kódex sa začal konkrétne pripravovať až po ukončení Druhého vatikánskeho koncilu a bol vyhlásený 25. januára 1983. Čo sa týka *matrimonium in fieri*, kódex nadväzuje na stáročnú kánonickú tradíciu. K platnému zväzku vyžaduje, aby snúbenci boli spôsobilí uzavrieť manželstvo (manželské prekážky, CIC kán. 1083 – 1094), aby vyjadrili súhlas k manželstvu (manželský súhlas, CIC kán. 1057, 1095 – 1107) a aby dodržali formu, ktorú právo vyžaduje k platnému uzavretiu manželstva (forma slávania manželstva, CIC kán. 1108 – 1112).

Teologicky zhodnotiť manželstvo v súčasnom svete sa pokúsila konštitúcia II. vatikánskeho koncilu *Gaudium et spes*. Manželstvo chápe ako intímne spoločenstvo lásky, kresťanské poslanie, posvätné puto, zasľúbenie a vzájomný dar dvoch osôb. V ďalších konštitúciách Druhého vatikánskeho koncilu (*Lumen gentium*, *Sacrosanctum concilium*), v encyklike Pavla VI. (*Humanae vitae*) a apoštolskej exhortácii Jána Pavla II. o úlohách kresťanskej rodiny v dnešnom svete (*Familiaris consortio*) bola znovu potvrdená sviatosť každého manželstva uzavretého medzi kresťanmi.

Záver

Manželstvo patrí medzi inštitúcie, ktoré sú pre svoju mimoriadnu dôležitosť predmetom záujmu tak štátu, ako aj Cirkvi. Manželstvo i život manželov sa dotýka verejného dobra a svojou povahou je verejnou záležitosťou. Spoločnosť tento jedinečný zväzok všestranne chráni a napomáha jeho dobru.

Uzatváranie manželstva, samotný moment vzniku manželstva, ako aj manželský život sprevádzali pod vplyvom konkrétnych dejinných udalostí zmeny, ktoré ovplyvnili vývoj právnej úpravy manželstva v súčasných právnych poriadkoch štátov Európy. Historický exkurz uzatvárania manželstva poukázal predovšetkým na vývoj konštitutívneho prvku manželstva, ktorým je v zmysle kodifikovanej úpravy manželský súhlas. Manželský súhlas tak predstavuje konštitutívny prvok manželstva tak v zmysle kánonického, ako aj svetského práva. Skúmanie vývoja konštitutívneho prvku slúži k vymedzeniu samotného manželského súhlasu ako nevyhnutného prvku pri uzatváraní manželského zväzku.

Adresa autorky:

JUDr. ThLic. Jana Mitrová
Interná doktorandka
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Katedra praktickej teológie
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: layla.mitrova@gmail.com

---

⁵⁰ KAŠNÝ, Jiří. *Manžeství v západní tradici. Soubor kanonických studií*, s. 28.

MLÁDÍ BEDŘICHA KARDINÁLA SCHWARZENBERGA

Martin Grones

YOUTH OF CARDINAL FRIEDRICH SCHWARZENBERG

The article presents a view on youth of Cardinal Frederick Schwarzenberg in three stages. The first one tells us about his childhood without his mother of whom he eventually learns from his aunt Eleanor. Finally it comes out that she is his mother. Later it turns out to be cardinal's irreplaceable environmental asset. In the second phase a special role plays his father who is a wise and kind mentor of his studies. His father shows him his life experience in the selection of teachers, educators and clergy, who will open another choice of life's journey. This opens up the third stage of cardinal's life journey as a young prince leading him slowly through his studies and his next life to the spiritual mission. Cardinal's priesthood wasn't based on noble tradition but on his free choice, diligence and responsibility for his life before God.

Keywords: Belief. Community. Council. Dialog. Educator. Essence. Family. Father. Fidelity. Herdsman. Life. Root.

Úvod

Vstoupili jsme dnem 11. října 2012 do Roku víry, který Svátý otec Benedikt XVI. vyhlásil, aby připomněl, že ve stejném dni začal II. vatikánský koncil, který měl za úkol církve otevřít světu.. V této souvislosti je před námi článek pojednávající o mládí Bedřicha kardinála Schwarzenberga, Tento arcibiskup pražský a primas český, v letech 1850 – 1885, byl přítomen na I. vatikánském koncilu, aby svědčil o důležitosti obyčejů a živé víře každého národa zvláště, neboť jediné tak může katolická víra obstát a proměňovat okolní svět. Tento článek tak chce otevřít život kardinála Schwarzenberga v jeho „prvních krocích“ víry a za úkol dát čtenáři nahlédnout do srdce či duše mladého knížete, který vstoupil do kontextu událostí v Evropě i samotné rodině Schwarzenbergů s nemalými obtížemi.¹

Dětství, mládí a studia Bedřicha Josefa

Schwarzenbergové od svého počátku, jež se počítá od 12. století, nabyli v průběhu dějin velkých zkušeností, cti, společenské důležitosti i vojensko-politické prestiže. Díky své

¹ WEIS, Martin. Proměna vztahů mezi církví a habsbursko – lotrinskou dynastií v druhé polovině 19. století. In SVOBODA, Rudolf. – WEIS, Martin. – ZUBKO, Peter. (eds.). *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference*. České Budějovice : Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra církevních dějin, 2006, s. 15 – 16.

bojovnosti se tento rod ocital v popředí historických událostí. Napříč dějinami se nám tato šlechtická rodina otevírá svou odvahou na poli bitevním, ale také na půdě politické² a náboženské. Schwarzenbergové se zastávali práv menšiny v monarchii, zvláště česky mluvících,³ a pro ně vytvářeli prostor k vlastnímu vlasteneckému rozvinutí. Samotný knížecí titul nesl arcibiskup i většina jeho předků, a zvláště pak současníci. Dynastie Schwarzenbergů jej vzhledem k události, ve které císař Karel VI. omylem na podzim roku 1732 zastřelí na lovu u Brandýsa nad Labem Adama Františka ze Schwarzenbergu. Jako jisté zadostiučinění učinil panovník Schwarzenbergy knížecím rodem.⁴

Význačnost osoby Bedřicha Josefa Jana Celestina (6. dubna 1809 – 27. března 1885), později knížete-arcibiskupa a kardinála Schwarzenberga jistě ve své době souvisela s postavením šlechtických rodů v monarchii i s ním spojenými tradicemi povolání, jenž byli „předem“ rodiči nebo rodinou určeni. Bedřich Schwarzenberg se narodil jako nejmladší z devíti potomků Josefa II. ze Schwarzenbergu (1769 – 1833) a Pavlíny z Arenbergu (1774 – 1810), a tak měl již jakoby určenou cestu k zasvěcenému životu. Z dochovaných pramenů tomu tak docela není.

Jeho matka Pavlína běh události i výchovu svého syna již toliko neovlivnila, neboť pod tíhou starostí o své dcery při požáru na rakouském vyslanectví v Paříži sama nalezne smrt (1. července 1810). Kněžna Eleonora Žofie, sestra Josefova, jenž byla na blízku jeho choti (a byla i při tragické události), a také se starala spolu s ní o jejich děti. Proto ji také bratr požádal, aby se jich ujala plně. Jak je patrné z některých pramenů a dopisů, tak je „milovala jako vlastní“, a možná i z tohoto důvodu se již neprovdala. Také ze samotného Bedřichova dorůstání vidíme, že ji sice nazývá jako „nejmilejší tetou“⁵ nebo „andělskou tetou“,⁶ ale samotný obsah korespondence vypovídá o jeho vztahu k ní jako k matce.⁷

Bedřich se zabíral také malováním a sestavil již pod vedením kanovníka Greifa sbírku svých maleb.⁸ Postoj k přírodě, rostlinám a zvířatům, který pomocí malířských nástrojů zachycoval a vnímal pod vedením malíře krajin Runka jako zdroj potěšení a radosti.⁹ Bedřich se sice nestal věhlasným malířem, ale pod vedením tety, kanovníka Greifa a dalšího učitele Hohlera se jeho pohled rozvíjel v mnohých dovednostech matematických a fyzikálních. Ve svém základě se sjednocoval se zkušeným duchovním životem tety Eleonory¹⁰ a Greifa.¹¹

---

² Např. Karel III. Schwarzenberg se díky proslovu (ze dne 8. 11. 1871) dostalo mnohého uznání. Kníže patřil k nejoblíbenějším mužům v zemi a ještě toho roku byl jmenován čestným občanem Smíchova. Svůj vztah k vlasti a národu vyjádřil těmito slovy: „Byť i kolébka mých předků nebyla vždy stála na březích Vltavy, byl přece můj rod z lásky mých předků vstúpen k této památné zemi jako ratolest z jiného stromu do zdravého kmene českého národa, s nímž srostl v jeden celek, takže může jen s českým národem kvést a odpadnouti, a s ním také pokvete a odpadne.“ TOMÁŠEK, Ladislav. *Karel III. Schwarzenberg*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra historie, *Diplomová práce*, 1994, s. 47.

³ BADALOVÁ, Milena. *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze Schwarzenbergů (1783 – 1846)*. České Budějovice : Historický ústav Jihočeské univerzity, *Diplomová práce*, 2003, s. 20.

⁴ LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál – život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha : Paseka, 2004, s. 97.

⁵ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I*. Wien : Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 9.

⁶ LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál – život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha : Paseka, 2004, s. 113. Podrobněji WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I*. Wien : Verlag von Mayer und Comp., 1916, s. 10.

⁷ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I*. s. 26.

⁸ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I*. s. 9 – 10.

⁹ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I*. s. 9 – 10.

¹⁰ V tomto případě chci upozornit na denní režim kněžny Eleonory Žofie, která při každodenní vytiženosti s výchovou i starostí o domácnost časně ráno ještě za svítání si četla duchovní nebo obsahově podobnou četbu a docházela na mše svaté, „někdy i denně“. BADALOVÁ, Milena. *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze*

Samozřejmě nemalou zásluhu v Bedřichově zrání jak ve víře, tak i v osobní stránce života měl i jeho otec. Korespondence mezi otcem a synem se nese s jistou samozřejmou poslušností, ale – pro dnešního člověka – také neuvěřitelnou vzájemnou úctou. Jeden z nejkrásnějších listů je u příležitosti Bedřichova biřmování. Jeho otec zde vyjadřuje radost z toho, že život jeho dětí zůstává v křesťanské víře, která i Bedřichovi přinese *pocit nebeské blaženosti*,¹² zvláště ve chvíli, kdy už ho mít nebude vedle sebe jako rádce,¹³ ale bude moci díky „svátosti dospělosti“¹⁴ spoléhat na Otce, jenž ho bude *upevňovat*¹⁵ k věčnosti. Tento otcův dopis jakoby navazuje na synovu touhu po poznání. Celkově samotná studia šlechtického syna byla vždy zanícením. Zpočátku biologií a botanikou,¹⁶ ale posléze dalšími vědeckými disciplínami, zvláště filozofií,¹⁷ filologií a teodiceu.¹⁸

V průběhu Bedřichových studií otec vnímá bádání v přírodních vědách jako moc snadnou disciplínu, a tak ho zaměřuje na studia práv - spíše s ohledem na společenské zasazení jeho samotného a potažmo celé rodiny. V době, kdy Bedřich dospívá, je šlechtic vnímán jako osobnost se všeobecným vzděláním nebo také s přehledem. I jeho otec za svého mládí prochází těmito disciplínami (všeobecné dějiny, právo, přírodní vědy atd.).¹⁹

Bedřich tedy začal studovat právo na vídeňské univerzitě a zpočátku se snažil udělat, co nejlepší dojem, i když jeho učitel Hohler byl spíše skeptický k některým vyučujícím, což se časem ukázalo jako opodstatněné, neboť se v průběhu semestru strhla vlna protestů studentů proti stylu výuky, kterou prof. Egger „nastavil“. Jak napsal Bedřich otcí: „(prof. Egger) je jistě dobrý muž, ale jeho přednášky jsou brány široce a bezobsažně“.²⁰

Po složení zkoušek z práva se potom Bedřich odebral na studia do Salzburgu. Toto rozhodnutí jít studovat bohosloví však procházelo určitým zráním. Ze začátku Bedřich sice cítil nutkání být zcela Bohu odevzdán, neboť své povolání viděl jako příležitost přijmout výzvu, jak ve svém životě Boží milost rozvinout v „korunu, jenž nepomíjí“, ale nikomu se s tím nesvěřoval. Nejprve se obrátil svým záměrem dát svůj život jako „oběť pro nebe“ ke své tetě Loře a Greifovi. Oni mu však poradili, ať se také poradí s dvorním kaplanem ve Vídni, který – jak podal svědectví linecký biskup Gregor Thomas – „je věrným katolickým knězem, jenž svým životem zcela slouží Bohu a má každý den rozvržený do duchovních rozjímání a studia.“²¹ Bedřich si kladl otázku, kde by

---

Schwarzenbergů (1783 – 1846). České Budějovice : Historický ústav Jihočeské univerzity, Diplomová práce, 2003, s. 32.

¹¹ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I.* s. 15.

¹² WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I.* s. 17 – 18.

¹³ 25. července 1833 přijal Bedřich z rukou lineckého biskupa Zieglera kněžské svěcení. Borový, Karel. *Bedřich kníže ze Schwarzenbergu, sv. církve římské, kníže arcibiskup Pražský*. Praha : Rohlíček a Sievers, 1883, s. 6.

¹⁴ JAN PAVEL II. *Kodex kanonického práva*. Praha : Zvon, 1994, s. 405 – 406.

¹⁵ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I.* s. 17 – 18.

¹⁶ Bedřich navštěvoval hodiny Naturgeschichte a Naturlehre z experimentálních nesoukromých důvodů. Prostudoval přírodovědecké časopisy „Physik“ a „Wissenschaften“. Měl shrnující hodiny od 11.00 do 12.00 hod. s později významným přírodovědcem Carl Schöterem. WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.* s. 26.

¹⁷ „Ich bin jetzt hierunringt von allen meinen Studien“, schreibt am 15. Dezember an den Vater. „Täglich habe ich 2 Stunden mit Günther in der Philosophie, mit Hohler täglich eine Stunde für Mathematik und eine Stunde für Literatur, mit Herrn Greif täglich eine Stunde in der Religionsphilosophie und 4 mal in der Woche gabe ich in das Collegium der Naturgeschichte.“ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 20 – 21.

¹⁸ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 19.

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál – život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*. Praha : Paseka, 2004, s. 102 – 106.

²⁰ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.* s. 23 – 24.

²¹ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.* s. 26 – 24.

se na toto duchovní (geistlich) a moudré (geistig) poslání mohl připravit.²² Snad ve Vídni, kde by byl obklopen „širokým kruhem příbuzných a známých“? Napadla ho myšlenka „vyklouznout do Salzburgu“, kde by mohl být na zámku Aigen, jenž se nachází v blízkosti města a jeho „zázračnou krásu“ mohl ocenit snad jen Bedřich sám.

Bedřichova cesta do duchovního stavu

Toto rozhodnutí vydat se cestou „duchovního studenta“ se dlouho zdráhal oznámit svému otci. Když tak nakonec učiní, je překvapený, s jakou rozvahou a nakonec i laskavostí mu kladně odpovídá. V dopise však jeho otec projevuje starost z jeho nadšeného rozhodnutí, neboť může pominout, a tím by na sebe vnesl nespokojenost bytostného žití. Neboť jak mu otec sám říká: *povinnosti tohoto stavu jsou toho charakteru, že ono je nejtěžší, patřičně je naplnit.*²³ O to více mu klade na srdce, aby své rozhodnutí vždy nesl v prosbě o Boží požehnání, které mu může toto rozhodnutí dovršit i samotné povolání. Velmi lehce zaznívá v dopise, že jsou i jiná povolání, která naplňují oddanost ve víře, jenž by nemuselo dojít až tak ve výlučnou *obět' duchovního stavu.*²⁴

Ze samotného dopisu vyplývá, že již výše zmíněná „automatika“ zasvěcení nejmladšího potomka z rodu, není až tak jednoznačná. Otec sám jakoby přesvědčuje svého syna, aby dvakrát zvážil své rozhodnutí, neboť každý stav, do kterého člověk vstoupí, má své obtíže, ale stav, který chce nastoupit Bedřich, je „ozdoben“ menším štěstím, neboť zde má zřejmě na mysli samotu, jak vyplývá z další korespondence. Samotu, v níž člověk může hledat oporu v samotném Bohu, který nebývá vždy nablízku, ale klade vždy nároky zvoleného stavu. Z dopisu se člověk nemůže zbavit dojmu, který dává člověku pocítit, jakou životní zkušeností prošel jeho otec.

Samotný Bedřich, a to již jako kardinál, nalézá oporu právě v rodině, neboť je mu „vyčítáno“, že je *k rodině neúměrně vázán*. V dopise své tetě se zmiňuje o prvním obtížném kroku, který musí učinit. A je to právě nastávající „opuštění otcova domu“. Překážka, se kterou asi tolik nepočítal, neboť mnohokrát cestoval, ale nynější odjezd byl v něčem jiný. Zůstal jakoby sám se svým předsevzetím a jak se dále z pramenů dovídáme, byl pro něho nesčetněkrát posilou „olej modlitby“.²⁵ Kdy i své tetě píše, že jeho rozhodnutí stát se knězem, není jen s ohledem na vůli Boží, ale také otázkou osobního nasazení.

Je tak patrné, že otcovy dotazy ohledně jeho přání stát se knězem, dorůstaly k opravdovosti. V jednom svém dopise, jenž se stal *magnou cartou caritatis*,²⁶ otci děkuje za všechno, co mohl z jeho *laskavosti a dobroty* přijímat, i když mu skrze své rozhodnutí způsobil mnoho trápení a starostí. Potvrzuje tak, že všechno, co mu otec v dřívějších dopisech nebo i rozhovorech pověděl, se naplnilo a nyní již prošel zatěžkávací zkouškou, která ho upevnila v počátečním rozhodnutí stát se služebníkem Božím, neboť jen

²² Josef Václav Myslbek, autor náhrobku kardinála Schwarzenberga, pojal arcibiskupa jako zosobnění pokojné kontemplace, vyrovnané jistoty modlitebního ponoření do Božího království...“ NEŠPOR, R. Zdeněk (eds.). *Náboženství v 19. století*. Praha : Scriptorium, 2010, s. 44.

²³ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 28 – 29.

²⁴ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 28 – 29.

²⁵ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 29.

²⁶ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 30.

v tomto stavu vnímá *uskutečnění své spásy*.²⁷ Bedřich svému otci v dopise vyjadřuje, jak velkou úctu, laskavost, vděčnost a lásku jejich vztah nesl.

Jak dále vyplývá z Bedřichovy korespondence, nastala změna v jeho postoji vůči okolnímu světu, která zpočátku ovlivnila vztah k jeho duchovnímu rádcí Sebastíanu Jobovi, také i ke svému učiteli Hohlerovi. Nenastala však vzhledem ke Greifovi a k jeho tetě Loře, které svěřuje v dopise otci také pár řádků. Téměř téhož dne jí píše, že svatá zpověď vykonaná u P. Franze ho ujistila nejen v souvislosti se shodou s Boží vůlí v jeho povolání, skrze ni získal posilu ve svém rozhodnutí stát se knězem, ale v ještě hlubším vnímání tohoto poslání, a to v tom slova smyslu, že přijetí a vstoupení do duchovního stavu není jen záležitostí Boží vůle, ale zároveň osobním rozhodnutím v něm být.

Nelze také opomenout jeho studijní úsilí, která uskutečňoval posléze na rodinném sídle v Aigen, vneslo do jeho života více „klidu a soustředění“, které směřovalo k přijetí života v duchovním zasvěcení. Samotné sídlo - blízko Salzburgu - mu však neposkytovalo vše, na co byl již zvyklý především v Červeném Dvoře, kde často vyjížděl na hony lovit i jeleny, a to se mu na „studijním působišti“ nedostávalo. O to více došlo k užítku v jiných vztazích. Z některých pramenů se dovídáme, že vztah mezi arcibiskupem salzburským A. Gruberem a Bedřichem byl velmi blízký. Možná, že ona blízkost arcibiskupa a mladého knížete souvisí s Gruberovými začátky v jeho poslání, které uskutečňoval v Brně u sv. Leopolda a u sv. Anny. Kde oba – každý sice na jiném místě (Bedřich v Jižních Čechách a Gruber na Jižní Moravě) – ale přesto v oblastech dvojjazyčných, získávali praxi v přístupu k pastorači. Mám tak na mysli pozdější události na Karlově univerzitě v Praze, kdy se jednalo o rozdělení univerzity v době, kdy byl Bedřich kancléřem. Za jeho života k tomu nedošlo, neboť zastával názor, že kněží by měly ovládat oba jazyky (češtinu i němčinu) nejen z důvodu společenských, ale zejména bohoslužebných,²⁸ a to v tom slova smyslu, že by docházelo k rozdělení křesťanů z nacionálního hlediska:²⁹ „Církev má sjednocovat, nikoliv rozdělovat.“³⁰

Vraťme se však nyní ještě k Bedřichovu studentskému mládí. Z některých pramenů se dovídáme, že Bedřich byl „pilným a dobrým mužem, ale nikoliv geniálním“. Svou píli také potvrzoval nejen samotným studiem, ale také výstupy v kopcovitých terénech. Nemůžeme však tuto zálibu vnímat jenom jako relaxaci. Na alpské výšlapy vycházel s jistým profesorem, kterého „přejmenoval“ na „Bergprofessor“. „V lavicích“ společně probírali syrské a chaldejské spisy, a „na výšlapech“ spolu jistě hovořili i o tom, co vycházelo z prostředí profesorských disputací.

Jistým předělem v Bedřichově životě je 14. únor 1830, jež popisuje v dopise událost svého nižšího svěcení: „ceremonie se nesla důstojností i myslí povznesenou k apoštolskému stolci, kdy nikdy předtím ho nic tolik srdcem nepohnulo“. Než přijal celý obřad, Bedřich musel přijmout také tonzuru, která byla vstupní branou k vlastnímu obřadu nižšího svěcení. Přijetím mladého knížete do „sboru zasvěcených“ se otevřela otázka, kde svá závěrečná studia bude uskutečňovat a kde je také uzavře. Rozhodnutím císaře Františka a vídeňského arcibiskupa došlo k tomu, že studia dokončil ve vídeňském

²⁷ Zde také Bedřich hovoří o změně svého duchovního rádce. WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinál Schwarzenberg I.*, s. 29 – 30.

²⁸ KAVKA, František – PETRÁŇ, Jan. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 – 1990*. Praha : Karolinum, 1997, s. 123.

²⁹ SCHWARZENBERG, kardinál Bedřich. *Ordinariats-Blatt der prager Erzdiöcese*. rok 1869, č. 13, s. 91.

³⁰ KAVKA, František – PETRÁŇ, Jan. *Dějiny Univerzity Karlovy 1348 – 1990*. Praha : Karolinum, 1997, s. 327.

Alumnátě, a to nejen z důvodu povinnosti formace v kněžském semináři, ale také – jak z pramenů vyplývá – z důvodu vyšší úrovně vzdělání ve Vídni než v Salcburku: *Der Kaiser entschied nun kurz und gut: „ins Seminar in Wien, so dass Erzbischof Gruber „überrascht war über die rasche Lösung und besonders über des Kaisers Worte.“*³¹

I rozhodnutí císaře s nejvyšším vídeňským pastýřem se nezměnilo nic na tom, že se principi Schwarzenbergovi do semináře nechtělo, neboť stále na něj pohlíží „jako na vězení“, jak píše své tetě Loře. I když časem se ukáží arcibiskupova slova jeho otci pravdivá, že „těžký vstup do semináře zároveň vyzkouší jeho odhodlání k zasvěcenému povolání.“³² Bedřichovi však nešlo jen o to, že se mu do semináře nechtělo, ale pravým důvodem počáteční neochoty vstoupit do kněžského domu bylo s ohledem na jeho zdraví, které na seminární podmínky bylo pravděpodobně choulostivé. Konkrétní podmínky v kněžském domě nejsou zcela doložitelné, ale nakonec z dopisu tetě Eleonoře je pozorovatelná jistá spokojenost s ubytováním i se stravou. A nejen to. Nalezl zde i několik spolužáků, s nimiž se rád setkával a jak popisuje v další osobní korespondenci, je zde šťastný, neboť i jejich rektor prokazuje velkou starostlivost a porozumění v některých osobních potížích. Dostalo se tedy knížeti Schwarzenbergovi péče, kterou ani neočekával.

Z další průpravy, kterou podstupoval ve vídeňském Alumnátě byla homiletika. Měl vynikajícího učitele, který ze svých zkušeností učil své svěřence vlastní předmět nejen teoreticky zvládnout, ale také prakticky je přednástku prospěchu posluchačů. Užitek přípravy homilií se tak propojoval vzhledem k posluchačům, ale zároveň i k samotnému kazateli, jenž mohl „svou materii“ znovu reflektovat, a to i díky překladům např. z francouzštiny do latiny, případně němčiny nebo češtiny.³³ Nechybí také podpora arcibiskupa Grubera v homiletické přípravě Bedřichově na biskupský post, který je mu určen. Sám arcibiskup říká, že se má vycvičit v homiletice do té míry, že jeho posluchači musejí říci, že: *Náš biskup dělá všechno lépe, než ostatní duchovní.*³⁴ Jako tato slova, tak i celý dopis, je nesený otcovskou nákloností, kdy je sám rád, že ve vídeňském kněžském domě nalézá své místo radosti a přátelství s ostatními.

Přátelské vztahy zahrnul kníže Schwarzenberg i s mnohými dalšími. Neméně známou osobností byl například Anton Günther. Filozofická setkání, která mu zpočátku určil jeho otec, nebyla podle jeho gusta. Viděl tuto rozšiřující, nadstandartní filozofickou hodinu jako nepotřebnou a zbytečnou, neboť si z ní mnoho nepamatoval. Řádnou filozofickou disciplínu měl u jiných profesorů, ale jeho otec trval na tom, aby výuka pokračovala i u tohoto rodáka ze Severních Čech. Z dalších historických pramenů víme, že se jejich cesty nesčetněkrát zkřížily. A. Günther byl filozofem a také knězem.³⁵

³¹ „Císař rozhodl zkrátka a dobře: „Do semináře ve Vídni“, tak že arcibiskup Gruber „byl překvapený nad brzkým řešením, a zvláště nad císařovými slovy“. WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I.* s. 53.

³² „Arcibiskup (vídeňský) v zápětí (Bedřichovu otci) odpověděl. „Jsem velmi potěšen, že indispozice zdraví milého prince tak šťastně je na ústupu a ukazuje se mu spolu s užitím studia volby povolání s mnohými zánícením se obětovat. V pohledu vstupu do vídeňského kněžského domu dovoluji si vyjádřit přesvědčení, že nejen zákon rozlišuje také z toho vyplývající výhodu, když stav kněžského domu ze zkušeností jsme seznámení, tento vstup zachytit. Přitom obtížné vstoupení může přispět k tomu, že svoboda odhodlání k duchovnímu stavu se vyzkouší. Současně ale předdesílám pro poslední studijní rok mínění – posouzení ředitele Zennera a profesorů přednost. A tak schvaluji zcela tento plán.“ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I.*, s. 54.

³³ BADALOVÁ, Milena. *Sestra slavných bratrů: Eleonora Žofie ze Schwarzenbergů (1783 – 1846)*. České Budějovice : Historický ústav Jihočeské univerzity, *Diplomová práce*, 2003, s. 20.

³⁴ WOLFSGRUBER, Cölestin. *Friedrich kardinal Schwarzenberg I.* s. 63.

³⁵ SLOVNÍK ČESKÝCH FILOZOFŮ. Brno : Masarykova univerzita, 1998, s. 149.

Ve vídeňském „restauračním“³⁶ kroužku byl nazýván „novodobým Augustinem“ a na Pražské univerzitě měl vliv svým nearistotelsko-tomistickým přístupem.³⁷

Z badatelské činnosti dále vyplývá, že pozdější kardinál Schwarzenberg byl güntherismem příliš ovlivňován, a to vzhledem k obecně nejvypjatější době 2. poloviny 19. století, kdy se události zaměřují na I. vatikánský koncil.³⁸ Avšak již od nástupu arcibiskupa Schwarzenberga do středočeské metropole byl güntherismus jako filozofický směr na Pražské univerzitě rozšířen³⁹ a sám filozof zase po čase namítá, že tomu tak je s bolzanismem. Právě polovina 19. století se svými událostmi chce ukázat, jak pro soudobého člověka byla společenská propojenost protkána konfesemi a filozofií společnosti.⁴⁰ I tak v některých postojích knížete-arcibiskupa nalézáme vyhraněný postoj vůči demokracii⁴¹ (či liberalismu) jako systému novodobého pohanství. A nemusí to nutně znamenat konotaci s tradicí šlechtického rodu, ale jistý postoj své konfese ovlivněné Güntherovou filozofií, ke které se hlásil.⁴² *Spekulativní teologie*⁴³ A. Günthera, která budoucího kardinála ovlivnila, spojovala již výše zmíněnou zálibu v přírodě, malování, poezii a která sloužila v jeho mladé „osobní svěžesti víry“ k pastorační činnosti jak v Salcburku, tak i v Praze.⁴⁴

Závěr

Závěrem jen můžeme zmínit, že Bedřich Josef Schwarzenberg byl vysvěcen na kněze 25. července 1833⁴⁵ a téhož roku také doprovodil svého otce k věčnosti. Celý článek tak poukázal na to, že vztah k otci, tetě Eleonoře a celé rodině, vedl k tomu, že živá víra a její kořeny nemohou před tímto světem obstát osamoceny, ale pouze tehdy, bude-li se vytvářet jednota v rodinném prostředí a potažmo v církvi. Na I. vatikánském koncilu

³⁶ Anton Günther je také přiřazován k tzv. německému reformnímu katolictví: NEŠPOR, R. Zdeněk. *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují : Albisinternacional, 2006, s. 213 – 214. Také je zde vhodné uvést dopis s Vilem Prellou, v němž se mu snaží vysvětlit souvislost mezi dualizmem sv. Pavla a jeho dualismem. Tím chce dokázat, že základ své racionalistické filozofie pokládá na Bibli. Archivio segreto vaticano, archivio della nunziatura di Vienna, Decret vari Corispondeza noc monz. Viale Prella (1845 – 1856), sig. 642 – 23/11/1852.

³⁷ S postupem sekularizace se v katolické církvi rozvinula teologie tzv. umírněných racionalistů, mezi něž patřil i Anton Günther. Avšak i jeho teologie se dostala na seznam zakázaných teorií. Ve druhé polovině 19. století již převládla novoscholastika, která však nenašla nástroje k soudobým otázkám. NEŠPOR, R. Zdeněk. *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*. Nové Město nad Metují : Albis internacional, 2006, s. 477 – 478.

³⁸ SVOBODA, Rudolf. *První vatikánský koncil (1869 – 1870)*. In SVOBODA, Rudolf et al. *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. Praha : Krystal, 2006, s. 5.

³⁹ Güntherismus měl vliv také ve Vratislavi, Salcburku i Německu. NEŠPOR, R. Zdeněk (eds.). *Náboženství v 19. století*. Praha : Scriptorium, 2010, s. 100 – 101.

⁴⁰ Zasedání biskupské konference na jaře r. 1849, které předsedal tehdy ještě salzburský arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg (salzburským arcibiskupem 1835 – 1850, pražským arcibiskupem 1850 – 1885). NEŠPOR, R. Zdeněk (eds.). *Náboženství v 19. století*. Praha : Scriptorium, 2010, s. 21.

⁴¹ Století 19. označuje F. Mourret jako století demokracie. KUBALÍK, Josef. *Papežská neomylnost a její oblasť v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha : Universum, 1947, s. 49.

⁴² Kardinál Schwarzenberg se obrací k papeži s prosbou, aby *nebyla prohlášena žádná dogmatická definice. Neboť se obávám, aby po prohlášení věroučné definice bludaři se více od nás neoddlíhli a nebyla také zmařena vůbec naděje je znovu získati pravé víře; u slabých se obávám, aby nemysleli, že novou definici dlužno připsati metodě scholastické, již považují za vzdálenou pravdu*. KUBALÍK, Josef. *Papežská neomylnost a její oblasť v zemích slovanských, zvláště českých*, s. 86.

⁴³ GÜNTHER, Anaton. *Vorschule zur spekulativen Theologie des positiven Christenthums*. Wien : J. B. Wallishausser, 1846, s. 9.

⁴⁴ Zdeněk Nešpor uvádí, že Kardinál Schwarzenberg svou pastýřskou aktivitou jakoby „sám zahajoval epochu druhé konfesionalizace“. In GAŽI, Martin (eds.). *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2008, s. 490.

⁴⁵ Die Bischöfe der deutschsprachigen Länder. Berlin : DUNCKER & HUMBLLOT, 1983, s. 686 – 687.

tento důraz na společenství dialogu poukázal kardinál Schwarzenberg. Na II. vatikánském koncilu už k němu dochází jak v dialogu s odloučenými církvemi, tak i se světovými náboženstvími. Z Bedřicha kardinála Schwarzenberga se stala historická postava a v některých publikacích je pojímán jako poslušný „syn církve“⁴⁶ a jinde jako „politický koordinátor“⁴⁷ ale velkou inspirací napříč časových horizontů učinil obraz pastýře, pedagoga i teologa, který znal a měl rád zemi, kde působil, a nepřestal vyvíjet úsilí k věrnosti víře předaných slovanskými věrozvěsty, sv. Cyrilem a Metodějem, které spojoval se zemskými patrony,⁴⁸ neboť, jak věřil, jen v tomto společenství lze správně porozumět a proměňovat soudobé události.

Adresa autora:

Mgr. Martin Grones

Interný doktorand

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta

Katedra církevních dějin

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice, ČR

e-mail: gronesmartin@seznam.cz

---

⁴⁶ GAŽI, Martin (eds.). *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*. České Budějovice : Národní památkový ústav, 2008, s. 483 – 494.

⁴⁷ KUBALÍK, Josef. *Papežská neomylnost a její oblasť v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha : Universum, 1947, s. 94 – 110. Na území Uherska podrobněji ZUBKO, Peter. *Prvý vatikánský koncil a uhorskí biskupi*. In SVOBODA, Rudolf – WEIS, Martin – ZUBKO, Peter (eds.). *Duchovní a myšlenkové proměny druhé poloviny 19. století. Sborník příspěvků z vědecké konference*. České Budějovice : Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Katedra církevních dějin, 2006, s. 57 – 58.

⁴⁸ KUBALÍK, Josef. *Papežská neomylnost a její oblasť v zemích slovanských, zvláště českých*. Praha : Universum, 1947, s. 84 – 85.

ČESKOBUDĚJOVICKÝ BISKUP MARTIN JOSEF ŘÍHA – ODRAZ JEHO MYŠLENEK A ČINNOSTI V PASTÝŘSKÝCH LISTECH A ZPRÁVÁCH O STAVU DIECÉZE

Ivo Prokop

BISHOP MARTIN JOSEF ŘÍHA FROM BUDWEIS - REFLECTIONS ON HIS THOUGHTS AND WORK IN HIS PASTORAL LETTERS AND REPORTS CONCERNING THE STATE OF HIS DIOCESE OF BUDWEIS

Abstract: The following study concerns activities of Martin Říha, (1839-1907), the sixth bishop of Budweis. On the basis of the analysed pastoral letters published himself in the Budweis diocesan Ordinariate papers in 1885 – 1907 and reports regarding the state of the diocese sent to Rome, the following has been discovered: how social and theological comprehension affected thoughts and actions of this eminent Church figure and his reaction to these events and contemporary theological currents, how he faced up to social questions of that time and growing problems arising from national conflicts between Czech and German-speaking citizens living in the diocese and whether this changed his position in the Catholic episcopate. From the studied documents there emerges a clear picture of a conscious, deeply religious and educated spiritual curate, rooted in traditional values. He rose above the national conflict of his time which was strange for him. At the forefront of his mind there was an individual with his sins and virtues who can and should reach - with all his sinews and guidance from spiritual fathers and usage of traditional spiritual aids - the eternal aim - communion with God. Říha mostly orientated to positive human values and reflected on current problems as they were contrary to Christian life and peaceful existence. Revolutionary ideas and thoughts, force and the rejection of established values were foreign to him. A balanced temperament, conservatism and the emphasis on tradition and holy patrons within his region was much closer to his heart. Říha's personality and thoughts fall into the 19th century. However, he was also influenced by baroque spirituality and provincial patriotism, respect towards religious and secular leaders but also a restrained attitude to the Enlightenment. All these problems echoed throughout years. His attitude to the Enlightenment put an emphasis on moral life inevitable for clerics and lay persons as well as responsibility for ensuring pastoral care and educational training for the faithful and practical Christian acts like charity. Říha was a pastor who lived in the 19th century, however, he could see the upcoming changes of the 20th century, perceiving them as a new beginning more than a threat.

Keywords: Bishops. The Catholic Church. Pastoral letters. Martin Říha. Southern Bohemia. 19th century.

Úvod¹

Mezi dosavadními dvanácti českobudějovickými sídelními biskupy nepatří osobnost šestého z nich, Martina Josefa Říhy, k častým tématům historických či teologických výzkumů. Navzdory tomu, že v období necelých dvaadvaceti let, po které stál v čele Českobudějovické diecéze, proběhlo v tehdejší společnosti, stejně jako v katolické církvi, mnoho významných událostí a změn, na kterých se osobně aktivně podílel, nenašel se dosud badatel, který by zpracoval moderní kritický životopis tohoto preláta a tak rozšířil naše znalosti o významném protagonistovi tehdejšího dění. Není tedy divu, že dosud příliš netušíme, jak se dobový společenský a teologický kvas odrážel v myšlení a jednání tohoto vysokého církevního činitele. Kam jej zařadit v rámci tehdejšího katolického episkopátu? Jak reagoval na nové teologické proudy, jak se vyrovnával s naléhavou sociální otázkou i s problematikou národnostních konfliktů mezi česky a německy hovořícími obyvateli diecéze? To všechno by mělo být předmětem dalších výzkumů, k nimž chce tato práce alespoň částečně přispět na základě rozboru pastýřských listů publikovaných Josefem Martinem Říhou v Ordinariátním listu Budějovické diecéze v letech 1885 – 1907 a zpráv o stavu diecéze zasílaných biskupem do Říma.

Prameny

Dříve než se soustředíme na samotné Říhovy pastýřské listy, bude vhodné seznámit se s ostatní jeho dosud známou literární produkcí i s díly pojednávajícími o jeho osobě.² Říhova bibliografie není na první pohled příliš rozsáhlá. Ačkoliv byl svým životopisem chválen jako neúnavný spisovatel,³ publikoval Josef Martin Říha všeho všudy tři teologické články v Časopise katolického duchovenstva.⁴ Dále sepsal, případně přeložil z italského a francouzského jazyka a upravil pro české čtenáře, několik drobnějších spisů s duchovní tematikou, určených spíše laickému publiku,⁵ které dosáhly v některých případech značné obliby.⁶ Všechny uvedené publikace byly vydány ještě před Říhovým nástupem do funkce českobudějovického biskupa. Tiskem vyšly též Říhovy doktorské these, na jejichž základě získal titul na teologické fakultě vídeňské univerzity.⁷

¹ Tato studie je výstupem z grantového projektu Grantové agentury Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 059/2011/H – Josef Martin Říha – teolog a biskup českobudějovický.

² Částečný přehled viz PODLAHA, Antonín – TUMPACH, Josef. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913*. Praha : Dědictví sv. Prokopa, 1912 – 1923, s. 28, 62, 72, 102, 974, 975, 1256, 1544, 1602, 2120; MARDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte des Bisthums und der Diöcese Budweis zur Jubiläumfeier ihres hundertjährigen Bestehens*. Budweis : b.v., 1885, s. 328 – 329.

³ HÁLEK, Vladimír. Dr. Martin Říha, biskup českobudějovický, lidumil a spisovatel. In *Vlast*, 1909, roč. 26, č. 9, s. 804.

⁴ ŘÍHA, Martin. Svatý Ambrož, biskup milanský a Cicero, řečník římský, jakožto pracovníci na roli mravovědné. In *Časopis katolického duchovenstva*, 1882, roč. 23, č. 8 – 10, s. 449 – 465, 562 – 567, 605 – 614; ŘÍHA, Martin. Synonyma prosebné modlitby ve Vulgátě. In *Časopis katolického duchovenstva*, 1883, roč. 24, č. 5, s. 257 – 261; ŘÍHA, Martin. O daru prorokování a prorocstvích, která skonání světa za předmět mají. In *Časopis katolického duchovenstva*, 1884, roč. 25, č. 8, s. 479 – 497.

⁵ např. ŘÍHA, Martin. *Život Sv. Martina Turonského, starověká úcta jeho v Církvi sv. níbec a ve vlastech československých zplášt*. České Budějovice : b.v., 1878, 130 s.; ŘÍHA, Martin. *Poslední léta nejsvětější Panny Marie na světě*. České Budějovice : b.v., 1885, 89 s.; ŘÍHA, Martin. *Bratrstvo nejláhodnější Panny Marie nanebevzaté, kteréž duším v očistci zbožnými skutky pomáhá*. České Budějovice : b.v., 1881, 78 s.

⁶ Spis *Poslední léta nejsvětější Panny Marie na světě* se dočkal druhého vydání v roce 1887 u Gustava Francla v Praze a spis *Bratrstvo nejláhodnější Panny Marie nanebevzaté, kteréž duším v očistci zbožnými skutky pomáhá*, vyšel podruhé v roce 1887 v Českých Budějovicích.

⁷ ŘÍHA, Martin. *Theses ex universa theologia, quas in caesareo-regia antiquissima ac celeberrima scientiarum universitate Vindobonensi pro obtinendo doctoris in ss.theologia gradu academico publice defendendas suscepit Martinus Říha, dioecesis*

Jako biskup se pravidelně obracel ke svým diecézánům v pastýřských listech s nejrůznějším námětem. Právě tyto listy, vydávané nejméně jednou za rok v Ordinariátním listu diecéze, nám umožňují do jisté míry poznat, jaká témata považoval Říha za naléhavá a jak se stavěl k řešení problémů, které přinášelo dobové dění. Podle tvrzení současníka psal Říha do Ordinariátního listu i shrnující odpovědi na otázky předkládané na pastorálních schůzích katolického kléru.⁸ Odpovědi jsou však bohužel nepodepsané a tudíž nejsme zatím schopni rozlišit, co je dílem Říhy a co dílem jeho spolupracovníků.

Do mozaiky, z níž může být jednou složen celkový obraz teologa a biskupa, přispívají i Říhova vystoupení na konferenci rakousko-uherského episkopátu.⁹ Ve fondu Biskupství českobudějovického, který je deponován v SOA Třeboň, se nám dochovalo několik Říhových vlastnoručních náčrtů kázání, z nichž si můžeme udělat představu, jak hovořil k nejrůznějším společenským vrstvám při rozličných příležitostech církevního i společenského života.¹⁰

K nástinu Říhova životopisu můžeme použít především stat' Franze Mardetschlägera v jeho *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und Diöcese Budweis*¹¹ a obsáhlou přednášku Vlastimila Hála publikovanou v časopisu *Vlast*.¹² Pozdější autoři vesměs nepřinesli nové poznatky o Říhově životě, ale spíše vybírali údaje z Mardetschlägerova díla.¹³

Mezi rukopisnými prameny, které nám dávají nahlédnout blíže do situace, v níž Martin Josef Říha působil, mají své nezastupitelné místo zprávy o stavu diecéze, pravidelně zasílané vatikánské kongregaci koncilu.¹⁴ Atmosféru a denní chod života biskupského úřadu za Říhova působení zachycuje s někdy až překvapivými detaily Pamětní kniha biskupské konsistoře, vedená jejím kancléřem a pozdějším Říhovým nástupcem Antonínem Hůlkou.¹⁵ Dalším velice zajímavým dokladem Říhovy činnosti je pak Matrika biskupských prací,¹⁶ která bohužel nepostihuje celou dobu jeho působení na českobudějovickém biskupském stolci.

Budvicensis presbyter, caes. reg. sublimioris presbyterorum educationis instituti ad s. Augustinum membrum Die 3. junii 1869. Vindobonae : Typis congregationis Mechitaristicae, 1869, 14 s.

⁸ MARDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte des Bistums und der Diöcese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*. Budweis : b.v., 1885, s. 330.

⁹ *Protokol der Bischöflichen Versammlung in Wien vom 10. bis zum 20. November 1891*. Prag : b.v., s. 133, 136, 152 – 154.

¹⁰ Státní oblastní archiv Třeboň, Biskupský archiv České Budějovice, kart. 16, sign. BA I/148.

¹¹ MARDETSCHLÄGER. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 325 – 339.

¹² HÁLEK, Vladimír. Dr. Martin Říha, biskup českobudějovický, lidumil a spisovatel. In *Vlast*, 1909, roč. 26, č. 8 – 10, s. 707 – 712, 804 – 809, 881 – 888.

¹³ Např. KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice : Sdružení Jana Nepomuka Neumanna, 1995, s. 36 – 37; *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice : Město České Budějovice, 1998, heslo Říha, Martin Josef, s. 437; HUBER, Kurt Augustin. Bischofsernennungen für Budweis 1851 – 1885. In HUBER, Kurt Augustin. (ed.). *Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien VII. Festschrift zur zweiten Säcularfeier des Bistums Budweis 1785 – 1885*. Königstein im Taunus : Institut für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien, 1985, s. 101; ZELENKA, Aleš. *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*, Regensburg : Beheymer – Verlag, 1979, s. 175 – 176; POLC, Jaroslav. *Stručný přehled dějin českých a moravských diecézí po třicetileté válce*. Praha : Katolická teologická fakulta, 1995, s. 75; BUBEN, Milan. *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, Praha : Logik, 2000, s. 290 – 291.

¹⁴ Archivio Segreto Vaticano, Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 40 – 116.

¹⁵ SOA Třeboň, BA, *Pamětní kniha biskupské konsistorní kanceláře*, sign. BA 108.

¹⁶ SOA Třeboň, BA, *Matrika biskupských prací 1885 – 1901*, sign. BA 19.

S velkým politováním musíme konstatovat, že se nám při dosavadním průzkumu pramenů nepodařilo nalézt podstatnější doklady k působení Martina Josefa Říhy jakožto profesora na diecézním teologickém institutu v Českých Budějovicích. Ve složce věnované profesorům institutu, na rozdíl od jiných vyučujících, schází v jeho případě písemná práce, na jejímž základě bývali profesori přijímáni, i další podstatné dokumenty.¹⁷ Můžeme se snad domnívat, že si Říha po svém nástupu do úřadu biskupa své osobní materiály odnesl s sebou.¹⁸

V tomto pojednání se budeme v krátkosti věnovat nástinu Říhova života a poté se zaměříme na pastýřské listy, které publikoval už jako biskup. Pokusíme se v nich nalézt typická témata i odraz dobových událostí. Podobně prozkoumáme i zprávy o stavu diecéze, zasílané církevnímu vedení. Budeme si všímat jak paralel, tak i odlišností v pohledu obou druhů pramenů. Nakonec zkusíme shrnout ústřední body Říhova teologického a politického myšlení. Co považoval jako pastýř diecéze i jako významný společenský činitel za důležité pro časné i věčné dobro svých diecézánů a spoluobčanů.

Životní data

Budoucí českobudějovický biskup se narodil 11. listopadu roku 1839 v dnešním Oslově¹⁹ nedaleko Písku. Hned následujícího dne byl pokřtěn v místním farním kostele. Po otci obdržel jméno Josef a po světcích, v jehož den se narodil, Martin. Rodiče hospodařili na selském gruntě.²⁰ Otec se mimo zemědělství zabýval i voroplavbou na Vltavě. Podle svědectví životopisce Hála je k víře a modlitbě vedl především on. Malý Říha se několikrát dostal do nebezpečí smrti, ale vždy byl na poslední chvíli zachráněn, což jej patrně ve víře velice upevnilo. Na přímluvu duchovního správce oslovské farnosti začal Martin chodit do místní jednotřídky již ve svých čtyřech letech. V šesti letech začal ministrovat, což se neobešlo bez jistých komplikací. Talentovaný žák navštěvoval od roku 1849 školu v Písku. Posléze zde studoval i na německém gymnáziu, a to vždy s vyznamenáním. Stejně tak uspěl i u maturitní zkoušky složené v roce 1858.

Při volbě oboru dalšího studia mu otec údajně ponechal úplnou volnost. Ve svých 19 letech si Říha vybral teologii a 1. října roku 1858 vstoupil do biskupského semináře v Českých Budějovicích. Zde údajně platil za vzor pro ostatní alumnusy a těšil se oblibě představených.²¹ Již 27. července 1862, v necelých 23 letech, byl českobudějovickým biskupem Janem Valeriánem Jirsíkem vysvěcen na kněze.

Od 1. srpna roku 1862 začal Říha působit jako kněz na svém prvním místě, biskupem byl poslán nedaleko od domova, do Kovářova u Milevska. Zde se stal osobním kaplanem faráře Josefa Kypty, který pro nemoc a stáří nemohl plně vykonávat svou službu. Vztah mladičského kaplana a starého faráře se vyvinul v srdečné přátelství.²²

Biskup Jirsík neztratil o nadaného kaplana zájem a rozhodl se dát mu příležitost k prohloubení znalostí a k dosažení akademického gradu. Po dvouletém působení

¹⁷ SOA Třeboň, BA, kart. 16, *Vedení biskupského kněžského semináře a teologického ústavu a profesorský sbor, K – S 1816 – 1897*, sign. VII/4/d/2; SOA Třeboň, BA, kart. 16, *Vyučování, přednášky, učební pomůcky, knihy*, sign. VII/4/d/3b.

¹⁸ V kartonu týkajícím se Říhy jakožto českobudějovického biskupa najdeme i jeho jmenování profesorem morální teologie. Viz SOA Třeboň, BA, *Jmenování definitivním profesorem morální teologie 1872*, sign. II/6/b/1.

¹⁹ německý název Woslow, latinsky Woslovium. Viz *Katalog diecéze českobudějovické L. P. 1996 : Neproměnná část*. České Budějovice : Biskupství českobudějovické, 1996, s. 242.

²⁰ Přidružuje se zde životopisu: HÁLEK, Vladimír. *Dr. Martin Říha*, s. 707 – 712.

²¹ MARDETSCHLÄGER. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 326.

²² HÁLEK. Vladimír. *Dr. Martin Říha*, s. 712.

v Kovářově se Říha stěhoval do hlavního města mocnářství, aby zde další léta prožíval na Vyšším teologickém institutu pro vzdělávání kněží u sv. Augustina. Tento vídeňský institut, zvaný po svém zakladateli krátce Frintaneum,²³ umožnil Říhovi specializovat se v oblasti morální teologie a završit studia promocí za doktora teologie na Vídeňské univerzitě. Říha se zde též zdokonalil nejen v klasických jazycích, ale i ve své oblíbené francouzštině a italštině, z nichž rád překládal. Dobu studia však netrávil jen v knihovnách a přednáškových sálech, ale věnoval se ve volných chvílích i pastoraci, a to ve velmi obtížných podmínkách, mezi dělníky továren ve Vídni a jejím okolí.²⁴ Zde máme jeden z prvních dokladů jeho zájmu o sociální otázku a o problémy lidí v tíživé situaci.²⁵ Po návratu do Čech jej chtěl mít biskup Jirsík ve své blízkosti a rozhodl se využít jeho vzdělání ve službě českého kazatele u seminárního kostela sv. Anny v Českých Budějovicích. Zároveň jej jmenoval prefektem studia v biskupském malém semináři. Říha se stal též katechetou v českobudějovickém německém učitelském ústavu.²⁶

Po odchodu Dr. Josefa Haise do funkcí kanovníka, seminárního rektora a později na biskupský stolec do Hradce Králové²⁷ převzal od 1. října roku 1871 jeho povinnosti jako vyučující morální teologie na biskupském teologickém institutu. V roce 1873 se navíc ujal i profesury v oboru všeobecné pedagogiky. Působil však i na biskupské konsistoři, mimo jiné jako censor knih, a podílel se velkou měrou na vydávání Ordinariátního listu. Přitom sám publikoval jak odborné teologické články, tak i spisky pro vzdělávání laiků. Vzestup Říhovy kariéry, ale i další povinnosti, znamenalo jmenování biskupským notářem v roce 1878, stejně tak jako nominace na radu biskupského manželského soudu a přisedícího diecézního soudu v roce 1884.²⁸

Po smrti dlouholetého českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka následovalo jmenování šlechtice Františka de Paula Schönborna biskupem. Když však byl Schönborn po necelých dvou letech v souladu s přáním svého předchůdce a patrona kardinála Schwarzenberga povýšen na pražský metropolitní stolec,²⁹ muselo se řešit personální obsazení českobudějovického biskupství znovu. Schönborn doporučoval za svého nástupce Říhu. Také vídeňská vláda se ho rozhodla doporučit císaři jako nejvhodnějšího kandidáta, a to především pro jeho skvělou znalost obou zemských jazyků, nadstranickost v národnostních sporech a celkovou politickou umírněnost.³⁰

V souladu s doporučením svého kabinetu jmenoval císař dne 7. července 1885 Martina Josefa Říhu šestým českobudějovickým biskupem. Papež pak toto jmenování potvrdil 27. července a 6. září se konalo v českobudějovické katedrále biskupské svěcení.

Říha přijal biskupskou důstojnost prostřednictvím hlavního světitele arcibiskupa Schönborna a jeho asistentů Josefa Haise, biskupa královéhradeckého, a Jana Schöbla

²³ blíže k tomuto institutu FRANKL, Karl Heinz – TRÖPPER, Peter. *Das „Frintaneum“ in Wien und seine Mitglieder aus den Kirchenprovinzen Wien, Salzburg und Görz (1816 – 1918)*. Klagenfurt – Ljubljana – Wien : Hermagoras, 2006, s. 21 – 38.

²⁴ MARDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 326 – 327.

²⁵ HÁLEK, Vladimír. *Dr. Martin Říha*, s. 712. Uvádí zde příhodu, kdy Říha ještě jako kaplan v Kovářově „vlídným rozhovorem napravil zpustlého tuláka, s nímž si ani starosta nevěděl rady“.

²⁶ MARDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 327.

²⁷ KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, s. 54, 75, 80.

²⁸ MARDETSCHLÄGER, Franz. *Kurz gefasste Geschichte*, s. 329 – 330.

²⁹ HUBER, Kurt Augustin. *Bischofsnennungen*, s. 99 – 100.

³⁰ HUBER, *Bischofsnennungen*, s. 101; Říhovy přednosti vypočítává zpráva nuncia Galimbertiho uložená v Archivio Segreto Vaticano, fond Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, *Nunziatura apostolica d'Austria Nunzio Galimberti, Relazione sui Vescovi e sui Capitoli Anno 1890*, sign. 641, s. 61.

z Litoměřic. Teprve nyní si veřejnost začala více všímat osoby tohoto dosud nepřiliš známého kněze.³¹ Naděje, které do něj byly vkládány státními úřady i vatikánskými představenými, celkem bezchybně naplňoval, jak o tom svědčí řada vyznamenání, jichž se mu opakovaně z obou stran dostávalo.³²

Vzápětí po převzetí biskupského úřadu uspořádal oslavy stoletého trvání diecéze a v roce 1888 se vydal do Říma na návštěvu „ad limina“, při níž poprvé předložil kongregaci koncilu zprávu o stavu diecéze.³³ Další pout' do sídla papežů vykonal v roce 1896. Kromě běžné činnosti diecézního biskupa – kanonických vizitací, svěcení duchovních, žehnání kostelů, kaplí a zvonů,³⁴ usiloval zejména o vybudování nové katedrály v Českých Budějovicích. Tento úmysl se mu však nepodařilo uskutečnit.³⁵ Na rozdíl od biskupa Jirsíka i svého nástupce Hůlky nesvolal diecézní synodu.³⁶ Dynamika katolické církve v jihočeské oblasti se projevila vznikem nových řeholních společností, jejichž činnost Říha podpořil schválením stanov, stejně jako uvedením řádů již existujících na nová místa v diecézi.³⁷ Současníci si také velice dobře všímali jeho vnímavosti pro chudé diecézány a snahy řešit bolestivé sociální problémy narůstající i v dosud méně průmyslových jižních Čechách.³⁸ Pokud se týká podobně se vyostřujících sporů v oblasti národnostní, nesetkával se Říha s velkým pochopením pro své neutrální stanovisko a snahu nedat se do těchto sporů zaplést. Pro některé nacionálně vyhraněné Němce byl údajně příliš český a pro podobně smýšlející Čechy vůči Němcům příliš vstřícný.³⁹ Úmrtí biskupa Říhy v únoru 1907 předznamenalo novou etapu v dějinách českobudějovické diecéze, neboť jeho nástupci a dosavadnímu generálnímu vikáři Antonínu Hůlkovi bylo souzeno převést církev první světovou válkou do zcela odlišných poměrů v samostatném československém státě.⁴⁰

Pastýřské listy

Pokusme se nyní prostřednictvím pastýřských listů, otiskovaných v českobudějovickém Ordinariátním listu a předčítaných duchovenstvem z kazatelen veřejnosti po celé diecézi, poznat, jaké okruhy problémů považoval biskup Říha za důležité a naléhavé a jaká doporučoval řešení. Říhovy pastýřské listy můžeme pracovníě rozdělit na „řádne“,

³¹ HÁLEK, Vladimír. *Dr. Martin Říha*, s. 805.

³² Jejich soupis cituje Nekrolog. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1907, č. 6, s. 22 – 24,

³³ ASV, Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 40 – 58.

³⁴ SOA Třeboň, BA, Biskupská konzistoř České Budějovice 1785 – 1945 /49/, *Matrika biskupských prací 1885 – 1901*, sign. 19. Matrika uvádí od roku 1885 do roku 1901 275724 biřmovaných, 511 vysvěcených kněží, 18 konsekrovaných kostelů, 24 požehnaných kaplí, 11 hřbitovů, 9 oltářů, 31 zvonů.

³⁵ K příčinám neúspěchu blíže: SVOBODA, Rudolf. *Dějiny farnosti sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna v Českých Budějovicích, 2010, s. 29.

³⁶ ASV, Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 108.

³⁷ KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice : Sdružení Jana Nepomuka Neumanna, 1995, s. 36 – 37; HŮLKA, Josef. *Církevní řády, bratrstva a spolky v diecézi česko – budějovické*. České Budějovice : Biskupská konsistoř, 1893, 86 s.

³⁸ HÁLEK, Vladimír. *Dr. Martin Říha*, s. 805 – 806 a 884 – 885; O komplikované sociální situaci na Českobudějovicku koncem 19. století blíže: SVOBODA, Lubomír. *Generace průkopníků : K dějinám dělnického hnutí na Českobudějovicku v druhé polovině 19. století*. České Budějovice : Pedagogická fakulta, 1975, 86 s.

³⁹ GOTTSMANN, Andreas. *Rom und die nationalen Katolizismen in der Donaumonarchie*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2010, s. 202, 208, 219, 313, 340; Příklady uvádí HÁLEK. Vladimír. *Dr. Martin Říha*, s. 808.

⁴⁰ KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice : Sdružení Jana Nepomuka Neumanna, 1995, s. 37 – 38.

vycházející pravidelně vždy na počátku roku u příležitosti postní doby, a na listy „mimořádné“ nebo „příležitostné“, publikované u příležitosti nejrozličnějších událostí církevního či společenského života. Říhaův předchůdce (původně právník a důstojník)⁴¹ biskup Schönborn v době svého krátkého působení na českobudějovickém biskupském stolci žádný list k postní době nezveřejnil a i v ostatních listech užíval velmi stručného a věcného stylu. Naproti tomu spisovatel a pedagog Říha využíval své schopnosti a rozepisoval se košatěji.

Listy k době postní

Martin Říha publikoval celkem 22 listů k době postní vykazujících většinou jednotnou strukturu. Po úvodním pozdravu věřícím uvádí autor biblický citát, nejčastěji z epištol sv. Pavla, či ze sapienciálních knih Starého zákona, který je jakýmsi mottem celého listu. Na základě tohoto citátu si pak Říha vybírá nějakou konkrétní křesťanskou ctnost, které si blíže všímá, objasňuje její důležitost a varuje před jejím zanedbáváním. Postní doba má být čtenářům a posluchačům pastýřského listu příležitostí, aby se ve jmenované ctnosti zdokonalili a s větším nasazením zápasili s pokušením, které se této ctnosti přiči. Pastýřský list obvykle končí povzbuzením k dobrému prožití postní doby a Velikonoc a poté biskup deklaruje zmírnění postních předpisů a předkládá aktuální postní řád pro svou diecézi. V pozdějších letech již toto schéma striktně nedodržel a například postní řád a úlevy od půstu byly otiskovány v jiném čísle, než samotný postní pastýřský list.

Autor bohatě užívá biblických citátů a s oblibou se dovolává i patristických textů. Necituje však žádné scholastiky ani teology své současnosti. V prvních letech byly odkazy na citovaná místa velmi přehledně uváděny na okrajích vedle samotného textu, později (od roku 1890) Říha od tohoto způsobu upustil a odkazy nadále umisťoval přímo za citáty. Na rozdíl od tehdejších kazatelů téměř nepoužívá názorné příběhy ze života. Z probíraných témat lze výtisk biskupovu zálibu v morální teologii, již se nezrekl ani po opuštění akademické půdy teologického institutu. Na tomto místě nebude na škodu uvést jednotlivá témata těchto postních pastýřských listů.

Jednotlivé listy

1885 – 1900

V prvním listu k postní době roku 1886⁴² je tématem pokání jakožto ctnost a jakožto svátost a též skutky pokání. Pro rok 1887⁴³ si Říha vybral za téma život v kajícínosti a přípravu na šťastnou smrt. Na počátku roku 1888⁴⁴ se pak věnoval víře a především obhajobě její jednoty a příčinám odmítnutí víry mnohými lidmi. Tématem pro rok 1889⁴⁵ se stalo posvěcování života modlitbou a svátostmi, zatímco v roce 1890⁴⁶ se zamýšlel nad blahodárností půstu a užitkem účasti na mši sv.

Změna nastala v roce 1891,⁴⁷ kdy v postním listě především děkoval za velkorysou štědrost, kterou diecézani projevíli při katastrofálních záplavách v září předchozího roku.

⁴¹ KADLEC, Jaroslav. *Českobudějovická diecéze*, s. 35.

⁴² ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1886, č. 5 – 6, s. 17 – 21.

⁴³ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1887, č. 2 – 3, s. 5 – 7.

⁴⁴ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1888, č. 2 – 3, s. 5 – 8.

⁴⁵ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1889, č. 3 – 4, s. 9 – 12.

⁴⁶ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1890, č. 3, s. 9 – 12.

⁴⁷ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1891, č. 3 – 4, s. 9 – 13.

Přesto však biskup neopomněl připojit několik odstavců rozebírajících lidskou snahu po získání vnitřního pokoje a ukazujících na prostředky k jeho dosažení. Pro půst v roce 1892⁴⁸ doporučoval pastýřský list rozjímání o umučení Páně a Božím milosrdenství, o správném hodnocení časných věcí, ale i o vlastní lidské hříšnosti. V roce 1893⁴⁹ rozebíral biskup nutnost provázet vnější či tělesný půst i půstem vnitřním od špatných myšlenek a nepravostí a vypočítával přínos půstu pro duchovní růst křesťana. Obnova obrazu Božího v člověku a duchovní osvěžení v době postní patřily mezi hlavní myšlenky listu z počátku roku 1894.⁵⁰

V roce 1895⁵¹ přešel Říha k jinému tématu, a to k velikonočnímu svatému přijímání, jeho prospěšnosti, závaznosti a podmínkám, za nichž je možno k přijímání přistoupit. Za zmínku zde stojí především autorovo tvrzení, že společná účast na eucharistii je znamením rovnosti a svobody všech křesťanů, bez rozdílu majetku či společenského postavení. Od zavedeného způsobu psaní postních listů se biskup odchýlil znovu v roce 1896,⁵² kdy pojednával o významu rodiny v životě společnosti i církve a o správné domácí kázni a potřebě laskavosti při křesťanské výchově dětí. Překvapivě zde působí zmínka, že rodiče mají mít ke svým dětem úctu, neboť pokřtěné dítě je chrámem Ducha svatého. Od řádu v rodině přešel Říha v následujícím roce 1897⁵³ k pojednání o spravedlivém řádu v obci či společnosti. Zkoumal vhodné rozdělení majetku, prospěšnost práce i nutnost pomoci chudým členům obce. Důraz kladl na rozumné sebeomezení a vlastní příklad těch, kdo jsou v čele společnosti. Společenskému soužití se pak věnoval i v listu k postní době roku 1898.⁵⁴ Především se zajímá o předpoklady soužití lidské společnosti a o překážky, které se staví do cesty prosazování svornosti a spravedlnosti. Základním předpokladem harmonického soužití je podle něj opravdová křesťanská víra a největším nebezpečím bezbožné sobectví, které nebere ohled na bližního, ani na Boží řád. K prospěšnosti víry a nutnosti jejího veřejného vyznávání se Říha vrací v roce 1899,⁵⁵ kdy povzbuzuje křesťany k odvaze a snaží se jim ukázat, jaké bohatství v daru víry obdrželi. Pro vstup do postu v roce 1900⁵⁶ zvolil pak zamyšlení nad nenávisť, závistí a pokrytectvím, které se podle něj šíří vlivem ztráty opravdové víry a proti těmto nectnostem doporučuje zdravou nauku sv. Pavla a křesťanskou spravedlnost dávající každému, co jeho jest.

1901 – 1907

V prvním roce nového století (1901)⁵⁷ se Říha obrací na své diecézány s listem, v němž staví proti sobě křesťanskou snahu budovat, a to na základech víry a lásky, a marnou snahu bořit a rozvracet. Tento námět mu pak umožní přejít k jednomu konkrétnímu skutku milosrdenství, a to k péči o záchranu otroků v Africe. Velice důrazně líčí zoufalé postavení černých otroků a snahu misionářů o jejich osvobození a o celkové zlepšení

⁴⁸ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1892, č. 1 – 2, s. 1 – 5.

⁴⁹ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1893, č. 2 – 3, s. 5 – 9.

⁵⁰ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1894, č. 2, s. 5 – 8.

⁵¹ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1895, č. 3 – 4, s. 9 – 13.

⁵² ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1896, č. 4 – 5, s. 13 – 17.

⁵³ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1897, č. 3 – 4, s. 9 – 14.

⁵⁴ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1898, č. 4, s. 13 – 16.

⁵⁵ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1899, č. 5 – 6, s. 17 – 22.

⁵⁶ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1900, č. 5, s. 17 – 20.

⁵⁷ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1901, č. 4, s. 13 – 16.

situace na africkém kontinentu. Doporučuje jejich snahu podpoře čtenářů a posluchačů listu. List z roku 1902⁵⁸ začíná poděkováním obyvatelům diecéze, s nimiž se biskup setkával při vizitacích, za jejich dobrý křesťanský život, vzájemnou lásku a svornost. Pak se obrací k otázce, co je to rozvažování srdcem a jak se liší od rozvažování rozumem. Uvádí, že jde zejména o poznání sebe sama, poznání svých nejhlubších náklonností i svých vnitřních obav a úzkostí. Dále se rozepisuje o svědomí a jeho kultivaci, aby bylo člověku správným vůdcem či kompasem pro cestu životem. K rozvažování srdcem patří podle Říhova výkladu i bolest nad spáchanými hříchy, stejně jako vděčnost Kristu za vykoupení a odpuštění. Tato vděčnost se pak projevuje v modlitbě.

V postě roku 1903⁵⁹ hledá biskup příčiny odpadu od křesťanství, který nyní zasahuje i široké lidové vrstvy a nikoliv pouze zámožné a vzdělané elity jako dříve. Ukazuje na prázdnotu života bez víry, nejistotu a beznaděj těch, kdo se víry zřekli, a jako pozitivní vzor staví před oči adresátům listu Ježíše Krista a vyzývá k jeho následování v konkrétních životních okolnostech. Zvláště se pak věnuje jeho přítomnosti a působení v Nejsvětější svátosti oltářní. S příchodem postní doby v roce 1904⁶⁰ pojednával biskup Martin Říha o hříchu. Definuje jej jako opuštění Boha, pramene života, a příklon k věcem pouze pozemským, které nemohou přinést skutečnou radost a uspokojení. Analyzuje vliv hříchu na jedince i společnost, a to po stránce přirozené i v oboru nadpřirozeném. Zdůrazňuje zejména sociální dimenzi hříchu, který nestahuje do morální i hmotné bída jen samotného hříšníka, ale i jeho blízké i širší okolí a dokonce i celý jeho národ. Biskup pak opět vyzdvihuje osobu Ježíše Krista a líčí jeho výkupné utrpení jako šanci pro každého hříšníka. Život Ježíše Krista má biskup Říha před očima i v předpostí roku 1905,⁶¹ kdy píše svůj další pastýřský list. V něm se především snaží objasnit, co znamená výrok, že Ježíš Kristus je pravda a jaké má toto přesvědčení důsledky pro život křesťana. Ani v roce 1906⁶² nevynechal stárnoucí pastýř příležitost obrátit se na své diecézány prostřednictvím pastýřského listu. Tentokrát objasňuje a doporučuje ctnosti střízlivosti a spravedlnosti a do kontrastu vůči nim klade hněv, který velice pečlivě analyzuje co do vzniku v lidském nitru i co do vnějších důsledků. Tématem posledního listu, který Říha napsal v roce 1907,⁶³ pouhých několik dnů před svou smrtí, jsou čtyři poslední věci člověka: smrt, soud, nebe a peklo. Jako ideál chválí smrt spravedlivého člověka a doporučuje často pamatovat na poslední věci a tím se chránit před hříchem. U Božího soudu může nejlépe obstát ten, kdo již zde na zemi své hříchy odsoudil a na sebe žaloval ve zpovědnici. Kdo přijal svátost pokání, může se na setkání s Bohem těšit jako přítel na setkání s přítelem, či jako dítě na shledání se svým otcem. Říha nehrozí peklem, nelíčí jeho hrůzy, spíše zdůrazňuje, že to není žádná neodvratná nutnost ani pro největšího hříšníka. Znovu upozorňuje na Kristovo vykoupení a pak se již věnuje nebi, které vidí jako naši vlast a místo našeho určení. Říká, že „učiníme-li za hříchy zadost, pak se nemusíme báti ani smrti, ani soudu, ani pekla, a nebe bude naší odměnou.“ Zakrátko poté se dne 7. února 1907 jeho pozemský život uzavřel.

⁵⁸ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1902, č. 2, s. 5 – 8.

⁵⁹ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1903, č. 4 – 5, s. 13 – 19.

⁶⁰ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1904, č. 2, s. 5 – 8.

⁶¹ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1905, č. 4, s. 13 – 16.

⁶² ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1906, č. 2, s. 5 – 8.

⁶³ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list k době postní. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1907, č. 4 – 5, s. 13 – 19.

Listy příležitostné

V dalším oddílu se pokusíme podobně stručným způsobem postihnout Říhovy pastýřské listy vydávané nepravidelně při různých příležitostech života diecéze, celé katolické církve i rakousko-uherské monarchie. Jejich počet je nižší (17) a v některých letech nebyly publikovány vůbec, zatímco jiné roky jich přinesly hned několik. O biskupově činnosti i smýšlení se v nich dočteme mnohem více než z listů postních.

1885 – 1887

První list je datován na den Říhova biskupského svěcení a slavnostní intronizace 6. září 1885.⁶⁴ Obrací se ke „všem milým věřícím českobudějovické diecéze“, děkuje za veliké věci, které mu Bůh prokázal, současně připomíná sté výročí založení českobudějovického biskupství a uvádí svých pět předchůdců. Přechází pak k širšímu pohledu na celé dílo Boží, přírodu, živočichy a zvláště na člověka a jeho smysl uprostřed stvoření i k jeho věčnému cíli. V pomoci svým diecézánům k dosažení tohoto cíle vidí Říha svůj hlavní úkol.

Na další pastýřský list si věřící českobudějovické diecéze museli počkat do března roku 1887.⁶⁵ Tehdy se k nim biskup obrátil u příležitosti blížícího se padesátého výročí kněžství papeže Lva XIII. (31. prosince 1887). V listu probral papežův životopis, jeho vztah k českému národu a této příležitosti využil i k obsírnému výkladu smyslu papežské služby. Poté navrhnul konkrétní formu oslav papežova výročí, počínaje společnými modlitbami, přes pořízení vhodných darů, české pouti do Říma, až po zasílání pozdravných adres křesťanských spolků.

Na stejné téma vyšel kratší pastýřský list i těsně před oslavou v prosinci 1887.⁶⁶ Biskup zde s radostí a hrdostí konstatoval, že českobudějovická diecéze nezůstala pozadu v zasílání darů papeži a tyto dary dobře reprezentovaly jihočeské věřící na výstavě uspořádané ve Vatikánu. Biskup opět zval k účasti na římské pouti na jaře 1888. Viděl v oslavě papeže také příležitost uvědomit si, že všichni křesťané na celém světě tvoří jednu rodinu, propojenou vzájemnou modlitbou. Nakonec ustanovil liturgickou oslavu pontifikova výročí, včetně vyzvánění a zpěvu *Te Deum*.

Listy z roku 1888

Rok 1888 se měl stát ohledně Říhových pastýřských listů nejbohatším. Již zakrátko, v březnu 1888,⁶⁷ byl zveřejněn první z nich, a to v souvislosti s biskupovou plánovanou cestou „ad limina“. Biskup v něm prosí věřící své diecéze o modlitbu a připomíná jim význam tohoto města pro celou církev, zejména zmiňuje statečnost zdejších mučedníků a pronásledování, překonaná silou ducha. Říha věří, že svou zprávou podanou u příležitosti návštěvy Říma potěší papeže, chce jej seznámit s rozkvětem křesťanského života v českobudějovické diecézi. Stejně tak doufá, že se s papežem podělí i o své starosti a problémy, které v diecézi prožívá. Především však chce předložit ve Vatikánu svědectví o životě a ctnostech svého kolegy v biskupském úřadě, prachatického rodáka, služebníka Božího Jana Nepomuckého Neumanna, shromážděná během dvou let diecézního

⁶⁴ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1885, č. 27, s. 107 – 110.

⁶⁵ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1887, č. 9 – 10, s. 33 – 37.

⁶⁶ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1887, č. 33, s. 129 – 131.

⁶⁷ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1888, č. 8, s. 29 – 32.

zkoumání. Ve značné části listu pak biskup kandidáta svatořečení představuje - líčí jeho životopis i osudy Neumannových příbuzných až do své současnosti. Vyslovuje touhu, aby byl někdejší biskup philadelphský co nejdříve kanonizován.

Nedlouho po biskupově návratu z Říma byl v květnu roku 1888⁶⁸ v Ordinariátním listu otištěn další pastýřský list, v němž Říha děkoval Bohu za šťastný průběh cesty a nezapomněl poděkovat i věřícím za modlitby, jimiž jej provázeli. Očividně se toužil podělit o silné zážitky a tak podrobně popisuje cestu vlakem do Itálie, návštěvy římských svatyní a dalších památek i trojí setkání s papežem Lvem XIII. Zdůrazňuje, že papeži předal dokumenty z diecézního šetření o životě a ctnostech Jana Nepomuckého Neumanna a také zvláště zmiňuje, že mu Svatý otec kladl na srdce, aby se snažil o utišení sporů mezi oběma národnostmi v diecézi, aby spojeny jednou vírou žily vedle sebe v pokoji a svornosti. Papež také poznamenal, že „církve katolická jest nad všechny národy povznesena, ona vede všechny stejně k jednomu nebeskému cíli.“ S papežem Říha hovořil též o vzdělávání mládeže a o zabezpečení české koleje pro studium kněží v Římě. V závěru listu povzbuzuje biskup čtenáře a posluchače, aby nezklamali Svatého otce, vybízí ke svornosti a k péči o křesťanské vzdělání mládeže a ještě jednou děkuje svým diecézánům za podporu.

V srpnu téhož roku (1888)⁶⁹ sepsal Martin Josef Říha ještě jeden pastýřský list. Tentokrát jej inspirovalo prohlášení redemptoristického řeholníka Klementa Maria Hofbauera za blahoslaveného dne 29. ledna 1888. I tentokrát vylíčil poměrně obsáhle jeho životní osudy a popsal i liturgickou úctu, která mu nyní podle církevních předpisů náleží a která se týkala i Českých Budějovic, kde se tehdy nalézala redemptoristická kolej s kostelem. Druhou část listu tvoří připomínka duší v očistci, za něž mají být podle přání papeže mimořádně slouženy mše sv. v neděli 30. září 1888 od všech kněží po celém světě. Biskup zde připomíná skutečnost společenství svatých a vybízí i laiky, aby se ke kněžím připojili zbožnými skutky, modlitbami, posty, almužnami a zejména přijímáním svátostí a to vše činili ve prospěch očišťujících se duší. Ani tento list ještě neměl být v roce 1888 posledním. Tím se stal až počátkem listopadu dopis,⁷⁰ který věřícím připomíná prosincové čtyřicáté výročí panování císaře Františka Josefa I. a množství dobrých věcí, které se za jeho vlády podařilo uskutečnit. Říha zvláště uvádí řadu chrámů, které byly za podpory císaře po celé říši vystavěny. Výročí Říhu inspirovalo, aby také na jeho památku něco trvalého a vznešeného založil. Rozhodl se tudíž založit „Diecézní Matici pro vystavění nového katedrálního chrámu Páně v Budějovicích.“ Pokusil se tak propojit svůj záměr se zájmy státu a zaštitit založení nové katedrály autoritou samotného císaře. Poté uvádí argumenty pro výstavbu nové katedrály a objasňuje její důležitost pro celou diecézi. Nakonec celé dílo, jehož náročnost si uvědomuje, svěruje péči a štědrosti obyvatel diecéze a prosí o modlitby za zdar celého podniku. Pozdější události však ukázaly, že ani modlitby a štědré příspěvky kněží i laiků, stejně jako autorita císařského majestátu k vybudování katedrály nestačily a celé úsilí nakonec došlo k jinému konci, než Říha na počátku předpokládal.⁷¹

⁶⁸ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1888, č. 15, s. 57 – 61.

⁶⁹ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1888, č. 24 – 25, s. 95 – 99.

⁷⁰ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1888, č. 35, s. 139 – 141.

⁷¹ Z vybraných příspěvků byl místo katedrály postaven kostel sv. Jana Nepomuckého na Lineckém předměstí v Českých Budějovicích a dosavadní katedrála prošla pouze opravou. SVOBODA, Rudolf. *Dějiny farnosti sv. Jana*

V prosinci roku 1889⁷² se rozhodl biskup Říha vyslovit k osobě a dílu Mistra Jana Husa a především k jeho moderní účtě. Chce věřící varovat, aby pod rouškou vlastenectví nepodléhali proticírkevním hnutím. List přirovnává kult Mistra Jana Husa k uctívání pohanské bohyně Diany v Efezu, jak jej líčí Skutky apoštolů 19, 23-32. Místo „veliká jest Diana Efesských“ volají mnozí „veliký jest mistr Jan Hus“, čímž přivolávají rozbroje dobře známé z minulosti. Říha poté líčí rozkvět jižních Čech v době předhusitské, kdy duchovní a světská moc spolupracovaly, a v kontrastu s tím rozkol, boje a ničení, které provázely husitské hnutí. Je zajímavé, že Říha nijak nevychvaluje vítězství katolické strany na Bílé Hoře a konstatuje ztráty, které následující vývoj zemi přinesl, zejména pokud se týká ztrát vzdělaných vrstev, vynikajících osobností, šlechty a měšťanů. Pak ovšem připomíná zásluhu církve na obnově země v 17. a 18. století a varuje, že nevěra a její novověcí hlasatelé, zaštitující se Husem, by mohli zemi přivést do ještě horších neštěstí, než přinesla Bílá Hora. Biskup spoléhá na zbožnost jihočeského lidu, na své vzdělané kněze a na pomoc svatého Jana Nepomuckého, rodáka z diecéze a patrona české země, a doufá, že se nerozšíří kacířství a uchová se svornost a pokoj.

Zde si zaslouží zmínku ještě jeden Říhův list z července téhož roku,⁷³ který sice nebyl adresován přímo věřícím, ale přesto jej nechal otisknout v Ordinariátním listu a je pravděpodobné, že se o něm kněží v kázáních mohli zmiňovat. Jedná se o kratší latinský list určený papeži Lvovi XIII., který byl sepsán jako reakce na oslavu Giordana Bruna, uspořádanou v Římě antiklerikálními silami o Božím Hodu svatodušním. Vzrušeným tónem zde jménem svým, jménem kapituly, kněžstva a všech věřících diecézánů biskup vyjadřuje velký zármutek nad „bohapustou slavností“ a vyslovuje podporu Svatému otci. O samotném Giordanu Brunovi se však nezmiňuje a nijak jej neodsuzuje, podobně jako neodsuzuje v předchozím pastýřském listu Mistra Jana Husa. Říhovi šlo pravděpodobně mnohem víc o současnost, než o minulost. Na list zaslaný papeži reagoval státní sekretář kardinál Rampolla poděkováním, které bylo zveřejněno v témže čísle Ordinariátního listu.

K aktuální situaci se vyjadřoval i další pastýřský list, sepsaný vzápětí po katastrofálních povodních ze září 1890.⁷⁴ Biskup považoval za svou povinnost potěšit a povzbudit v těžkých dnech obyvatelstvo postižené živelní pohromou. S bolestí líčí otřesné škody, které sám v okolí Budějovic spatřil, a snaží se uprostřed zkázy najít nějaký smysl událostí, zjistit, zda to není Boží znamení a varování. Především však vybízí ty šťastnější, jichž se povodeň tolik nedotkla, aby nezůstávali lhostejní vůči lidem, kteří přišli takřka o všechno. Prostřednictvím farností organizuje sbírku všeho potřebného. Současně vyhláší i bohoslužby za Boží slitování a odvrácení podobných pohrom. Zvláště doporučuje úctu k sv. Janu Nepomuckému, ochránci před povodněmi, a nařizuje modlitební průvody k jeho sochám.

V klidnějších časech, v říjnu roku 1891⁷⁵ vyzval biskup svým listem kněze, aby pátrali po písemných památkách spojených s osobou služebníka Božího Jana Nepomuka

Nepomuckého v Českých Budějovicích. České Budějovice : Sdružení sv. Jana Neumanna v Českých Budějovicích, 2010, s. 30 – 57.

⁷² ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1889, č. 44, s. 173 – 176.

⁷³ ŘÍHA, Martin. List, jež jsme zaslali svatému Otci Lvovi XIII. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1889, č. 22, s. 85 – 86.

⁷⁴ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1890, č. 41, s. 161 – 163.

⁷⁵ ŘÍHA, Martin. List ke kněžím diecése. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1891, č. 45, s. 177 – 178.

Neumanna, zejména po jeho vlastnoručních listinách. Při této příležitosti opakuje jeho stručný životopis. Naléhavě vyzývá k odevzdání veškerých písemností českobudějovickému ordinariátu, i k oznámení, kde by se případně další spisy mohly nacházet. Poté se Říha po několik let spokojil pouze s pastýřskými listy k postnímu období a jiné v Ordinariátním listu nenacházíme.

1894 – 1896

Až vydání encykliky *Rosarium Mariae* Lva XIII. věnované modlitbě růžence pohnulo biskupa, aby se koncem září 1894 také sám svým listem obrátil ke kněžstvu,⁷⁶ které poté mělo jeho myšlenky tlumočit věřícím. Zmiňuje zvláštní sílu růžencové modlitby, připomíná vítěznou bitvu u Lepanta a především ukazuje růženec jako účinnou ochranu proti nebezpečím přítomné doby. Tlumočí též přání papeže, aby v městě Patras, nedaleko od Lepanta, byla vystavěna mariánská svatyně a aby na tento účel byly v měsíci říjnu vybírány ve farnostech dobrovolné příspěvky. V roce 1895 Říha kromě postního pastýřského listu diecézánům nepsal.

Na cestu do Říma „ad limina“ se podruhé vydal v dubnu 1896. Tuto cestu předem ohlásil stručným latinským textem svému kléru a žádal duchovní jako obvykle o modlitbu konanou společně s farníky.⁷⁷ Po svém návratu pak nezapomněl poděkovat v pastýřském listu z 28. dubna.⁷⁸ Kromě cesty tentokrát popisuje i své dočasné bydliště, které mu poskytla česká bohoslovecká kolej v Římě. Zdůrazňuje její dvanáctiletou existenci a stálý význam pro českou církev. Vyvrcholením pobytu v Římě byla samozřejmě audience u papeže Lva XIII., který Říhu přijal 23. dubna kolem poledne. Biskup stručně líčí rozhovor s papežem, tradiční dotazy, které zodpovídal a zvláštní zájem Sv. otce o Bratrstvo svaté rodiny Páně, šířící se v diecézi. Zmiňuje, že také papeže požádal o nějaké záležitosti a byl „co nejmilostivěji“ vyslyšen, ale bohužel nekonkretizuje, čeho se žádosti týkaly. Pouze uvádí, že papeži doporučil do ochrany českou kolej. Na závěr přešel rozhovor do osobní roviny, kdy biskup šestaosmdesátiletému papeži popřál dlouhá léta a zmínil svého dosud žijícího otce, ještě o jeden rok staršího. Po skončených jednáních s vatikánskými dikasteriemi se pak Říha 26. dubna vydal na zpáteční cestu a již 28. dubna byl doma v Českých Budějovicích. Biskup v listě skromně zamlčuje, že byl papežem vyznamenán hodností papežského domácího preláta a asistenta papežského trůnu.⁷⁹ V dalších letech se pastýřské listy k zvláštním tématům neobjevují.

1900 – 1906

Teprve jistý pokrok v beatifikačním procesu Jana Nepomuckého Neumanna podnítil českobudějovického biskupa k sepsání dalšího dokumentu, jímž počátkem srpna 1900⁸⁰ informoval duchovenstvo, a jeho prostřednictvím i lid diecéze, o současném stavu celé kauzy, o procesu vedeném ve Philadelphii, v Římě i v Českých Budějovicích. V Českých Budějovicích bylo vyslechnuto jedenáct starých svědků, kteří služebníka Božího osobně

⁷⁶ ŘÍHA, Martin. List ke kněžím diecése. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1894, č. 33 – 34, s. 129 – 130.

⁷⁷ ŘÍHA, Martin. Venerabiles ac dilectissimi fratres. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1896, č. 10, s. 37.

⁷⁸ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1896, č. 12, s. 45 – 48.

⁷⁹ Oznámení biskupské konsistoře. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1896, č. 11, s. 41.

⁸⁰ ŘÍHA, Martin. List ke kněžím diecése. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1900, č. 24, s. 93 – 95.

znali, mezi nimi tři Neumannovi spolužáci. Biskup předpokládá, že výsledky svědků budou ještě do konce roku pokračovat a poté budou akta procesu odeslána do Říma.

Rozšíření užitků svatého roku 1900⁸¹ na celý svět papežem Lvem XIII. se stalo další příležitostí, aby biskup prostřednictvím pastýřského listu oslovil svou diecézi. V březnu 1901⁸² tudíž zveřejnil český překlad papežské buly a doplnil jej svým komentářem, v němž vysvětluje původ a teologický význam jubilejních roků, a především stanovil konkrétní podmínky pro získání odpustků Milostivého léta v českobudějovické diecézi.

Formu pastýřského listu zvolil biskup Říha i pro oznámení úmrtí papeže Lva XIII., který zemřel ve věku 93 let dne 20. července 1903.⁸³ Líčí zde papežův život a činnost, zejména početné encykliky, zájem o sociální spravedlnost i jeho blízký vztah k českému národu. Biskup vybízí věřící, aby zůstali věrni víře, kterou zesnulý papež hlásal a obhajoval. Zvolení papeže nového, Pia X., pak v následujícím čísle Ordinariátního listu oznámilo jen krátké oficiální sdělení.⁸⁴

Vhodným tématem pro sepsání pastýřského listu se v roce 1904 Říhovi zdálo i 250. výročí od vyhlášení sv. Josefa patronem české země v roce 1654.⁸⁵ I zde jsou nejprve v historickém úvodu zmíněny okolnosti tohoto aktu, na němž spolupracovali císař Ferdinand III., kardinál Arnošt Harrach i český zemský sněm. Oslava sv. Josefa měla být poděkováním za skončení bojů třicetileté války a současně i prosbou o mír a pokoj pro budoucí časy. Biskup vzápětí přechází k aktualizaci a táže se, proč nyní všude, ať v rodinách, ať ve společnosti, mír a pokoj ubývá. Odpovídá, že příčinou je nedostatek těch ctností, jimiž vynikal sv. Josef, především pak spravedlnosti, ale i poslušnosti vůči Božím příkazům. Následně vyzvedává a odůvodňuje úctu k sv. Josefu, jakožto ochránci celé církve, patronu rodin i přímlovci v hodině smrti. Celou diecézi svěruje do ochrany pěstouna Páně a žádá jej o přímlovu za spravedlivý život a šťastnou smrt.

Nakonec ještě v roce 1906, a to v měsíci červnu, věnoval českobudějovický biskup svůj čas sepsání pastýřského listu s tématem výchovy dětí.⁸⁶ V něm především varuje před snahami o tak zvanou „Volnou školu“,⁸⁷ která by ze svých osnov vypustila veškerou náboženskou výuku. Obává se o osud dětí a celé společnosti, pokud by k něčemu takovému došlo. Vybízí rodiče k aktivitě a k rozhodnému vystoupení proti snahám o nenáboženskou školu. Používá známé heslo „spolek proti spolku, schůzi proti schůzi, časopis proti časopisu, volbu proti volbě, petici proti petici“. Rodiče se mají sdružit a hájit práva svých dětí, mají se účastnit voleb a dobře vybírat kandidáty, ale také se modlit k svatým patronům školní mládeže. Obrací se i na křesťanské matky, aby své muže pobídly k rázné obraně proti volné škole.

Další pastýřské listy, s výjimkou již zmíněného posledního listu k postní době roku 1907, již Martin Josef Říha nenapsal. Uzavřelo se tak obsáhlé dílo, které je výmluvným, i když jen zlomkovitým svědectvím o autorově smýšlení, o jeho osobní zbožnosti

⁸¹ K tomuto svatému roku TRINCHESE, Stefano. Il Giubileo del 1900 In CASSIANI, Gennaro. (ed.). *I Giubilei del XIX e XX secolo : Atti del Convegno di studio Roma, 11 – 12 maggio 2000*. Roma : Rubbettino, 2003, s. 89 – 99.

⁸² ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1901, č. 8 – 9, s. 29 – 38.

⁸³ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1903, č. 24, s. 93 – 94.

⁸⁴ ŘÍHA, Martin. Annuntio vobis gaudium magnum. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1903, č. 25, s. 97 – 98.

⁸⁵ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1904, č. 9 – 10, s. 33 – 39.

⁸⁶ ŘÍHA, Martin. Pastýřský list. In *Ordinariátní list Budějovické diecése*, 1906, č. 22, s. 85 – 88.

⁸⁷ Blíže k této problematice: NEŠPOR, Zdeněk et al. *Náboženství v 19. století : Nejčirkevňější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha : Scriptorium, 2010, s. 272 – 280.

i veřejné činnosti, o jeho reakcích na změny, které přinášel konec 19. a počátek 20. století i do ještě nedávno poklidných jižních Čech.

Zprávy o stavu diecéze

Poté co jsme se stručně seznámili s Říhovými listy, jejichž prostřednictvím se obracel k věřícímu lidu, seznámíme se ještě s několika jeho písemnostmi, adresovanými naopak nejvyššímu vedení katolické církve, konkrétně kongregaci koncilu a jejím prostřednictvím i samotnému papeži. V Archivio Segreto Vaticano se z doby Říhovy zachovaly celkem čtyři latinské zprávy o stavu diecéze. První je datována do roku 1888 a předcházela Říhovu římskou návštěvu „ad limina“. Od další návštěvy v roce 1892 obdržel dispens, nicméně povinnost zaslat zprávu o stavu diecéze splnil. Před další návštěvou Říma v roce 1896 vypracoval Říha třetí zprávu, v níž zachytil poměry ve své diecézi. Poslední zpráva pak pochází z roku 1902, není však už psána Říhovou rukou. Biskup k ní pouze připojil datum, místo a podpis.⁸⁸ Tyto čtyři zprávy doplňuje ještě italská zpráva o biskupech a jejich kapitulách, zpracovaná pro celou rakousko-uherskou monarchii na vídeňské nunciatuře pod vedením nuncia Luigiho Galimbertiho v roce 1890. Českobudějovické diecézi je ve zprávě věnováno celkem 6 stránek textu, členěného podobně jako ve zprávách předkládaných biskupem.⁸⁹

Všechny zprávy podle ustálené formy probírají nejprve osobu biskupa, jeho životopisná data, vzdělání a dosavadní působení. Poté informují o rozloze diecéze, počtu měst, městeček a vesnic, následně o počtu obyvatel podle vyznání, údajích týkajících se hlavního města diecéze a jeho katedrály i kapituly, počtu farností, dalších beneficíí a jiných církevně správních jednotek v celé diecézi, stejně jako kostelů, kaplí, klášterů i dalších řeholních domů. Uvedeny jsou stavy světského i řeholního kněžstva a počty řeholnic. Následují informace o kněžském semináři a počtu bohoslovců. V dalším oddílu je probírána dosavadní činnost biskupa. Samostatný odstavec je věnován národnostním poměrům v diecézi a též otázce šíření herezí a nových náboženských společností v ní. Zprávy se poté zabývají podrobným vyličením stavu katedrální kapituly, včetně jmenovitého uvedení kanovníků a jejich stručného curricula vitae, opomenuta není ani informace o způsobu výuky v biskupském teologickém institutu, o probíraných disciplínách a vyučujících profesorech. Biskup vždy také uvádí hmotné zabezpečení kléru, výši platů kněží i péči o kněze chudé a staré. V závěru se stručně vyslovuje k celkovým mravům diecézánů, jakož i k sociálním a politickým problémům v jím spravované oblasti, a uvádí své návrhy k tomu, co by mohl Svatý stolec podniknout pro dobro diecéze. Za zprávami jsou vždy uložena stručná shrnutí v italštině, vypracovaná minutantem, hodnocení biskupa představiteli kongregace koncilu a případně i další poznámky týkající se diecéze. Můžeme zde uvést, že Říha je vždy hodnocen velice pozitivně a za svou činnost chválen.⁹⁰ Jen jednou je v poznámce taktně upozorněno, aby biskup příliš často

⁸⁸ ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 40 – 58, s. 62 – 73, s. 82 – 94, s. 102 – 116.

⁸⁹ ASV, fond Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, *Nunziatura apostolica d'Austria Nunzio Galimberti, Relazione sui Vescovi e sui Capitoli Anno 1890*, sign. 641, s. 61r – 66.

⁹⁰ Dopis kardinála prefekta kongregace koncilu, jímž reagoval na zprávu o stavu diecéze z roku 1888, byl převzat i do zprávy nuncia Galimbertiho z roku 1890. Říhu v něm nazývá „nejlepším pastýřem, nelekejícím se žádných námah a obtíží. Sám Galimberti Říhu hodnotí těmito slovy: „e un Vescovo venerabile e dotto, modesto ed affabile ed

nepřipomínal kauzu svatořečení Jana Nepomuckého Neumanna, která potřebuje svůj čas.⁹¹

Kromě statistických údajů, které se příliš nemění, nás mohou zaujmout pravidelně se opakující zmínky o národnostních třenicích, které působí biskupovi obtíže a k nimž dochází dokonce i ve farnostech. Pokojný lid k těmto sporům svádějí agitátoři, hlásající politický liberalismus a náboženský indiferentismus.⁹² Později (1902) pisatel dodává, že na jihu Čech nejsou národnostní srážky tak četné jako jinde v Čechách. Příčinou je nepřítomnost velkých průmyslových podniků a práce většiny obyvatel v zemědělství.⁹³ Biskup si také pravidelně stěžuje na nově se z Ameriky šířící Svobodnou reformovanou církev (dnes Církev bratrská),⁹⁴ ovšem dodává, že před ní varoval prostřednictvím farářů a církev byla státními úřady zakázána.⁹⁵ Objevilo se i hnutí „Los von Rom“,⁹⁶ ale díky celkové neporušenosti mravů v diecézi nezískalo mnoho stoupenců.⁹⁷ Zmiňuje i spor ohledně nového českobudějovického hřbitova, za nímž podle Říhova mínění stojí zednáři v městské radě.⁹⁸ V roce 1896 si ve zprávě můžeme povšimnout zmínky, že „vzdělaní lidé ve městech se oddávají indiferentismu, zatímco na vesnicích a menších místech věrný lid s velkou láskou hojně předstupuje před Boží tvář a rád věnuje dary na zbožné účely. Před časem však byla ustanovena Budějovická unie,⁹⁹ která si dala za cíl šířit tiskem neporušené principy katolické nauky ve veřejném životě, zvláště tam, kde žijí farníci německé národnosti, neboť jim hrozí nebezpečí radikalismu, komunismu a nacionalismu. Muži sdružení v Unii brání práva církve a ve volbách dohlíží na to, aby byli zvoleni zástupci, jejichž víra je osvědčená.“¹⁰⁰

Mravy věřících jsou biskupem ve zprávách velice vyzdvihovány. Budějovičtí se těší dobré pověsti po celých Čechách. „Lid s jedinečnou horlivostí navštěvuje bohoslužby, přes neúrodnost půdy věrné stáde věnuje mnoho prostředků na vznešené slavení služeb Božích, zakládá mnoho zbožných nadací. Věřící šíří a rádi čtou dobré a zbožné knihy a stávají se členy zbožných bratrstev“.¹⁰¹

Další dvě témata, objevující se ve všech čtyřech Říhových zprávách, souzní s výše uvedenými pastýřskými listy. Je to jednak výstavba katedrály, kde biskup vždy uvádí

---

gode della stima e venerazione universale.“ ASV, fond Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, *Nunziatura apostolica d'Austria Nunzio Galimberti, Relazione sui Vescovi e sui Capitoli Anno 1890*, sign. 641, s. 61 – 62.

⁹¹ ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 99.

⁹² ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 46.

⁹³ ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 108.

⁹⁴ NEŠPOR, Zdeněk et al. *Náboženství v 19. století: Nej církevnější století*, s. 219 – 230.

⁹⁵ NEŠPOR, Zdeněk et al. *Náboženství v 19. století*, s. 109.

⁹⁶ K tomu blíže KAISEROVÁ, Kristina. *Konfesiční myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století*. Úvaly u Prahy: Ve Stráni, 2003, s. 79 – 103.

⁹⁷ KAISEROVÁ, Kristina. *Konfesiční myšlení českých Němců*, s. 115 – 116.

⁹⁸ Do tohoto sporu nám dává nahlédnout zpráva nuncia Galimbertiho. Podle ní chtěla část městské rady, aby nový hřbitov byl interkonfesionální a nebyl biskupem svěcen. Nakonec se však stal hřbitov v souladu s přáním biskupa katolickým a byl jím řádně požehnan. ASV, fond Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, *Nunziatura apostolica d'Austria Nunzio Galimberti, Relazione sui Vescovi e sui Capitoli Anno 1890*, sign. 641, s. 62.

⁹⁹ O ní blíže HULKA, Josef. *Církevní řády, bratrstva a spolky*, s. 70.

¹⁰⁰ ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 93.

¹⁰¹ např. ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 57. Podobné formulace se opakují i v následujících zprávách.

částku, kterou se mu už podařilo nashromáždit. Nutnost výstavby odůvodňuje kolizi biskupských funkcí a farních úkonů v dosavadní katedrále sv. Mikuláše, která je zároveň kostelem městským.

Také mu vždy leží na srdci podpora české bohoslovecké koleje v Římě, již doporučuje pozornosti a ochraně Svatého stolce.¹⁰² Podle svědectví nuncia Galimbertiho patřili českobudějovičtí bohoslovci mezi nejlepší v Římě.¹⁰³

Závěry

Z rozboru zkoumaných pramenů nám vystupuje obraz biskupa Martina Josefa Říhy jakožto muže ukotveného v tradičních hodnotách, velice svědomitého, hluboce zbožného a vzdělaného duchovního pastýře, který se snažil co nejpečlivěji splnit úkol vést všechny obyvatele diecéze k spravedlnosti, svornosti a pokoji¹⁰⁴ zde na zemi a k dosažení věčného cíle v nebi. Úkolem dosažení věčného cíle poměřoval i specifické velké problémy své doby (národnostní problematiku, pozvolnou sekularizaci společnosti, sociální otázky). Byl mu cizí horečnatý boj za převratné ideje a myšlenky, průraznost a novátorství.

Ani v jednom svém listu neřeší národnostní konflikty, šířící se tehdy i v jeho diecézi. Spokojil se s tím, co k tomuto problému společně sepsali rakouští biskupové ve svých pastýřských listech.¹⁰⁵ Sám se zmiňuje o této záležitosti spíše nepřímě, například ve zprávě o přijetí u papeže. Otevřenější je však v případě referencí svým nadřízeným do Říma. Nechtěl se vměšovat do – ze svého pohledu – iracionálních sporů, které neměly náboženský, ale nacionální podklad. Vycházel z obecného principu křesťanství jako nadnárodního celku s centrem v papežském Římě. Křesťan je u něj nadřazen národnosti. Ve středu Říhovy pozornosti stojí individuální člověk se svými hříchy a ctnostmi, který může a má svým přičiněním a pod vedením svých duchovních pastýřů a s využitím duchovních prostředků (úcta ke světcům, růženec, svátosti) dosáhnout věčného cíle – společenství s Bohem.

Loajalita vůči císaři i papeži pro něj byla čímsi samozřejmým. Plně respektoval císaře, v němž viděl záruku klidného rozvoje své země, i papeže, jakožto nástupce sv. Petra a záruku neporušené kontinuity víry. Tradiční pilíře směřování Říhova zájmu tvořila zejména rodina, náboženská výchova dětí, zbožnost, kult světců, důraz na řád, rozum a osobní ctnosti – řešením problémů je pro něj vždy kvalitní osobní křesťanský život. Dobrý příklad a ochota se uskromnit ve prospěch druhých je základem pro vedení rodiny, podniku i obce.

V Říhových listech nenacházíme příliš ozvuků významné papežské encykliky *Rerum novarum* z roku 1891,¹⁰⁶ ačkoliv téma sociální spravedlnosti nebylo Říhovi zdaleka lhostejné. Dokázal si všimnout problémů, které s sebou přinášel moderní rozvoj průmyslu a s ním spojené sociologické změny ve společnosti, ale v hledání receptů a nových řešení

¹⁰² ASV, fond Congregatione del Concilio, *Relationes Dioecesium, Relatio de statu Ecclesiae Boemo – Budvicensis*, sign. 153, s. 58, s. 73, s. 94, s. 116.

¹⁰³ ASV, fond Archivio della Nunziatura Apostolica in Vienna, *Nunziatura apostolica d'Austria Nunzio Galimberti, Relazione sui Vescovi e sui Capitoli Anno 1890*, sign. 641, s. 62.

¹⁰⁴ Tak jej charakterizoval tamtéž nuncius Galimberti. s. 63.

¹⁰⁵ Např. Pastýřská slova ke katolíkům rakouským. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1904, č. 19 – 23, s. 174 – 178.

¹⁰⁶ Můžeme se jen domnívat, že na Říhův podnět byla v roce 1890 na pastorálních konferencích kléru diskutována dělnická otázka a hledány způsoby jak mohou kněží přispět k jejímu řešení. Velice podnětné pak je souhrnné „Vyřízení“ této otázky přinášející snad Říhův celkový pohled na tuto problematiku. Viz Vyřízení I. otázky pastorální konference 1890. In *Ordinariátní list Budějovické diecéze*, 1891, čís. 18 – 20, s. 69 – 78.

byl spíše opatrný. Jižní Čechy jeho doby nebyly regionem, kde by sociální, národnostní a konfesní problémy eskalovaly s takovou razancí jako v jiných, zejména průmyslových, oblastech země.

Doma je především na tradičně zbožném venkově, ze kterého vzešel a který ho ovlivňoval. Pro Říhu je příznačná umírněnost, konzervativnost a vazba ke kraji a k jeho světcům. Říhovi mimořádně záleželo na svatořečení prachatického rodáka Jana Nepomuckého Neumanna, někdejšího biskupa v Philadelphii, a ze své pozice usiloval kanonický proces urychlit.

Snažil se psát co možno pozitivně, věcně, ukazovat spíše rozumné důvody k následování ctností, než tepat zlořády. V listech určených veřejnosti se neobjevuje časté téma tehdejších papežů - kritika svobodného zednářství. Podobně neobsahují listy ani stopu antisemitismu, s nímž si tehdy někteří katolíci zadávali,¹⁰⁷ a který se běžně projevoval i na stránkách dobového katolického tisku, či reflexi modernismu, odsouzeného papežem krátce po Říhově smrti v roce 1907. Ze zkoumaných materiálů se nezdá, že by byl tento biskup nějak výrazněji ovlivněn novotomismem, v jeho době ze strany papežů.¹⁰⁸ velmi doporučovaným. Do dobových sporů ohledně Jana Husa se zapojil naopak velice rázně, aniž by však samotného reformátora jakkoliv haněl. Projevil zde patrně rys českého zemského patriotismu,¹⁰⁹ hrdého na předhusitské časy i na obrodu národa a víry po katastrofě Bílé Hory.

Říhova osobnost spadá do 19. století, je ovšem modelována ještě doznívající a hluboko zakořeněnou barokní zbožností, respektem k duchovním i světským autoritám, ale i umírněným osvícenstvím s důrazem na morálně kvalitní život kléru i věřících, pečlivou a zodpovědnou duchovní správu a osvětu mezi věřícím i na praktické projevy křesťanství jako jsou charita, dobročinnost a reflektování potřeb hmotné pomoci při živelních pohromách. Události 1. světové války a eskalace problémů poválečné doby by pro něj musely být osobní katastrofou a popřením všech hodnot, na kterých stály jeho život i pastore. Byl pastýřem náležejícím odcházejícímu 19. století a ve změnách století nastávajícího viděl spíše ohrožení, než nové šance.

Adresa autora:

Mgr. Ivo Prokop

Interný doktorand

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta

Katedra církevních dějin

Kněžská 8, 370 01 České Budějovice, ČR

e-mail: prokop.ivo@quick.cz

---

¹⁰⁷ Např. profesor pražské teologické fakulty August Rohling. Viz KAISEROVÁ, Kristina. *Konfesní myšlení českých Němců*, s. 151 – 157.

¹⁰⁸ Pouze v odstavcích zpráv o stavu diecéze věnovaných teologickému institutu poznamenává, že se v něm vyučuje podle sv. Tomáše.

¹⁰⁹ K tomu blíže: NEŠPOR, Zdeněk. et al. *Náboženství v 19. století*, s. 25 – 44.

PRÍMAS TISÍCROČIA – KARDINÁL – BOŽÍ SLUŽOBNÍK STEFAN WYSZYŃSKI

Jozef Jurko

PRIMATE OF THE MILLENNIUM – A CARDINAL – A SERVANT OF GOD,
STEFAN WYSZYŃSKI

Abstract: The 20th century had a lot of unique events and also many unique personalities. Since then, many celebrities have influenced the course of history. Cardinal Stefan Wyszyński from Poland was one of these giants of the century. He had an open negative stance on the communist demagogic machinery. For this attitude he was imprisoned, but his personal testimony of faithfulness to Christ and the Church had born fruit in the person of the Polish pope and in the title he received from Pope John Paul II. - Primate of the Millennium.

Keywords: Cardinal. Catholic Church. Communism. Servant of God. Poland.

„Ctihodný a milovaný kňaz – Prímas“

V prvom diele knihy s názvom *Svedok nádeje* si možno oživiť situáciu z konkláve roku 1978, na ktorom sa viedenský kardinál Franz König vyjadril za podporu pre netalianskeho pápeža. Svoju myšlienku uskutočnil tak, že prišiel za poľským kardinálom Stefanom Wyszyńskim s myšlienkou, aby Poľsko malo vlastného kandidáta na pápeža. Wyszyński tejto myšlienke odporoval, lebo si myslel, že by sa týmto aktom preukázalo víťazstvo komunistov v Poľsku. Avšak kardinál König mu vtedy pripomenul toho „druhého“ kardinála z Poľska. Pre Wyszyńského bol jeho návrh spočiatku neprijateľný; po prvé kvôli príliš mladému veku kardinála, po druhé kvôli tomu, že medzi kardinálmi nebol príliš známy. Avšak König sa svojho návrhu nevzdával. Dohoda teda nakoniec znela, že ak sa Wojtyłovo meno stane frekventovanejšie medzi voličmi, príde Wyszyński za Wojtyłom, aby v prípade dostatočného počtu hlasov voľbu prijal ako Božiu vôľu.¹

¹ WEIGEL, George. *Svedok nádeje*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 238 – 243; SZULC, Tad. *Jan Pavel II. Životopis*. Praha : Tok, 1995, s. 211.–213; SENČÍK, Štefan. *Ján Pavol II. prvý pápež slovanského pôvodu*. Ontario : Priatelia Dobrej knihy v Cambridge, 1990, s. 61 – 68; WALSH, Michael. *Jan Pavel II*. Brno : 1995, s. 48 – 49; MALIŇSKI, Mieczysław. *Celý Tvoj*. Praha : Vyšehrad, 1990, s. 298 – 299; HÜLSEBUSCH, Bernard. *Jak se volí papež a Síla i šarm*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 45 – 49.

Do tejto dejinnej situácie spadá aj pôsobnosť osobnosti, o ktorej sa vyjadril bl. Ján Pavol II. tak, ako to možno počuť len z jeho úst: „*Ctihodný a milovaný kňaz² Prímas! Dovoľ mi vyjadriť sa jednoducho tak, ako si to myslím. Nebolo by na Stolicy Petrovej tohto pápeža Poliaka, ktorý tu dnes stojí v plnej bážni pred Bobom, a ktorý v plnej dôvere začína svoj pontifikát, keby nebolo tvojej viery, neustupujúcej pred väzením a utrpením, keby nebolo tvojej heroickej nádeje, tvojej bezbraničnej odovzdanosti Matke Cirkvi, keby nebolo Jasnej Góry a tejto celej oblasti pôsobenia Cirkvi v Oččine, ktoré sú zviazané s твоjou biskupskou a prímarskou službou.*“³ A práve tieto slová charakterizovali kardinála Svätej rímskej cirkvi a prímasa Poľska Stefana Wyszyńskiego.

Preto z určitých charakteristických znakov tejto jedinečnej osobnosti Poľska môže byť poskladaný jeho obraz, ktorý verne popisuje publicistka Milena Kindzuk, ale aj ďalší autori, ktorí pri minuloročnom výročí jeho smrti priblížili túto osobnosť poľskej verejnosti. Na základe týchto zachytených spomienok na kardinála Wyszyńskiego môžeme si i teraz priblížiť túto osobnosť.

Kardinál ako „veľká osobnosť dejín“
Zo všetkých spomienok a reflexií na kardinála Stefana Wyszyńskiego si môžeme vytvoriť obraz nielen o jeho osobnosti, ale možno poukázať aj na jeho naviazanosť na historický kontext s turbulentnými časmi, ktorými prechádzal so všetkou zodpovednosťou za Cirkev, za Poľsko a človeka vo svete. Na poľských internetových stránkach sa nachádza veľké množstvo odkazov na túto osobnosť, ktoré poskytujú lepšie spoznanie tejto osobnosti dejín.⁴ Dokonca jedna samostatná stránka na internete dáva možnosť na pomerne podrobne popísaný život, tituly, pastierske listy, homílie, knihy, fotografie, ale tiež mnohé vyjadrenia o tejto osobnosti s označením jemu vlastným: non possumus.⁵ Stručné

² Ksiądz – je špecificky poľský termín. Nie vždy je jeho ekvivalentom slovenský výraz kňaz. Tento termín používa súčasná kresťanská duchovná Katolícka cirkev, Pravoslávna cirkev, ale aj cirkevné úrady protestantských cirkví v zmysle: otec – kňaz alebo osoba vysvätená.

³ MALIŃSKI, Mieczysław. *Celý Truj*. Praha : Vyšehrad, 1990, s. 119.

⁴ MS - JU-SZ, Prymasoteka Wyszyńskiego. [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/prymastysiaclecia/x42014/prymasoteka-wyszynskiego/>>. ; KARDINAL STEFAN WYSZYŃSKI. [online] Dostupné na internete: <<http://www.stefwysz.blogspot.com/>>.

⁵ STEFAN KARDINAL WYSZYŃSKI. *Non possumus*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.stefwysz.blogspot.com/>>.

vyjadrenie o kardinálovi Wyszyńskom možno nájsť na stránke Konferencie biskupov Poľska.⁶ Vyjadrenie k tejto osobnosti sa nachádza aj na katolíckych internetových stránkach.

Naopak, slovenské internetové stránky sú k tejto osobnosti veľmi skromné. Jeho meno viac rezonuje na českých stránkach. Preto nasledujúce fakty zo života kardinála Stefana Wyszyńskiego budú zviazané s publikáciou o prímasoch, ktorá vyšla v českom preklade Jana Baróna, ktorej autorkou je poľská publicistka Eva K. Czackowska. K týmto jej vyjadreniam sú pridané aj poznatky z iných zdrojov. Z dostupných printových publikácií, ktoré skladajú mozaiku tejto osobnosti, možno uviesť dielo Pawela Zuchniewicza, ktorý na skoro štyristo stranách spracoval obraz Prímasa.⁷ Ďalšou publikáciou je zborník štyridsiatic piatich autorov na túto osobnosť, kde sú zozbierané nielen osobné spomienky, ale aj viaceré odborné štúdie o tejto jedinečnej osobnosti Poľska.⁸ Aj ďalšie štúdie približujú osobnosť poľského prímasa Wyszyńskiego,⁹ jedna dokonca približuje túto osobnosť deťom a mládeži.¹⁰

K dejinnému popisu je potrebné najprv uviesť, že Stefan Wyszyński bol poľským prímasom tridsaťdva rokov. Jeho dejinný význam prekračuje úzko náboženskú rovinu. Pre Poliakov sa stal jedinou spoločenskou autoritou v dobe Poľskej ľudovej republiky (PLR), štátnikom, ktorý vďaka vlastnej predvídavosti, odhodlanosti i pružnosti zanechal silne zomknutú Cirkev a spoločnosť, ktoré si uvedomovali svoju vlastnú svojbytnosť.¹¹

Obdobie v rokoch 1901 – 1948

Kardinál sa narodil 3. augusta 1901 v dedine Zuzela nad Bugiem, ktorá bola na východe Poľska. Stefan Wyszyński bol synom dedinského organistu. Pochádzal zo starobylého vidieckeho rodu, v ktorom v 19. storočí došlo k rozkolu. Kým jedna vetva, z ktorej pochádzal neskorší kardinál-prímas, sa hlásila k poľskej národnosti a aktívne podporovala všetky vlastenecké iniciatívy, druhá vetva sa pridala k Rusom.¹²

V deviatich rokoch mu zomrela matka, čo malo silný vplyv na jeho ďalší život. Budúci prímas preniesol lásku k svojej matke na Pannu Máriu a časom prehĺbil mariánsku zbožnosť do takej miery, že jej v roku 1953 zasvätil svoj život. Jeho otec sa presťahoval do Włocławka v západnom Poľsku, kde Stefan Wyszyński v roku 1920 vstúpil do kňazského seminára.¹³ Po absolvovaní seminára v roku 1924 bol vysvätený za kňaza.¹⁴ V ďalšom roku začal doktorandské štúdium na Katolíckej univerzite v Lubline, tam v roku 1929 obhájil doktorát z kánonického práva. Počas štúdia si prehľboval svoje

---

⁶ KONFERENCIA EPISKOPATU POLSKA. *Prymasi Polski*. [online] Dostupné na internete: <http://www.episkopat.pl/?a=historia_prymas>.

⁷ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*. Kraków : Znak, 2011, 374 s.

⁸ RASTAWICKA, Anna - PIASECKI, Bronisław. *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*. Kraków : Wydawnictwo M, 2011, 267 s.

⁹ SPISS, Maria. *Papież i prymas*. Kraków : Wydawnictwo M, 2011, 85 s.

¹⁰ ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*, 176 s.

¹¹ CZACZKOWSKA, K. Eva. Stefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a prymas poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Primasové Katolické církve*. Praha : CDK, 2010, s. 41.

¹² ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*. Warszawa : Soli Deo, 2001, s. 7 – 24.

¹³ WYSZYŃSKA, Julia. Z listów do rodziny. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*. Kraków : Wydawnictwo M, 2011, s. 24 – 27; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*, s. 25 – 31.

¹⁴ TYSZKA, Jan, Świadectwo kolegi z lawy szkolnej. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*. Kraków : Wydawnictwo M, 2011, s. 35 – 39; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*, s. 32 – 40.

znalosti v katolíckom sociálnom učení. Krátko pôsobil v obci Przecza, odkiaľ v roku 1932 dostal možnosť ročnej študijnej cesty po Európe. Po návrate do Włocławku vyvíjal veľmi aktívnu činnosť; prednášal v kňazskom seminári, pracoval v kresťanských odboroch, bol šéfredaktorom časopisu „Ateneum Kaptańskie”.¹⁵ Wyszyński sa ukázal ako schopný publicista a organizátor. Viedol diecézne mariánske družiny, založil kresťanskú robotnícku univerzitu a kresťanské odbory. Prejavoval silné sociálne cítenie a veľmi propagoval sociálne encykliky pápežov, predovšetkým „Rerum novarum“ Leva XIII. a „Quadragesimo anno“ Pia XI.¹⁶

Počas druhej svetovej vojny vyhol sa osudu svojich kolegov a profesorov zo seminára, z ktorých väčšina zomrela v koncentračných táboroch. Jeho biskup Michal Kozal, ktorý bol zavraždený v koncentračnom tábore Dachau, mu odporučil, aby odišiel do ilegality, lebo jeho články o Hitlerovi a jeho činoch, ktoré publikoval pred vojnou, znamenali pre neho rozsudok smrti. Počas okupácie sa ukrýval pod pseudonymom „Radwan II.” Pôsobil aj ako duchovný v Centre pre nevidiace deti v Láskach pri Varšave, vedené rehoľnými sestrami.¹⁷ V roku 1944 sa zúčastnil Varšavského povstania v úlohe duchovného správcu povstaleckého lazaretu. Po vojne sa rýchlo vrátil do Włocławku, kde sa podieľal na obnove kňazského seminára, ale už v roku 1946 bol ustanovený za biskupa Lublinskej diecézy. Biskupské svätenie prijal z rúk poľského prímasa kardinála Augusta Hlonda. Túto nomináciu nechcel prijať, rovnako ako neskôr postavenie prímasa, lebo túžil po vedeckej a publicistickej práci.¹⁸

Stefan Wyszyński sa teda ujal funkcie arcibiskupa Hnězdna a Varšavy a tiež poľského prímasa vo februári 1949. Nominácia za nástupcu prímasa Augusta Hlonda, ktorý zomrel 22. októbra 1948, nebola - ako sa to môže javiť dnes - ani samozrejماً, ani očakávaná. Wyszyński bol málo známy i najmladší hierarcha v Poľsku, sotva sa pred dvoma rokmi stal biskupom Lublinskej diecézy.¹⁹ Prímasom sa stal vďaka intervencii kardinála Hlonda, ktorý na smrteľnom lôžku napísal dva listy pápežovi Piovi XII. s naliehavou žiadosťou o túto nomináciu. Biskup Wyszyński ju nechcel prijať. Obával sa, že na novú úlohu nebude stačiť, že nie je ešte pripravený, a preto prostredníctvom emeritného biskupa kardinála Sapiehy bezvýsledne žiadal pápeža Pia XII., aby svoje rozhodnutie zmenil. Wyszyński sa stal prímasom vo svojich 48 rokoch. Slávnostný obrad sa konal v katedrále Hnězdna 2. februára 1949 a vo varšavskej katedrále 6. februára 1949, keď bolo zjavné, že konfrontácia medzi komunistickým režimom a Cirkvou bola

¹⁵ IWANICKI, Józef. Redaktor Ateneum kaplańskiego. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 53 – 55.

¹⁶ JURKIEWICZ, Janina. W kręgu rodzinnym. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 7 – 23; PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; SZULC, Tadeusz. *Jan Paweł II. Żywotopis*. Praha : Tok, 1995, s. 115 – 117; MALY, Radomir. *Státní svědek Kristův a bojovník proti komunismu kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/7719-statecny-svedek-kristuv-a-bojovnik-proti-komunismu-kardinál-stefan-wyszynski.aspx>>.

¹⁷ LOSSOW, Joanna. Kapelan ss. Franciszkanek w Kozłowie. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 61 – 64; SZEWCZUK, Róża. W jego obecności wszyscy czuliśmy się bez piekna. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 72 – 73.

¹⁸ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*. Kraków : Znak, 2011, s. 38 – 59; ŚLIWOWA, Zofia, *Z Żużeli na stolice prymasów*, s. 41 – 60.

¹⁹ WÓJTOWICZ, Maria. Biskup Lubelski. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 77 – 84.

v Poľsku nevyhnutná.²⁰ Bolo to preto, že do sfalšovaných volieb v januári 1947 komunisti viedli proti Cirkvi tzv. politiku vzájomného vyhýbania sa. Na Cirkev síce otvorene neútočili, ale usilovali sa o jej neutralizáciu s ponechaním relatívnej voľnosti pre rekonštrukciu cirkevných štruktúr. Po rozbití vojensko-politického ilegálneho hnutia nadišiel čas proti katolíckej ofenzíve, ktorej cieľom bolo vytesniť Cirkev mimo verejný spoločenský priestor, úplne ju ovládnuť, vykoreniť náboženstvo a vytvoriť novú, ateistickú spoločnosť.²¹

Je potrebné pripomenúť aj prorocké videnie situácie kardinála Hlonda, ktorý správne predpokladal, že najvhodnejším kandidátom na primasa pre novú dobu by mohol byť práve Stefan Wyszyński. Hovorila zaňho dobrá znalosť základov marxizmu, dialektického marxizmu, ale aj robotníckeho hnutia a sociálneho učenia Cirkvi. Mimo toho bol v najlepších rokoch a bol plný energie. Už v auguste 1948 Wyszyński vydal pastiersky list, v ktorom vyjadril svoju nádej do budúcnosti a odvolal sa na vieru ducha národa, ktorý musí zostať silný, plný života, schopný uskutočniť to, čo má zajtra rozhodovať o jeho veľkosti. Aj týmto krokom, nehľadiac na predvojnovú publikačnú a kňazskú činnosť, na seba primas upozornil ako na ťažkého protivníka nového režimu. Nenechal nikoho na pochybách, že oplýva vynikajúcimi vlastnosťami kňaza a politika, ktorý dokáže spojiť vytrvalosť verného syna Cirkvi a strážcu neviditeľných hodnôt a vplyvov s pružnosťou skúseného štátnika.²²

Snaha o kooperáciu v rokoch 1949 – 1953

Kardinál Wyszyński získal kardinálsky titul v roku 1952 a začal svoju činnosť v úrade poľského primasa v snahe o dosiahnutie dvoch dôležitých pozícií. Po prvé: vytvorenie cirkevno-vládnej komisie pre sporné otázky, po druhé: podpísanie dohody, ktorá by zaručila slobodu Cirkvi, lebo komunistická vláda vypovedala konkordát v roku 1945. Jednanie komisie, ktorá vznikla v auguste 1949, prebiehalo za stáleho zavádzania bolestných proticirkevných reštrikcií. Napriek tomu vznikla dohoda medzi episkopátom a vládou, ktorá ešte nebola právne špecifikovaná, ale bola uzavretá 14. apríla 1950. V tomto prípade sa jednalo o prvú zmluvu tohto typu v komunistickom bloku.²³

Vládne zložky mali detailne pripravený plán na prevzatie kontroly nad všetkými katolíckymi organizáciami, Charitou, nemocnicami, ale aj na zlikvidovanie cirkevných fondov, obmedzení náboženských slávností a likvidáciu katolíckej tlače. V ovzduší neustáleho útlaku a proticirkevných propagandistických kampaní sa kardinál rozhodol k viacerým ústupkom, ktoré mali priniesť ústupky aj z vládnej strany, ale tie neprišli. Cirkev uznala potrebu náuky a úctu k právu a štátnej moci, neodmietla kolektivizáciu, podporu boja za mier i to, že sa má riadiť poľskými záujmami. K tomu pripadalo najmä uznanie štátnej východnej hranice, ako to potvrdzovali povojnové dohody. Poľská vláda sa zaviazala dovoliť vyučovanie náboženstva na školách, službu duchovných v armáde,

²⁰ KUKOŁOWICZ, Roman. *Soli Deo*. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 155 – 161.

²¹ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*. Kraków : Znak, 2011, s. 62 – 80.

²² CZACZKOWSKA, K. Eva. Štefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a primas poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Primasové Katolické církve*. Praha : CDK, 2010, s. 41 – 42; PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; DANIEL, *Soli Deo – kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete:<<https://udalosti.signaly.cz/1008/soli-deo-kardinal-stefan>>.

²³ ŚLIWOWA, Zofia. *Z Zucheli na stolice prymasów*, s. 61 – 72.

väzniciach, prevádzku kňazských seminárov, Lublinskú univerzitu, právo Cirkvi na vlastnú tlač a školy, ktoré boli vedené rehoľami.²⁴

Je známe, že komunisti museli počítať s Cirkvou pre jej silné pozície v spoločnosti, preto hľadali možnosti, ako ju oslabiť rozdelením. Podporili vznik nových štruktúr pod záštitou združenia Pax, na čele ktorého stal Boleslaw Piasecki. Práve on hľadal spôsob spolupráce s komunistami. Kardinál Wyszyński sa snažil viesť dialóg s vládnymi činiteľmi na čele s Bierutom, ale to nevedlo k ničomu. Snahu Wyszyńského odmietol s tým, že ho odrezal od kontaktov s Vatikánom a hľadal iných cirkevných hodnostárov, ktorí budú lojálni voči postojom vlády. V apríli roku 1953 na konferencii episkopátu bol prijatý text listu Bierutovi a vláde. V júni tento list prečítal dvesto tisícovému zhromaždeniu na procesii Božieho tela vo Varšave, kde zazneli aj jasné slová: „*Božíe veci na cisárov oltár klásť nesmieme. NON POSSUMUS!*“ Čo znamenalo otvorený postoj: „*Cirkev sa štátu, cisárovi nepodriadi!*“ Ako ozvena bol zosnovaný a predložený plán, ako prinútiť kardinála Wyszyńského, ale aj celý episkopát k povolnosti. Začal sa proces s biskupom Kaczmarkom, ktorý skončil odsúdením na 12 rokov väzenia a kardinál bol ultimatívne vyzvaný, aby aj on odsúdil tohto kielckeho biskupa, čo kardinál rezolútne odmietol. Reakciou na jeho neposlušnosť bola izolácia a neskôr väzenie. Členovia episkopátu ostali zastrašení a biskupa Kaczmarka odsúdili. Pápež Pius XII. reagoval na internáciu Wyszyńského ostrým odsúdením poľského komunistického režimu a vymenovaním ho za kardinála.²⁵

Verejnosť prijala s nevôľou záväzkov episkopátu, že sa kňazi nebudú stavať proti kolektivizácii vidieka, a že budú potierať zločineckú činnosť ilegálnych bánd. Ilegálne hnutie bolo vtedy síce už veľmi slabé, avšak podobné vyhlásenie malo morálny význam. Vatikán prijal správu o uzavretí dohody s pobúrením, pretože sa to stalo v rozpore s jeho východnou politikou, ktorá nepripúšťala spoluprácu s komunistickými vládami. A aj napriek tomu, že Wyszyński počas návštevy Vatikánu v roku 1951 získal súhlas pápeža Pia XII. pre svoju politiku, podľa mienky monsignora Giovanni Battistu Montiniho, neskôr pápeža Pavla VI., Apoštolská stolica dohodu nikdy neschválila.

Ako hlavný dôvod pre podpísanie dohody sa najčastejšie uvádzalo, že prímas chcel týmto spôsobom zdržať frontálny útok komunistov na Cirkev. Zmluva mala plniť úlohu nárazníka, ktorý mal zmeniť a pozastaviť narastajúci konflikt. V tejto optike pohľadu videl prímas danú situáciu, keď prežíval väzenie, ale už aj predtým, a v roku 1953 napísal: „*Prehlasujem, že to nie je pravda. Vyjednávanie s vládou som viedol preto, aby sme prežili. Cirkev vždy zastávala realistické pozície: rokovala s každým štátom, ktorý s ňou chcel zasahnúť k jednaniu. V Poľsku teda vedieme jednanie aj s komunistickým štátom. To nie je kalkulácia - na mesiac alebo na rok. Jedná sa o princíp,*“ napísal kardinál Wyszyński v denníku „Pre memoria“, ktorý si viedol po celú dobu, keď zastával úrad prímasa, ale z ktorého boli publikované len niektoré výňatky.²⁶

²⁴ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 126 – 135.

²⁵ PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; MALY, Radomír. *Státní svědek Kristův a bojovník proti komunismu kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/7719-statecny-svedek-kristuv-a-bojovnik-proti-kunismu-kardinal-stefan-wyszynski.aspx>>.

²⁶ SZALA, Leon. W przededniu aresztowania. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, s. 89 – 97.

Wyszyński bol otvoreným protivníkom komunizmu. O podstate komunizmu písal veľa pred vojnou a varoval pred ním robotníkov a inteligenciu. Avšak spor, ktorý mal s komunistickou mocou - ako správne poznamenal historik kňaz Jerzy Myszor -, nebol politický, ale svetonázorový. Prímas akceptoval povojnovú podobu štátneho zriadenia a neodsudzoval premeny sociálno-ekonomickej štruktúry v krajine. Naopak, domnieval sa, že katolíci nemajú dôvod brániť kapitalizmus, ktorý bol založený na extrémnej sebeckosti a s ním spojenej sociálnej nespravodlivosti. Bol presvedčený, že neexistuje úzka väzba medzi marxizmom a ateizmom. Napísal, že nevidí ateizmus ako vnútorne nutný pre nové zriadenie. Tento omyl bol tragický pre spoločenskú predstavbu, pretože ju spomaľoval. Ba čo viac, domnieval sa, že Cirkev, ktorá vychovávala v duchu spolupráce a sociálneho zmieru, mohla by byť atraktívnym partnerom dokonca aj pre marxistickú, ateistickú stranu so sklonom k totalitnému ovládnutiu štátnych štruktúr. Podmienkou bola dobrá vôľa druhej strany, ktorá by Cirkvi zaručovala minimálnu slobodu pre jej činnosť. Prímas dlho počítal s tým, že vznikne poľský model marxizmu, ktorý nebude bojovať s Cirkvou a nebude ničť náboženstvo.²⁷

V poľskej historickej literatúre nepanovala jednoznačná zhoda v otázke dohody, či išlo o prímasovu prehru, alebo o jeho víťazstvo. Zdalo sa, že zmluva bola osobnou porážkou kardinála Wyszyńského v tom zmysle, že minimálne partnerstvo a hocijaká dohoda s komunistami nie je možná. Dohoda bola zo začiatku pre komunistov výhodná, pretože - ako správne podotýka historik Anton Dudek - na jednej strane umožňovala polemizovať s tvrdeniami medzinárodnej verejnosti o prenasledovaní Cirkvi v Poľsku, z druhej strany - v neskoršom období - umožnila útoky na episkopát kvôli nedodržiavaniu záväzkov. Napriek tomu celkový význam dohody bol pozitívny, pretože zdržal o tri roky hlavný úder proti Cirkvi a vďaka tomu - na prahu nových politických zmien - boli jeho dôsledky už menej bolestné.

Nasledujúce roky do roku 1953 boli obdobím Wyszyńského defenzívy. Prímasovi záležalo na zachovaní dohody. Postupoval s presvedčením, že niekedy je lepšia biedna existencia, ako žiadna existencia. Neskôr uznal, že odvolávať sa na body uvedené v dohode nebolo nijako efektívne, aj keď podľa jeho mienky to zväzovalo vláde ruky a brzdilo programové ničenie Cirkvi. Naproti tomu vláda porušovala zmluvu od okamihu jej podpísania; v školách rušila hodiny náboženstva a prepúšťala katechetov, zatvárala katolícke školy, materské školy, sirotince, nemocnice a vydavateľstvo. Snažila presadzovať do cirkevných funkcií poddajného kňaza z tzv. vlasteneckých kňazov, ktorých riadil Bezpečnostný úrad (BÚ).

Dňa 9. februára 1953 Štátna rada vydala dekrét o obsadení cirkevných postov, ktorého naplnenie by v podstate znamenalo, že Cirkev bude úplne závislá na štátnej správe. Wyszyński protestoval, súčasne ale naďalej rokoval so zástupcami vlády, čo stále horšie vnímali ostatní biskupi, a rovnako aj časť duchovných a veriacich, avšak zo strany vládnuceho režimu už neprišlo žiadne gesto dobrej vôle. Prímas trval na svojom stanovisku voči vláde, ktoré vyjadrovalo slávne memorandum „Non possumus” z 8. mája 1953. Kardinál kategoricky zavrhol menom episkopátu februárový dekrét, ktorý bol v rozpore s ústavou PRL, porušoval Božie a cirkevné právo. Ostrým tónom varoval štátne orgány, že ak by znemožňovali obsadzovať cirkevné posty vhodnými

---

²⁷ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 139 – 149.

a kompetentnými ľuďmi, bol rozhodnutý ich radšej neobsadzovať vôbec, než aby ich odovzdávali do nehodných rúk. Nedávno uverejnené úryvky z prímasovho denníka prezradili, že jedným z významných dôvodov pre túto zmenu boli náznaky politického zmätku v Moskve po Stalinovej smrti. Tie boli, bohužiaľ, len dočasné. Zmena situácie v Moskve, najmä zavraždenie podpredsedu vlády a predtým predsedu NKVD Lavrentija Beriju, otvorila poľským komunistom cestu k zatknutiu Wyszyńskiego. Bolo to naplánované už na koniec roka 1952, ale prekázala ho kardinálska nominácia Wyszyńskiego i obava poľských komunistov z reakcie sveta.²⁸

Prímas bol zatknutý 25. septembra 1953. Politické rozhodnutie bolo prijaté 23. septembra na zasadnutí politbyra Poľskej zjednotenej robotníckej strany (PZPR). Nasledujúceho dňa prijalo predsedníctvo vlády uznesenie „O prostriedkoch proti ďalšiemu zneužívaniu funkcií arcibiskupom Stefanom Wyszyńskim“. S odvolaním sa na dekrét z 9. februára 1953 vláda Wyszyńskiego zakazovala plnenie všetkých funkcií, ktoré ako tvrdilo, „tvrdohlavo“ zneužíval k cieľom „smerujúcim proti záujmom Poľskej ľudovej republiky“. Štátne orgány obvinili prímasa z porušovania dohody, ktorá bola v rozpore s národným záujmom v otázke západnej a severnej hranice Poľska. Šéf Ministerstva verejnej bezpečnosti dostal rozkaz zabezpečiť, aby prímas nevystúpil z Varšavy a bol internovaný v určenom kláštore bez možnosti ho opustiť „až do prijatia nového nariadenia štátnych orgánov“. Naproti tomu bezprostrednou zámenkou pre zatknutie, čo zistil Inštitút národnej pamäti, bolo zamietavé stanovisko voči vládnym požiadavkám odstrániť z funkcií piatich kňazov vo Varšavskej arcidiecéze.²⁹

Tri dni po zatknutí - pod nátlakom štátnych orgánov – prijal poľský episkopát deklaráciu, ktorá bola všeobecne vnímaná ako dištancovanie sa od prímasa.³⁰

Väzenské obdobie v rokoch 1953 – 1956

Kardinál Wyszyński strávil v izolácii tri roky. V čase od 25. septembra 1953 do 28. októbra 1956. Bol väzený na štyroch miestach: v Rychvalde Szlacheckém, Stoczku Warmińsko, Prudnik Sleskom a v Komańdzi. Všade, mimo Komańcze, ho starostlivo strážili funkcionári Bezpečnostného úradu a armáda. A nepretržite ho sledovali. Tajnými spolupracovníkmi Bezpečnostného úradu boli dvaja duchovní, ktorí sprevádzali prímasa: kaplán Stanisław Skorodecki a posluhovačka sestra Maria Leonia Garczyk. Prímasovo zatknutie malo byť úvodom k reprezentačnému procesu podľa vzoru procesu kieleckého biskupa Czesława Kaczmarka, ktorý bol v septembri 1953 odsúdený na dvanásť rokov väzenia za údajnú špionáž pre Vatikán a USA a maďarského prímasa Józsefa Mindszentyho. Proces s Wyszyńskim mal preukázať, že bol to práve on, kto porušil dohodu z apríla 1950 a zámerne sa nesnažil, aby Vatikán uznal hranicu na Odra a Lužickej Nise, a tak robil „provatikánsku“ a „proimperialistickú“ politiku,

²⁸ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 149 – 159.

²⁹ PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; DANIEL, *Soli Deo – kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<https://udalosti.signaly.cz/1008/soli-deo-kardinal-stefan>>; MALY, Radomír. *Státní svědek Kristův a bojovník proti komunismu kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/7719-statecny-svedek-kristuv-a-bojovnik-proti-kunismu-kardinal-stefan-wyszynski.aspx>>.

³⁰ CZACZKOWSKA, K. Eva, Štefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a prímas poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Primasové Katolické církve*. Praha : CDK, 2010, s. 43 – 46; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Zużeli na stolice prymasów*, s. 73 – 98.

prospešnú „fašistom“ a Američanom. Štátne orgány dúfali, že nový procesný materiál získajú z odpočúvania a od tajných spolupracovníkov.³¹

K procesu ale nedošlo. Až v roku 2000 prokuratúra vyšetrovacieho oddelenia Inštitútu národnej pamäte skonštatovala, že prekážkou bol Wyszyńského neoblomný postoj. Bolo zrejmé, že Wyszyński sa bude pri procese obhajovať. Štátne orgány sa spoliehali na to, že predĺženie izolácie v spojení so šikanovaním prímasa psychicky oslabí a potom bude možné začať vyšetrovanie. Avšak politické zmätky, destabilizácia a konečné všeobecné odvolanie sa právneho štátu v roku 1956, tieto plány zmarili.³²

Dňa 25. septembra 1956, v deň tretieho výročia zatknutia, si prímas poznamenal vo svojom denníku zápis: „*nikdy by som sa nezrieľol týchto troch rokov a takých troch rokov z môjho životopisu... Je však lepšie, že ubehli vo väzení, než by mali ubehnúť na Miodovej.*“ (ulica, na ktorej sa vo Varšave nachádza budova varšavských arcibiskupov - pozn. aut.). „*Lepšie pre slávu Božiu, pre postavenie Katolíckej cirkvi vo svete - ako strážca pravdy a slobody svedomia. Lepšie pre poľskú Cirkev a lepšie pre postavenie môjho národa. Lepšie pre moje diecézy a pre posilnenie postojov duchovenstva. A úplne iste lepšie pre dobro mojej duše.*“

Uväznenie prímasa, ktorý bol prv kritizovaný za jednanie s komunistami, získalo mu autoritu vo vnútri Cirkvi, ale aj v spoločnosti. V Komańczy spísal kardinál Wyszyński Jasnohorské sľuby národa. Vo svätyni Matky Božej na Jasnej Hore tieto sľuby 26. augusta 1956 zložilo niekoľko stotisíc a podľa niektorých prameňov milión Poliakov povzbudených udalosťami posledných mesiacov. Zverejnenie tajného referátu Nikitu Chruščova na XX. zjazde KSSZ v Moskve, smrť Bolesława Bieruta, krvavé potlačenie vzbury robotníkov v Poznani. Pútnici, ktorí opakovali text napísaný uväzneným prímasom, sa odovzdali do duchovného otroctva Panne Márii, keď sa súčasne zaviazali, že budú pracovať na morálnej a duševnej obrode. Wyszyński bol presvedčený, že zverenie sa do rúk Panne Márii, a tým spojené prehĺbenie viery a posilnenie kresťanskej morálky, prinesie víťazstvo: v živote jednotlivca, rodiny a všeobecnejšie – celej spoločnosti.³³ Povedie nielen k posilneniu viery, ale aj kultúry a ducha kresťanského národa, ktorého zničenie programovou sovietskou bolo cieľom komunistov.³⁴

Prímas bol prepustený na slobodu 28. septembra 1956. Bol jediným z uväznených prímasov v stredovýchodnej Európe, ktorý sa vrátil do svojej funkcie. Dokonca podľa ním určených podmienok. Nová stranícka garnitúra s prvým tajomníkom ÚV PZPR Władysławom Gomułkom, ktorá sa dostala k moci vďaka straníckemu rozkolu, súhlasila so zrušením dekrétu o obsadzovaní cirkevných postov. Do diecéz sa mali navrátiť všetci - bolo ich trinásť uväznených a vyhnaných biskupov a mala začať vychádzať katolícka tlač. Výmenou prímas súhlasil so zaujatím kladného stanoviska voči zmenám deklarovaným 21. augusta 1956 novým straníckym vedením na 8. pléne ÚV PZPR. Gomułka na tieto ústupky pristúpil nie preto, že by bol priaznivo naklonený k Cirkvi – pravé naopak –, ale preto, že sa chcel udržať pri moci. Prímasovu prítomnosť potreboval pre upokojenie

³¹ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 160 – 174; NIEMECZEK, Stanisław. Uwieziony pasterz. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 103 – 114.

³² ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 175 – 193; SKORODECKI, Stanisław. Świadectwo współwzięcia. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 97 – 103.

³³ WANTOWSKA, Maria. Zawierzenie Matce Bożej w życiu Prymasa Tysiąclecia. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 161 – 168.

³⁴ WYSZYŃSKI, Stefan. *Uwięzienie Prymasa* [online] Dostupné na internete:

<<http://dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=4190>>; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*, s. 90 – 97.

nálady v spoločnosti a uskutočnenie poľskej cesty k dosiahnutiu socializmu. Nekontrolovaná spoločenská búrka hrozila sovietskou intervenciou a krviprelieváním. Prímasovou historickou zásluhou bolo, že neodmietol ponuku a súhlasil s návratom do hlavného mesta, pričom si nekládol nesplniteľné podmienky a po samotnom návrate do Varšavy nerozvíril spoločenskú náladu. Prímas tiež prvýkrát urobil vec, ktorú už nikdy nezopakoval: v parlamentných voľbách 20. januára 1957 podporil Gomólkovu garnitúru.³⁵

Wyszyński mal významný podiel na tom, že poľský október 1956 skončil pokojne. O niekoľko rokov neskôr, v roku 1960, pripomenul Gomólkovi: „*obaja sme do istej miery zodpovední za novú dobu, ktorá Poľsko zachránila pred Maďarskom... Zhodou okolností za túto podobu Poľska máte zásluby nielen Vy, ale hlavne Cirkvi. Vy ste sa postavili na obranu suverenity Poľska a my to uznávame za Vašu zásluhu. Avšak aj Cirkvi má svoju zásluhu, pretože sme uverili, že tieto zmeny sú trvalé. Dal som vtedy dôveru, ktorú ku mne katolíci prejavujú.*”³⁶

Zápas o moc nad dušami Poliakov v rokoch 1957 – 1970

Kardinál Wyszyński sa stal nespochybniteľným lídrom poľskej Cirkvi až po roku 1956. Do roku 1953 si budoval pozíciu vnútri episkopátu v Cirkvi predovšetkým vďaka zvláštnym splnomocneniam apoštolského stolca (facultates specialissimae), ktoré mu dávali všetky poverenia pápežského legáta. Avšak po roku 1956 už čerpal z autority, ktorú získal v dobe svojho uväznenia a vďaka pastoračnej ofenzíve, ktorá bola dôsledkom zmeny prímasovej taktiky vo vzťahu medzi Cirkvou a komunistickým štátom. Jej prvou etapou bolo zloženie Jasnohorských sľubov národa. Druhá bola začatá 3. mája 1957, kedy kardinál Wyszyński vyhlásil na Jasnej Hore začatie deväťročnej Veľkej novény, ktorej program spísal ešte v priebehu internácie. Bol to najväčší pastoračný projekt kardinála Wyszyńskiego za celé 32-ročné obdobie, počas ktorého zastával post prímasa. Mal rozhodujúci vplyv na osudy Cirkvi v Poľsku a v zachovaní viery u Poliakov, ale aj na upevnenie nezávislosti od spoločnosti.³⁷

Veľká novéna mala byť duchovnou prípravou na oslavy tisícročného výročia pokresťančenia Poľska v roku 1966 a uviesť Poliakov do druhého tisícročia kresťanstva ako veriacich ľudí. Malo k tomu dôjsť prostredníctvom splnenia svojich záväzkov prijatých v Jasnohorských sľuboch národa. Deväť rokov prípravy bolo dobou veľkých duchovných cvičení – spytovaním svedomia a náboženskou i morálnou obnovou. K tomu slúžili rôzne formy ľudovej zbožnosti: púte na posvätné miesta, veľké náboženské slávnosti a putovanie kópie obrazu Matky Božej Jasnohorskej po celej krajine. Prímas všetko postavil na kulte Matky Božej Jasnohorskej, ktorý bol zakorenený medzi masami

³⁵ PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>.

³⁶ CZACZKOWSKA, K. Eva. Štefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a prímas poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Prímasové Katolíckej cirkvi*. Praha : CDK, 2010, s. 46 – 48.; DANIEL, *Soli Deo – kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<https://udalosti.signaly.cz/1008/soli-deo-kardinal-stefan>>; MALY, Radomír. *Státní svědek Kristův a bojovník proti komunismu kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/7719-stateny-svedek-kristuv-a-bojovník-proti-komunismu-kardinal-stefan-wyszynski.aspx>>.

³⁷ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 197 – 213; GOŹDZIEWICZ, Hieronim. Odpowiadał na każdy list. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 115 – 119; RASTAWICKA, Anna. „Oto człowiek. RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 119 – 124.

veriacich s presvedčením, že ak majú Poliaci vieru, prežijú aj komunistický nápor – práve len vďaka viere obyčajných ľudí. Avšak svojím programom sa neobrátil len na veriacich, ale na celý národ, ktorému chceli komunisti vnútiť novú duchovnú a kultúrnu identitu. Domnieval sa, že ak nie je národ slobodný, Cirkev sa musí stať spoločenskou silou a pomáhať udržať národu vnútornú suverenitu a kresťanskú identitu. Hlavnou úlohou prímasy sa preto stala obrana Cirkvi a národa. Domnieval sa, že vnútornú suverenitu si môže zachovať len nerozdelený, avšak zjednotený národ. Predvídal, že o osudoch komunizmu sa rozhodne v Poľsku. Ak sa Poľsko obnoví v kresťanstve, stane sa veľkou morálnou autoritou, potom sa komunizmus sám od seba zrúti. O osudoch komunizmu sa nerozhodne v Rusku, ale v Poľsku. Poľsko celému svetu ukáže, ako sa dá komunizmom „zatočiť“ a celý svet mu bude za to vďačný!³⁸

Oznámenie Veľkej novény urýchlilo koniec obdobia normalizácie, ktoré nastalo po októbri 1956 vo vzťahu štát – Cirkev. Začalo obdobie boja o vládu nad dušami Poliakov medzi prímasom Poľska kardinálom Stefanom Wyszyńskim, ktorý stále častejšie hovoril nielen menom Cirkvi, ale aj národa, a prvým tajomníkom PZPR Władysławom Gomułkom. Ten považoval Veľkú novenu za politický program a Cirkev za opozíciu. Domnieval sa, že je to ideologický pokus o spochybnenie národnej legitimacy strany a ich úspechu pri budovaní socializmu v Poľsku. V dôsledku prijatia novej straníckej politiky v júni 1957 bolo v školách zrušené vyučovanie náboženstva, boli odstránené kríže zo škôl a verejných inštitúcií a zlikvidované aj nižšie kňazské semináre. Klerici boli povolaní do armády, neboli vydávané povolenia na stavbu nových kostolov a bolo obnovené hnutie tzv. vlasteneckých kňazov.³⁹

K priamemu stretu medzi štátnou mocou, ktorá neváhala použiť násilie, a Cirkvou došlo v roku 1966. Víťazom sa stal prímas a Cirkev. Vypovedali o tom státisíce ľudí na náboženských slávnostiach, kde demonštratívne preukazovali svoju oddanosť viere a súčasne aj ukazovali, že odolali komunistickej ideológii. Kardinál Wyszyński v rokoch Veľkej novény vyviedol ľudí do ulíc, čo bolo jeho veľkou zásluhou. Práve vtedy sa učili Poliaci slobodne demonštrovať svoje náboženské presvedčenie, ale aj prelamovať vzájomnú nedôveru. Práve vtedy sa zrodila subjektivita spoločnosti, ktorá dala o sebe tak mohutne vedieť pri tvrdom strete v gdanskej lodenici v auguste 1980, rok po prvej návšteve Jána Pavla II. v Poľsku.⁴⁰

Možno len uvažovať, či by malo hnutie Solidarita rovnakú duchovnú tvár a udalosti by boli rovnako nekrvavé, ak by nebolo milénia. Oslavy milénia posilnili postavenie kardinála Wyszyńskiego v Cirkvi aj v spoločnosti. Aj s veľkým prídavkom získal späť to, o čo prišiel na verejnosti v súvislosti s listom poľských biskupov nemeckým biskupom v roku 1965 a proticirkevnou a protiprímasovou kampanou, ktorú na tomto základe strana rozpútala. Prímas bol jedným z hlavných autorov spolu s kardinálom Bolesławom Komínkom listu „Posolstvo poľských biskupov ich nemeckým

---

³⁸ WYSZYŃSKI, Stefan. *Jasnogórskie Śluby Narodu*. [online] Dostupné na internete:

<<http://dziedzictwo.ekai.pl/text.show?id=4192>>.

³⁹ KRÓLAK, Tomasz. - BARTOSZEWSKI, Gabriel. *Gdy mistyk spotyka Gomułkę*. [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/wydarzenia/wywiad/x41956/gdy-mistik-spotyka-gomulke/>>.; CYRANOWA, Janina. „Miał otwarte oczy i serce dla wszystkich“ In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 124 – 128.

⁴⁰ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 216 – 265; CZERNIAK, Jan. *Miłośnik piastowskiego gniezna*. RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 129 – 137.

bratom v Kristovi v pastierskom úrade z 18. novembra 1965“, ktoré uzatvárala slávna veta: odpúšťame a prosíme o odpustenie, ale doslovne znela: „udeľujeme odpustenie a prosíme oň.“⁴¹

Prímas sa podieľal na príprave dokumentu z dvoch dôvodov. Obsah listu vychádzal z nábožensko-morálnej atmosféry Druhého vatikánskeho koncilu a z príprav na oslavy tisícročia pokrstenia Poľska, ktorého slávenie malo predchádzať osobitné spytovanie svedomia národa.⁴² Druhý motív bol politicko-cirkevný. Prímas sa snažil už po niekoľko rokov, aby Vatikán súhlasil s vytvorením stálych diecéz v západnej a severnej časti Poľska, na čo prichádzala stereotypná odpoveď: najprv mierová zmluva, ktorá potvrdí nové hranice, potom diecézy. Možno sa domnievať, že dospel k záveru; ak by sa mu podarilo získať súhlas nemeckých biskupov s uznaním hranice na Odre a Nise, tým by získal nový argument pri rokovaníach s Vatikánom. Naproti tomu začiatok nemecko-poľského dialógu v dôsledku aktivít poľských biskupov by bol úspechom Cirkvi v Poľsku, ktorá by tak mohla posilniť vlastné postavenie voči štátnym orgánom PNR. To však vyvolalo opačný efekt. Nemeckí biskupi v odpovedi zaslanej až 5. decembra 1965 prijali „s bratskou úctou“ podané ruky poľských biskupov, ale nezriekli sa práva na svoju rodnú zem a nepotvrdili jednoznačné právo Poliakov na západnej hranici Poľska.⁴³

Prímas bol nielenže sklamaný postojom nemeckých biskupov, ale bol aj rozhorčený. Podľa nemeckého publicistu Hansjakoba Stehleho dôvodom odlišných očakávaní autorov listu bolo rozdielne chápanie politiky. Pre kardinála Júliusa Döpfnera, mníchovského a freisingského arcibiskupa, podstatnejší bol samotný mierový postoj ako konkrétna zmluva. V chápaní prímasa Wyszyńskiego nebola záležitosť hraníc problémom čisto politickým, ale cirkevným, pretože snaha o zaručenie bezpečných hraníc bola v súlade s kresťanským sociálnym učením, s právom človeka na život. Vyhlásenie posolstva vyvolalo v Poľsku mohutný útok strany a vlády na episkopát a Wyszyńskiego. Gomółka, ako tvrdí historik Piotr Madajczyk, považoval posolstvo za chybu poľskej zahraničnej politiky a akékoľvek aktivity za účelom normalizácie s NSR za predčasné. Podľa historika Andrzeja Grajewského Gomółkova zlosť pramenila z toho, že výmena korešpondencie medzi biskupmi prelomila monopol komunistov a Moskvy na poľsko-nemecké rozhovory. Tým bol zmarený Stalinov kľúčový plán, ktorý dojednal v Postupime, že Poľsko dostane severnú a západnú časť ako dar Sovietskeho zväzu, ale Sovieti zostanú ich jediným garantom. Poliaci odsúdení na existenciu v tieni nemeckého revizionizmu boli prinútení prijať spojenectvo Sovietov. Avšak poľské posolstvo pobúrilo aj značnú časť poľskej spoločnosti, ktorá si liečila vojnové jazvy a Cirkev ju nepripravila na kresťanské odpustenie.⁴⁴

K uskutočneniu viac než dvadsaťročného prímasovho úsilia o pripojenie západného a severného územia Poľska pod poľskú cirkevnú správu došlo až 28. júna 1972 po ratifikácii zmluvy o normalizácii medzi Poľskom a NSR 8. decembra 1970. Avšak

⁴¹ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 283 – 292.

⁴² ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*, s. 98 – 114.

⁴³ DABROWSKI, Jerzy. Człowiek heroicznej wiary. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, s. 138 – 140.

⁴⁴ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 293 – 302.

prímas ešte dlho neprijal pozvanie nemeckých biskupov. Do Nemecka odcestoval až v septembri roku 1978.⁴⁵

V 60. rokoch sa stal prímas absolútnym vládcom poľskej Cirkvi. Vzal na seba zodpovednosť za Cirkev v Poľsku v zložitom dejinnom období a od biskupov, duchovných i svetských osôb vyžadoval jednotu a lojalitu. Bol toho názoru, že v mimoriadnej situácii, v ktorej sa Cirkev v PĽR ocitla, bolo potrebné dať nabok vnútorné polemiky i spory a brániť sa útokom ateistickej moci a jej tajnej polície. Avšak spôsob riadenia Cirkvi v Poľsku, pastoračný program Cirkvi a vízia prímasa Cirkvi nevyhovovali koncepciám z prostredia tzv. otvorených katolíkov, ktorí boli sústredení okolo periodika „Tygodnik Powszechny”, mesačníka „Znak” a „Wież”. Prímasa kritizovali za jeho odovzdanosť a vsadenie na ľudovú zbožnosť, ale aj za pomalé zavádzanie reforiem Druhého vatikánskeho koncilu.⁴⁶

Oproti tomu prímas presadzoval tézu, že pokoncilová obnova v Poľsku musí zobrať do úvahy podmienky vrátane politických, v ktorých Cirkev žila, preto by sa malo jednať o prispôsobenie obnovy („Renovatio accomodata”). Obával sa, že slabé náboženské uvedomenie katolíkov by mohlo viesť k tomu, že vo chvíli, keď prídu o tradičné formy zbožnosti, ktoré poznajú od detstva, sa budú cítiť stratení, neistí, ba bezradní. A to oslabí vnútornú integritu Cirkvi, ktorú po rokoch dôsledne budoval, čo by mohli komunisti okamžite zneužiť.⁴⁷

Nebol to jediný interný spor, s ktorým sa kardinál Wyszyński stretol. Závažnejší viedol s Apoštolskou stolicou. Paradox spočíval v tom, že Štátny sekretariát kritizoval Wyszyńského v roku 1950, keď podpísal dohodu s komunistami, a v nasledujúcich dvoch desaťročiach, keď sa staval proti nadviazaniu diplomatických vzťahov medzi vládou PĽR a Vatikánom bez predchádzajúcej úpravy situácie Cirkvi v Poľsku. K tomu sa pridala zmena politiky prímasa voči komunistom a zmena východnej politiky k Vatikánu. Za Pia XII. sa kardinál Wyszyński javil príliš revolučný a neskôr bol až príliš konzervatívny a zanovitý. Gomólkova garnitúra počítala aj s tým, že keď po podpísaní dohody príde do Poľska nuncius, jeho prítomnosť a kontakty s vládou oslabia pozíciu prímasa. V určitom momente ho dokonca chceli vylúčiť z jednaní, čo sa im nepodarilo a Pavol VI. uistil prímasa, že nebude podpísaná žiadna zmluva bez toho, aby s ním nebola prerokovaná. Wyszyński sa obával jednaní s vládou PĽR za jeho chrbtom a naivitu vatikánskych diplomatov, ktorí – ako sa domnieval – vôbec netušili, čo je to komunizmus. Žiadal, aby vláda pred uzavretím konkordátu upustila od represívnej politiky voči Cirkvi, uznala jej právnu subjektivitu, zaručila slobodu svedomia a náboženstva i slobodu náboženského vyznania.⁴⁸

⁴⁵ MICEWSKI, Andrzej. „Kościół – naród – państwo“ – w myśli Stefana kardynała Wyszyńskiego. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 140 – 151.

⁴⁶ ORSZULIK, Alojzy. Kamyk w mozaikowym obrazie działalności Prymasa Tysiąclecia. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 151 – 155.

⁴⁷ PRZEKAZIŃSKI, Andrzej. Pasterz powstającej z gruzów stolicy. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 227 – 232.

⁴⁸ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 305 – 312; ŚWIĘTOCHOWSKI, Andrzej. Kochałem tego człowieka. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 212 – 215; CHROSTOWSKI, Waldemar. Ufałam mu do dziecka. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 215 – 221; CZARNOWSKI, Wojciech. Bóg go ocalił jako znak. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 221 – 225.

Prímas nebol pre Štátny sekretariát ľahkým partnerom: kládol požiadavky, dával pokyny, poučoval, tvrdo obhajoval vlastné záujmy a poľské štátne záujmy. Kritizoval východnú politiku Vatikánu, ktorú označil za „veľký prelud“, za ktorý bude musieť Cirkev v Poľsku zaplatiť. „*Lenže my nechceme platiť žiadnymi hodnotami Cirkvi... poľský episkopát nesmie zabúdať, že je zodpovedný za poľskú Cirkev*“, preto napísal: „*linie poľského episkopátu nemôžu byť úplne totožné ani s líniou vlády PRL, ani so škandálnou líniou východnej politiky Apoštolskej stolice.*”⁴⁹

V 60. rokoch prímas dokonca počítal aj s tým, že ho Vatikán z tohto dôvodu odvolá z povinností prímasa. V 70. rokoch bránil svoje právo rozhodovať o cirkevných záležitostiach v Poľsku s takou rozhodnosťou, že mu Vatikán pripomenul, že je to pápež, kto má jurisdikciu v celej Cirkvi vrátane Poľska. Prímas musel nakoniec v júli roku 1974 súhlasiť s nadviazaním pracovných kontaktov medzi Vatikánom a PRL, avšak jednania prebiehali v súlade s jeho podmienkami – o ich priebehu ho priebežne a podrobne informoval jeho zástupca biskup Bronisław Dąbrowski. Prímas sa snažil vo Vatikáne vyjednať čo najneskorší príchod stáleho delegáta Vatikánu arcibiskupa Luigiho Poggiho do Poľska. O jeho príchode bolo už rozhodnuté, keď sa pápežom nečakane stal kardinál Karol Wojtyła. Poggi do Poľska neprišiel. Dňa 16. októbra 1978 znamenal koniec diplomatickej hry v trojici. Dvaja z troch aktérov tejto hry sa stali spojencami.⁵⁰

Postavenie prímasa a opozícia v rokoch 1970 – 1979

V sedemdesiatych rokoch sa prímas stále častejšie verejne vyjadroval k otázkam, ktoré prekračovali čisto náboženskú oblasť. Hovoril o národných a sociálnych záležitostiach. Učil a poučoval štátnu moc, ako zaviesť poriadok v spoločnosti, obnoviť morálku a dôveru v spoločnosti. Cirkev na čele s prímasom bola jedinou silou, ktorá mala skutočnú pomoc v spoločnosti. Mnohí v osobe kardinála Wyszyńskiego videli osobitného regenta (interrex), ktorý hovoril k národu a menom národa. Tak tomu bolo po udalostiach na pobreží v decembri 1970 (zahynulo 45 osôb, viac ako 1100 bolo ranených), keď prímas na jednej strane žiadal ľudí, aby odpustili tým, ktorí použili násilie, a na druhej strane vyzýval nové stranícke vedenie k demokratizácii života. Po tzv. radomských udalostiach v júli 1976, čiže štrajkoch v dielňach v Radome, Ursuse a v Plocku, prímas vystúpil opakovane na obranu robotníkov postihnutých represiami štátnou mocou. Mal významný podiel na tom, že štátne orgány vyhlásili 22. júla 1977 amnestiu.⁵¹

V polovici sedemdesiatych rokov predniesol kardinál Wyszyński cyklus sociálnych kázni (tzv. tokrzyské kázania, ktorých názov je od Kostola Svätého kríža vo Varšave, kde ich prednášal), v ktorých vyložil cirkevné učenie o ľudských právach, základoch

⁴⁹ PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; MALY, Radomír. *Státný svědek Kristův a bojovník proti komunismu kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://euportal.parlamentnilisty.cz/Articles/7719-statecny-svedek-kristuv-a-bojovnik-proti-kunismu-kardinál-stefán-wyszynski.aspx>>; TWAROWSKI, Mieczysław. W obronie prawdziwej kultury. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 232 – 234.

⁵⁰ CZACZKOWSKA, K. Eva. Štefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a prímas poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Primasové Katolické církve*. Praha : CDK, 2010, s. 48 – 53; DANIEL, *Soli Deo – kardinál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<https://udalosti.signaly.cz/1008/soli-deo-kardinál-stefan>>; SPISS, Maria. *Papież i prymas*. Kraków : Wydawnictwo M, 2011, s. 5 – 20.

⁵¹ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 319 – 325; NOWAK, Mieczysław Mateusz. Nie depreczcie przeszłości ołtarzy. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 208 – 212.

sociálneho poriadku a spolunažívania štátu i spoločnosti a tzv. teológie národa. Prímás sa už v šesťdesiatych rokoch verejne dožadoval dodržiavania všetkých ľudských práv, nielen náboženskej slobody, ale v Gomólkovej ére kládol dôraz na náboženskú slobodu. V roku osláv tisícročia opakovane: „*Sloboda Cirkvi znamená slobodu národa!*“ V sedemdesiatych rokoch hovoril všeobecne o ľudských právach, medzi ktoré patrila aj náboženská sloboda. Avšak pre Cirkev v PĽR nastávala už iná doba, kedy „*meče neboli zasunuté, ale ich čepele boli otupené,*“ ako povedal generál Wojciech Jaruzelski arcibiskupovi Agostinovi Casarolimu.

Od polovice sedemdesiatych rokov strana, ktorá sa cítila ohrozená vznikom demokratickej opozície, stále viac rešpektovala prímasa a Cirkev. Práve vďaka protestu prímasa a episkopátu v roku 1976 štátne orgány ustúpili od novelizácie ústavy, ktorá robila ľudské práva závislé na splnení povinností voči vlasti, obsahovala ustanovenia o kolektivizácii poľnohospodárstva a lojalite každého člena Katolíckej cirkvi voči socialistickému zriadeniu. Do polovice sedemdesiatych rokov Cirkev bola jedinou opozičnou silou a – podľa historika Jana Zaryna – aj naďalej na seba hľadeli ako (v istom zmysle) monopolné sily v opozičnom postoji.⁵²

Kardinál Wyszyński pristupoval k opozícii s odstupom a ostražitosťou, súčasne ale vždy obhajoval prenasledovaných. Na posilnenie pozície prímasa vo vzťahu Cirkvi a štátnych orgánov mal tiež vplyv nečakaný výsledok konkláve zo 16. októbra 1978. Nedávno zverejnené poznámky kardinála Wyszyńskiego vrhajú nové svetlo na jeho pozíciu a úlohu v priebehu tohto konkláve. Ukazuje sa, že bol jedným z papabili - kandidátov na pápeža, keď bol aj v roku 1958. V treťom hlasovaní mal získať viaceré hlasy. Avšak prímás rezignoval na kandidatúru. Keby to neurobil, výsledok konkláve mohol byť iný. Nejedná sa o to, že mohol vyhrať, ale rovnako sa nedá povedať, či by sa vôbec objavil druhý poľský kandidát. Kardinál Wyszyński nepredpokladal, že by sa pápežom mohol stať Karol Wojtyła, ale keď sa ukázalo, že nie je bez šancí, začal medzi voliteľmi intenzívne pracovať na jeho zvolení.⁵³

Záver života Prímasa tisícročia v rokoch 1980 – 1981

Prinajmenšom raz v priebehu 32 rokov vo funkcii prímasa sa kardinál Wyszyński pomýlil pri hodnotení sociálnej situácie. Stalo sa tak v auguste 1980, vo chvíli, keď v gdanskej lodenici prepukol štrajk. Prímás neodhadol ihneď mohutnú silu a charakter rodiaceho sa odborového hnutia. Keď pochopil vznikajúcu situáciu, podporil Solidaritu, ale (ako správne poznamenal Ryszard Gryz) iba v takej miere, aby táto podpora nepodnecovala napätie a nehrozilo krviprelievanie.⁵⁴

⁵² ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 315 – 318; PIOTROWSKI, Stefan. Na pierwszym planie był zawsze człowiek. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, s. 183 – 186.

⁵³ CZACZKOWSKA, K. Eva. Stefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a prímás poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Primasové Katolické církve*. Praha : CDK, 2010, s. 53 – 54.; PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; DEMBOWSKI, Bronisław. Biskup. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, s. 194 – 198; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Zucheli na stolice prymasów*. Warszaw, s. 115 – 125; SPISS, Maria. *Papież i prymas*, s. 21 – 47.

⁵⁴ KRÓL, Zdzisław. Nie lekceważył najmniejszej ludzkiej sprawy. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, s. 186 – 194; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Zucheli na stolice prymasów*, s. 126 – 131.

Dňa 26. augusta 1980 na Jasnej Hore, teda v šiestom týždni vyjednaní medzi robotníkmi, ktorí boli zastúpení štrajkovým výborom a vládou, prímás Wyszyński, na ktorého slovo všetci čakali, predniesol kázeň. Celú kázeň prakticky venoval otázke spoluzodpovednosti za štát a vzťahu medzi povinnosťami a právami. Ani slovom sa nezmienil o štrajkujúcich na pobreží. Dožadoval sa síce práva na združovanie zamestnancov – o čo sa štrajkujúci usilovali –, ale o ňom hovorieval už roky. Svojou kázňou sa dočkal veľmi kritickej odozvy u štrajkujúcich a s nimi sympatizujúcej drvicej väčšiny Poliakov. Kázeň bola chápaná ako výzva na ukončenie štrajkov a návrat do práce. Kardinál všetko zveril Pani Jasnogurskej.⁵⁵

Prímás, ktorý sa deň predtým stretol s prvým tajomníkom strany Edwardom Gierkom žiadajúcim o toto stretnutie, sa obával sovietskej vojenskej intervencie. „*Radšej si budem stáť za tým, že intervencia cudzích síl – sovietskych tankov – bola možná, aj keby som sa mal zmýliť, ako by som riskoval, že hoci čo i len jeden poľský chlapec by zomrel tým, že Rusi prekročia hranice Poľska*“, napísal vo svojom denníku. Takýto scenár udalostí mu podsúvala jeho skúsenosť s komunizmom a pamäť o jeho obetiach aj v samotnom Poľsku v roku 1956 a 1970. „*PZPR nemá záruku ZSSR, že bude rešpektovaná nezávislosť Poľska*“, hovorieval. Preto bol za ukončenie štrajku na pobreží, dokonca aj bez toho, aby štrajkujúci vybojovali najvýznamnejší postulát – registráciu nezávislého odborového hnutia. „*Toto bude možné dosiahnuť aj evolúciou*“, tvrdil. Napriek tomu po podpísaní augustových dohôd prijal na audiencii Lecha Wałęsu, predsedu vznikajúceho Nezávislého samosprávneho odborového zväzu Solidarity. Wyszyński hral od tejto chvíle úlohu akéhosi poradcu Solidarity a súčasne i sprostredkovateľa pri viacerých konfliktoch medzi zväzom a stranícko-vládnyimi orgánmi. Prímás chcel mať nad Solidaritou morálne patronát, ovplyvňovať jej ideológiu, smerovanie a súčasne chcel byť nestranný. Veľmi silne sa oproti tomu podieľal na vzniku Solidarity súkromných poľnohospodárov, proti jej zaregistrovaniu sa dlhé mesiace stavali štátne orgány. Wyszyński sa domnieval, že Poľsko je odsúdené v rámci jaltského systému usporiadania Európy ku spojenectvu s Moskvou a nepripúšťal, že udalosti, ku ktorým došlo na pobreží v roku 1980, môžu niečo zmeniť. Preto sa tiež vyjadroval, že činnosť Solidarity, namierená proti bloku východných štátov a akejkolvek jej snahe o zvrhnutie komunistického zriadenia, musí viesť k ozbrojenému stretu a krviprelievaniu. To, či bol prímás v danej chvíli spojencom síl slobody, záležalo na reálnosti kladených požiadaviek, alebo možnosti účinnej pomoci. Prímás zmierňoval konflikty a krízy vrátane tej najvýznamnejšej, ktorú vyvolala 13. marca 1981 verejná bezpečnosť v Bydgoszczi, keď zmlátila troch členov Solidarity.⁵⁶

Skutočný Prímás tisícročia

Prímás Wyszyński zomrel 28. mája 1981, ráno o 4.40 hodine, na slávnosť Nanebovstúpenia Pána. Jeho pohreb 31. mája, ktorého sa zúčastnilo niekoľko stotisíc ľudí, bol veľkou nábožensko-politickou manifestáciou. Smútočnú omšu na námestí Víťazstva (dnes Pilsudského) celebraval pápežov vyslanec kardinál Agostino Casaroli.

⁵⁵ STEFAN KARDINAL WYSZINSKI *Wszystko postawiłem na Maryję*. [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/prymastysiaclecia/x42249/wszystko-postawilem-na-maryje/>>.

⁵⁶ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 348 – 356; SPISS, Maria. *Papież i prymas*, s. 49 – 67.

Pápež Ján Pavol II. neprišiel, pretože po zranení pri atentáte 13. mája ležal v nemocnici.⁵⁷ Až pri týchto obradoch sa mohlo spoznať, že sa Poľsko rozlúčilo s Prímasom tisícročia, veď na jednom z vencov bol nápis: *nekorunovanému kráľovi Poľska*. Až v slobodných časoch mu bolo v roku 1994 udelené najvyššie poľské vyznamenanie a v roku 2000 Snem Poľskej republiky vyhlásil rok 2001 za Rok kardinála Stefana Wyszyńskiego. Dňa 12. mája 2012 bolo 66 rokov od jeho biskupskej konsekrácie, 28. mája 2012 pripadlo 31 rokov od jeho smrti a 3. augusta 2012 bolo 111 rokov od jeho narodenia.⁵⁸ Veľkosť Prímasy tisícročia možno nájsť v jeho testamente.⁵⁹

V Poľsku je kardinál Wyszyński označovaný za Prímasy tisícročia – prvýkrát ho takto nazval Ján Pavol II.. Nie pre oslavy milénia, ale kvôli jeho jedinečnej osobnosti, ktorá zohrala nesmierne významnú úlohu v najnovších dejinách Cirkvi a Poľska. Cirkev začala v roku 1989 jeho beatifikačný proces, aby ocenila kresťanskú statočnosť prímasy, jeho vernosť Kristovi a Katolíckej cirkvi v ťažkom období komunizmu. Od roku 2001 prebieha druhá vatikánska etapa, ktorá mu dáva príslušný titul: Boží sluha.⁶⁰

Tu sa môžeme znovu vrátiť k veľkosti kardinála Stefana Wyszyńskiego, ktorá sa pod vplyvom jeho viedenského kolegu z kardinálskeho zboru Franza Königa najviac prejavila v jeho pokornom dozrievaní, a k realizovaniu voľby Karola Wojtylu za pápeža Jána Pavla II. Veľkosť človeka sa ukáže v schopnosti uznať kvality druhého v zmysle slov apoštola Pavla, ktorý napísal v jednom liste, že iných je potrebné pokladať za lepších od seba.⁶¹ Kardinál Stefan Wyszyński prorocky pripomínal pápežovi z Poľska, že on má doviest Cirkev do nového tisícročia.

„O sebe nechcem nič hovoriť, lebo všetko som zveril Panne Márii“

Obraz tohto veľkého muža Cirkvi nech dotvoria v závere i fragmenty, ktoré ostali z jeho posledných dní. V máji roku 1981 sa završoval život Prímasy tisícročia. V týždni pred smrťou, 22. mája 1981, mal posledný príhovor hlavnej rade Episkopátu. V ňom zazneli

⁵⁷ PINTOVÁ, Barbora. *Rok 1966 a kard. Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<http://moderni-dejiny-pl-csr.blogspot.com/2012/01/rok-1966-kard-stefan-wyszynski.html>>; WESOŁOWSKI, Stefan. Niezwykły pacjent. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 247 – 251; LAPIŃSKI, Zdzisław. Człowiek, którego czas nigdy nie oddali. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 251 – 256; KOŚMICKI, Marek. Coraz bliżej Prymasa. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 256 – 258; KOZIEL, Józefa. „Nie spotkała chorego o tak wielkiej subtelności. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 259 – 264.

⁵⁸ ZUCHNIEWICZ, Paweł. *Ojciec wolnych ludzi*, s. 360 – 374; STRADOWSKI, Marcin, *Rocznica Prymasa Tysiąclecia* [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/prymastysiaclecia/x41992/rocznica-prymasatysiaclecia/?page=6>>; MS. *30 lat temu...* [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/rocznica/x42449/lattemu/>>; PRZECISZEWSKI, Marcin, ŁĄCZNY, Rafał. *Miał polską duszę*. [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/wydarzenia/wywiad/x42294/mial-polska-dusze/>>.

⁵⁹ STEFAN KARDINAL WYSZYŃSKI *Testament Prymasa*. [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/prymastysiaclecia/x42285/testament-prymasa/>>. ; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolice prymasów*, s.150 – 152; RAINA, Peter. Nie dawał odczuć swojej wielkości. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 177 – 181; USZYŃSKI, Tadeusz. *Duszpasterz*. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardinale Wyszyńskim*, s. 202 – 208.

⁶⁰ CZACZKOWSKA, K. Eva, Štefan kardinál Wyszyński, arcibiskup hnězdenský a varšavský a prímasy poľský. In BALÍK, Stanislav, - HANUŠ, Jiří et al. (ed.). *Primasové Katolické církve*. Praha : CDK, 2010, s. 55 – 56; PRYMASPOLSKI.PL / MS. *Modlitwa o beatyfikację* [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/prymastysiaclecia/x42028/modlitwa-o-beatyfikacje/>>.

⁶¹ HALÍK, Tomáš, *Zemřel velký učitel dialogu*. [online] Dostupné na internete: <http://www.halik.cz/clanky/ucitel_konig.php>.

tieto slová: „*O sebe nechcem nič hovoriť, lebo všetko som zveril Panne Márii, jej som sa celý odovzdal bezvýhradne. Žiadne prosby pre moje osobné intencie jej nepredkladám, lebo viem, že je to jej dielo a tiež dielo fantastickej viery i heroickej modlitby, ktorá vychádza z vašich srdiec i vám zvereneho ľudu. Obdivoval som vašu živú vieru, vašu apoštolskú horlivosť, ktorá ma silne oslovovala. Vzbudzuje to vo mne prejav vďačnosti. Voči nikomu nemám ani najmenšie výhrady. Všetkým zanechávam svoje srdce, ktoré nevylučuje nikoho z biskupov, kňazov a Božieho ľudu. Všetky moje nádeje, všetku svoju dôveru som postavil na Panne Márii. Ak bol, je a bude nejaký program, tak je to len ona, Najsvätejšia Panna.*“⁶²

„Krucíata lásky“

Pomerne často sa zvyknú pripomínať z jeho zápiskov základné body, ktoré mávajú označenie: „krucíata lásky,“ kde sú výstižné formulácie na každodenný duchovný program, akoby v „desatore“ Prímasa tisícročia. Ony nech dotvoria obraz tohto veľikána z Poľska.

1. Maj v úcte každého človeka, lebo v ňom žije Kristus. Buď vnímavý na každého – je to tvoj brat a sestra.
2. O každom zmýšľaj dobre – o nikom nezmyšľaj zle. Aj v najhoršom človekovi sa pokús nájsť niečo dobré.
3. O iných hovor vždy dobre – o blízkych nikdy nehovor zle. Naprav krivdu zapríčinenú slovom. Nebuď príčinou konfliktov medzi ľuďmi.
4. S každým sa rozprávaj jazykom lásky. Nezvyšuj hlas. Neprekliňaj. Nerob problémy. Nespôsobuj plač. Upokojuj a prejavuj dobrotu.
5. Odpúšťaj všetkým a všetko. Neprechovávaj v srdci hnev. Vždy prvý podaj ruku na zmierenie.
6. Rob vždy dobre blížnemu. Každému rob dobro tak, ako chceš, aby ho iní robili tebe. Nerozmýšľaj o tom, čo má niekto urobiť pre teba, ale o tom, čo máš ty urobiť pre niekoho.
7. Aktívne spolupracuj v utrpení. Ochotne príspej potechou, radou, pomocou, srdcom.
8. Pracuj poctivo, lebo plody tvojej práce používajú iní, ako aj ty používaš plody ich práce.
9. Zapoj sa do života spoločnosti. Otvor sa pre chudobných a chorých. Podel sa o hmotné i duchovné dobré. Usiluj sa vidieť núdznych okolo seba.
10. Modli sa za všetkých, dokonca aj za nepriateľov.⁶³

Záver

Poliaci o tejto unikátnej osobnosti svojich dejín, ale aj o osobnosti Katolíckej cirkvi - už dvadsať rokov od jeho smrti - natočili film s príslovečným názvom *Prímas*, ktorý sa

⁶² WANTOWSKA, Maria. Zawierzenie Matce Bożej w życiu Prymasa Tysiąclecia. In RASTAWICKA, Anna, - PIASECKI, Bronisław. (ed.) *Wspomnienia o Stefanie kardynale Wyszyńskim*, s. 161 – 168; ŚLIWOWA, Zofia. *Z Żużeli na stolicę prymasów*, s. 135 – 149; SPISS, Maria. *Papież i prymas*, s. 69 – 85.

⁶³ STEFAN KARDINAL WYSZYŃSKI. *Krucíata lásky*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.duchovnypokrm.sk/index.php?stranka=3&clanok=40&por=5>>; DANIEL, *Soli Deo – kardínál Stefan Wyszyński*. [online] Dostupné na internete: <<https://udalosti.signaly.cz/1008/soli-deo-kardinal-stefan>>; STEFAN KARDINAL WYSZYŃSKI. *Krucjata Prymasa*. [online] Dostupné na internete: <<http://ekai.pl/prymastysiaclecia/x42346/krucjata-prymasa/>>.

premietal aj na Slovensku, ale len vo filmových kluboch. Film je dôkazom úcty a vďaky Poliakov za Boží dar Božieho služobníka kardinála Stefana Wyszyńskiego, tejto výnimočnej osobnosti, ktorá by mala byť viac prezentovaná aj na Slovensku. Recenzent tohto filmu provokatívne povzbudzuje k filmovému spracovaniu osobností Slovenska: „o biskupoch - Jánovi Vojtaššákovi, Pavlovi Gojdičovi, či o Jánovi Chryzostomovi kardinálovi Korcovi, alebo o takej osobnosti, akou je prof. Hlaváč, ktorí museli podstúpiť s mnohými inými ťažký život v komunistických väzeniach za svoje pevné postoje voči neustále sa stupňujúcemu útlaku zo strany ateistického režimu.“⁶⁴ Možno, že cez televíziu Lux by sa mohla filmová snímka o tomto vynikajúcom kňazovi priblížiť pre kresťanov na Slovensku. Snáď by sa mohli inšpirovať ľudia z umeleckej tvorby k prezentácii osobností, ktoré sú aj pre Slovensko významné, a ktoré by pomohli lepšie pochopiť dobové situácie a podnietiť aj k zápasu o vernosť Kristovi a Cirkvi v súčasnosti.

Adresa autora:

prof. ThDr. PhD. PaedDr. Jozef Jurko, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: jozef.jurko@ku.sk

---

⁶⁴ KALINAY, Pavol. *Život a dielo Štefana kardinála Wyszyńskiego, Prímasa tisícročia cez optiku nového poľského filmu „Prymas“*. [online] Dostupné na internete:<<http://www.kultura-fb.sk/new/old/stare/primas-8.htm>>.

ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA PREŠOVSKÉHO BISKUPSTVA V ROKOCH 1939 – 1945

Peter Borza

ORGANISATIONAL STRUCTURE OF THE DIOCESE OF PREŠOV IN 1939 – 1945

Abstract: The organizational structure of the diocese of Prešov altered significantly after political changes in 1939 known as the loss of additional territory in southern Slovakia and the break-up of Czechoslovakia. In 1939 - 1945 bishop of Prešov procured territorially extensive Eparchy of Prešov and Apostolic administration of the Eparchy of Mukachevo in Slovakia, organizing 189 333 Greek Catholics in 201 parishes. Jurisdictional authority of the bishop of Prešov exceeded the borders of Slovakia and also intervened only the Greek Catholic parish in Prague in the Protectorate of Bohemia and Moravia. Managing of the Eparchy was hampered due to first steps of Government of the Slovak Republic which openly supported Greek Catholics of Slovak nationality and manifested distrust to Bishop Paul Peter Gojdič, OSBM.

Keywords: Greek Orthodox Church. The First Slovak Republic. Government of the Slovak Republic. Bishop Gojdič. Administration of the Eparchy of Mukachevo.

Územné zmeny spojené s rozpadom Československa a vznikom prvej Slovenskej republiky zasiahli aj do organizačnej štruktúry Prešovského biskupstva. Viedenská arbitráž zo dňa 2. novembra 1938 rozhodla o odstúpení vyznačeného územia Československa susedným štátom - Maďarsku a Poľsku. Ďalšie územné straty spôsobil vojnový konflikt medzi Slovenskom a Maďarskom v prvých dňoch existencie prvej Slovenskej republiky. Vinou rozhodnutia z Viedne, ako aj vojnového konfliktu, prišla Prešovská eparchia o jedenásť svojich farností Hostovického a Košického dekanátu. Spolu sa tak za hranicami nového štátu ocitlo 11171 gréckokatolíkov Prešovskej eparchie. Okrem farností nachádzajúcich sa v teritóriu prvej Slovenskej republiky zostala pod správou prešovského biskupa Pavla Petra Gojdiča OSBM aj farnosť v Prahe, ktorej podliehalo 11226 gréckokatolíckych veriacich celého Protektorátu Čechy a Morava.¹

Biskup P. P. Gojdič bol v poradí šiestym biskupom Prešovskej eparchie od jej vzniku v roku 1818 a súčasne posledným pred násilnou likvidáciou v roku 1950. V čase prevratných územno-politických zmien v rokoch 1938 – 1939 mal biskup P. P. Gojdič za

¹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Munkačensis in Slovachia pro anno Domini 1944.* Prešov 1944, s. 113.

sebou jedno desaťročie spravovania Prešovskej eparchie. Svätá stolica ho 14. septembra 1926 vymenovala za apoštolského administrátora Prešovskej eparchie. Vedenia eparchie sa ujal 20. februára 1927 a 25. marca 1927 v Bazilike sv. Klimenta v Ríme prijal biskupskú vysviacku. Za jedno desaťročie vo vedení Prešovského biskupstva nadobudol nemalé skúsenosti a prejavil hlbokú oddanosť gréckokatolíckym veriacim, ktorých bezhranične miloval. Biskupskú službu P. P. Gojdiča v demokratickom prostredí Československa rokov 1926 – 1939 charakterizovalo úsilie o prehĺbenie náboženského života a zápas s pravoslaviáciou, ktorá sa po revolúcii v Rusku začala prostredníctvom emigrantov šíriť v priestore Prešovskej eparchie. Veľkú pozornosť venoval aj sociálnym otázkam, čo najvýstižnejšie dokumentuje založenie eparchiálneho sirotinca v Prešove roku 1933.²

Vznik Slovenskej republiky dňa 14. marca 1939 a nástup autoritatívneho režimu zmenil spoločenskú atmosféru v krajine. Spoločnosťou prenikal slovenský nacionalizmus namierený proti menšinám v spoločnosti, medzi ktoré okrem Židov patrili aj Rusíni. Popri tzv. židovskej otázke sa riešila aj tzv. rusínska otázka. Biskup P. P. Gojdič OSBM na verejnosti vystupoval aj ako obranca záujmov Rusínov, preto sa stal pre autoritatívnu časť nežiaducou osobou. Vláda vyvíjala nátlak smerujúci k jeho odstúpeniu, čo aj koncom roka 1939 dosiahla, ale Vatikán biskupovu abdikáciu neprijal a potvrdil ho v úrade menovaním za sídelného prešovského biskupa.³ Postavenie P. P. Gojdiča sa menovaním za definitívneho prešovského biskupa značne upevnilo, ale napätie medzi ním a predstaviteľmi štátu pretrvalo až do konca vojny v roku 1945.

Na druhej strane okolnosti okolo vzniku nového štátu priniesli aj vznik nových farností. Najvýznamnejšou bola nová farnosť v Bratislave, ktorá sa stala hlavným mestom nového štátu. V Bratislave sa centralizovala štátna správa a bola aj sídlom najvyšších štátnych úradov. Tieto okolnosti boli azda najdôležitejším motívom k zriadeniu novej farnosti. Už 6. októbra 1939 Ministerstvo školstva a národnej osvety vydalo výnos č. 27173/39-5, ktorým schválilo zriadenie novej gréckokatolíckej farnosti v Bratislave. V nej bolo organizovaných 2276 veriacich, ktorí žili na území západného a stredného Slovenska v 37 filiálkach.⁴

Administrátorom a neskôr farárom novej farnosti bol biskupom P. P. Gojdičom OSBM menovaný mladý kňaz Jozef Haľko. Trnavské biskupstvo poskytlo na slávenie liturgických obradov Kostolík sv. Mikuláša pod Bratislavským hradom, ako aj byt a úradné miestnosti potrebné k fungovaniu farnosti. Ministerstvo školstva a národnej osvety však odmietlo financovať duchovného a požiadalo biskupa, aby s týmto cieľom obetoval iné systematizované miesto platené štátom. Kostol sv. Mikuláša pod hradom sa stal centrom, kde sa stretávali gréckokatolícki študenti a pracujúci. Pod vedením mladého kňaza sa farnosť začala rozvíjať sľubne. Kňazova manželka Emília začala viesť zbor založený ešte v roku 1937 a podľa svedectiev súčasníkov sa im spolu podarilo dosiahnuť veľmi dobrú úroveň. Záver vojny a s ním spojené bombardovanie Bratislavy spôsobili, že Kostol sv. Mikuláša bol silne poškodený. Trnavské biskupstvo na jeho opravu nemalo dostatok finančných prostriedkov, preto po vzájomnej dohode s Prešovským

---

² ŠTURÁK, Peter. *Otec biskup Pavol Gojdič, OSBM*. Prešov : VMV 1997, s. 48 – 64.

³ KOLEKTÍV AUTOROV. J. E. *Pavel Gojdič ČSVV. K jeho dvadcaťročnému jubileju so dňa jep. Posvyščenija*. Prešov 1947, s. 104.

⁴ BORZA, Peter. *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období II. svetovej vojny (1939 – 1945)*. Prešov : Petra 2006, s. 86.

biskupstvom zo dňa 24. januára 1946 previedlo vlastnícke právo k chrámu, ako aj k nemu priliehajúci dom na Mikulášskej ulici č. 11 s 53-árovou záhradou medzi kostolíkom a hradným múrom do vlastníctva Gréckokatolíckej cirkvi. Druhou farnosťou – založenou počas vojnového obdobia – bola nová farnosť v Levoči. Dôvodov na jej založenie bolo viacero. Mesto Levoča bolo administratívnym a obchodným centrom regiónu, ktoré denne navštevovalo množstvo obyvateľov z okolitých gréckokatolíckych obcí. Do miestnych škôl chodilo približne 150 gréckokatolíckych študentov a v meste bola aj veľká nemocnica, ktorej pacienti si želali duševnú útechu, ako aj prijímanie sviatostí vo svojom východnom ohrade. Zriadením farnosti bol v roku 1940 poverený Demeter Petrenko, farár z Blažova, ktorý v tom istom roku kúpil v Levoči dom pre farskú budovu. Na fare zriadil dočasnú kaplnku, ale keď zistil, že pre veľký počet veriacich nepostačuje, zakúpil od mesta Levoča pozemok na vybudovanie chrámu.⁵

V rokoch 1939 – 1945 pozostávalo Prešovské biskupstvo zo 154 farností a 870 filiálok, v ktorých pôsobilo 197 kňazov (Tabuľka I.). Okrem farností a veriacich Prešovského biskupstva, prešovský biskup bol administrátorom aj 47 farností Mukačevskej eparchie (Tabuľka II.), ktoré sa nachádzali na území Slovenska a boli Svätou stolicou organizované ako Apoštolská administratúra Mukačevskej eparchie na území Slovenska.⁶ Apoštolská administratúra Mukačevskej eparchie vznikla ako dôsledok zmien hraníc medzi Slovenskou republikou a Maďarskom, keď už niekoľko dní po 14. marci 1939 vypukol medzi Slovenskom a Maďarskom vojnový konflikt, neskôr pomenovaný ako malá vojna. Trvala len niekoľko dní. Dňa 23. marca 1939 maďarské vojská napadli novovytvorený štát z územia Podkarpatskej Rusi a anektovali územie o rozlohe približne 1697 km², na ktorom žilo asi 69639 obyvateľov rôznych národností. Predstavitelia Slovenskej republiky boli potom po márných protestoch donútení v Budapešti 31. marca súhlasiť s násilnou úpravou hraníc.⁷

Vojnový konflikt a následné pripojenie obsadených území spôsobili, že farnosti Mukačevskej eparchie, ktoré boli po viedenskej arbitráži spravované v rámci Apoštolskej administratúry v meste Chust a ležali na východe, sa po zmenách hraníc dostali späť pod jurisdikciu mukačevského biskupa v Užhorode. Apoštolská administratúra v Chuste po zmenách hraníc zanikla a aj farnosti ležiace na Slovensku sa vrátili do jurisdikcie mukačevského biskupa Alexandra Stojku. Ten však sídlil v Užhorode mimo Slovenska, a preto dekrétom číslo 654/1939 z 12. apríla 1939 zriadil vikariát pre farnosti svojej eparchie ležiace na území Slovenskej republiky a za správcu vikariátu menoval Antona Tinka, farára z Rakovca Nad Ondavou. Sídlom vikariátu sa stal kláštor redemptoristov v Michalovciach.⁸

V tom istom čase rozhodla Svätá stolica o pridelení týchto farností, ktoré zostali na území Slovenska, pod správu apoštolského administrátora Prešovskej eparchie. Zaujímavosťou je spôsob, akým dané rozhodnutie Svätá stolica doručila do Prešova. Na Slovensku Svätá stolica v apríli 1939 ešte nemala zriadené riadne zastúpenie v osobe

⁵ POTAŠ, Marián. *Dar lásky. Spomienky na biskupa Pavla Gojdiča*, OSBM. Prešov : VMV 2001, s. 106.

⁶ *Schematizmus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Mukačensis in Slovachia pro anno Domini 1944*. Prešov 1944.

⁷ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava : Perfekt 2008, s. 41 – 43.

⁸ Archív Gréckokatolíckeho arcibiskupstva (AGA) Prešov, fond (f.) Gréckokatolícky vikariát Mukačevskej eparchie (GKVM), inventárne číslo (inv. č.) 467, signatura (sign.) 1, rok 1939. *List biskupského vikára A. Tinka č. 124/1939 zo dňa 15. apríla 1939*.

nuncia, aj keď patrila medzi prvé krajiny, ktoré uznali Slovenskú republiku, urobila tak už 25. marca 1939. Preto využila nunciatúru v Budapešti, prostredníctvom ktorej svoje rozhodnutie zaslala do Prešova. Dňa 13. apríla 1939 apoštolský nuncius v Maďarsku, arcibiskup Angelus Rotta, listom číslo 2213/1939 informoval biskupa P. P. Gojdiča OSBM nasledovne: *Najdôstojnejší pane, plniac osobitnú úlohu, ktorú mi zverila Kongregácia pre Východnú Cirkev, v mene tejto kongregácie sa ponáhlam oznámiť Tvojej Ex., že Najvyšší Veľkňaz Pius XII. Tvojej Ex. zveril úlohu spravovať farnosti ruthenského rítu, kým sa nestanoví ináč, patriace do diecézy Mukačevo, ktoré zostali na Slovensku. Z môjho úradu Tv Ex. to oznamujem a naďalej ostávam, tak ako sa patrí, v ochote. Tvojej Excelencii; Oddaný v Kristu; +Angelus Rotta, arcibiskup ap. Nuncius.*⁹ To isté oznámenie išlo prostredníctvom nunciatúry v Berlíne dňa 17. apríla 1939 číslo 27 045/1939 na nunciatúru do Prahy a odtiaľ do Prešova.¹⁰ Celý proces zasielania jednoduchého oznámenia nám zobrazuje, v akej zložitej situácii sa nachádzalo naše milované Slovensko a vlastne aj celá Európa, ktorú od svetovej vojny delilo už len niekoľko mesiacov.

Apoštolský administrátor Prešovskej eparchie biskup P. P. Gojdič OSBM po obdržaní poverenia potvrdil Antona Tinka vo funkcii generálneho vikára.¹¹ Výber vikára bol zo strany biskupov Alexandra Stojku ako aj P. P. Gojdiča OSBM dokladom znamenitej osobnosti Antona Tinka, ktorá sa plne odráža aj vo svetle jeho životopisu. Biskup Pavol pri potvrdení jeho menovania k ostatným cirkevným titulom pridal aj hodnosť titulárneho veľprepošta Prešovskej eparchie. Anton Tink sa plne osvedčil vo svojej funkcii, ktorá bola obzvlášť sťažená vojnovými udalosťami a o to viac si vyžadovala veľkú osobnosť, horlivého kňaza žijúceho príkladným duchovným životom. Popri svojich povinnostiach vo farnosti, ale aj ako aktuálny dekan Michalovského dekanátu, arcidekan, generálny inšpektor cirkevných škôl, vikár na vikariáte v Michalovciach, si našiel čas na štúdium cirkevného práva, pastorálnej a morálnej teológie. Jeho silná osobnosť zažiarila počas veľkej skúšky našej miestnej cirkvi v roku 1950, ani trošku nezakolísal, ale bol oporou mnohým slabším. Po väznení v Prešove bol spolu s rodinou deportovaný do vyhnanstva v Čechách. Obnovenia milovanej Gréckokatolíckej cirkvi, v ktorú pevne veril, sa nedožil. Svoju životnú cestu dokončil dňa 21. júna 1962 v Humennom, kde sú uložené aj jeho telesné pozostatky.¹²

Samotný Mukačevský vikariát tvorili dekanáty – Michalovský, Sečovský, Trebišovský, Trhovišťský, Ujlacký a Viniansky, pričom v nich bolo organizovaných 43316

⁹ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 74, sign. 20, rok 1939. *Oznámenie o ustanovení Apoštolskej administratúry z nunciatúry v Budapešti č. 2213/1939 zo dňa 13. apríla 1939.*

¹⁰ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, *Oznámenie o ustanovení Apoštolskej administratúry z nunciatúry v Berlíne č. 27 045 zo dňa 17. apríla 1939.*

¹¹ Anton Tink sa narodil 16. júna 1889 vo Vyšnej Rybnici. Po skončení teologických štúdií bol vysvätený za kňaza 15. mája 1914 a bol ustanovený za kaplána do Bilky. Neskôr pôsobil ako kaplán v Michalovciach, kde zorganizoval združenia Oltárny spolok Božského Srdca Ježišovho a Sv. ruženca. V Michalovciach sa venoval sociálnej otázke, podporil vznik kresťanskej predajne, často chodil do spoločnosti remeselníkov (Kolping) a šíril kresťanského ducha. Po roku bol vymenovaný za správcu do Laškoviec. V roku 1922 obnovil farský kostol, nechal pristaviť sakristiu a nasledujúci rok zakúpil nové zvony. Potom nechal zakúpiť nový oltár Božského Srdca a v roku 1928 dal vymaľovať kostol. Zakúpil množstvo vecí potrebných k bohoslužbám. Nechal vymeniť strechu na škole a na fare. Na filiálke v Pozdišovciach dal postaviť v roku 1927 kostol ku cti Božského Srdca. V nasledujúcom roku zakúpil zvony a dal kostol vymaľovať. V roku 1931 sa stal správcom farnosti v Rakovci. Okrem pastoračnej činnosti sa venoval i publikačnej činnosti. Písal do časopisu *Dušpastyr*, ako aj do svetských časopisov. Využil každú príležitosť, kde išlo o vieru a cirkev. Svoje menovanie za vikára vnímal ako službu veriacim, biskupovi a celej cirkvi. AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 36, rok 1941. *Životopis otca Antona Tinka.*

¹² BABJAK, Ján. *Zostali verní I.* Košice : BYZANT 1997, s. 109 – 110.

veriacich v 47 farnostiach a 54 filiálkach.¹³ Od roku 1944 do roku 1950 až 75 farností.¹⁴ O duchovné potreby veriacich sa vo vikariáte staralo 56 kňazov.

Prvé zasadnutie dekanov novozriadenej apoštolskej administratúry sa pod vedením Antona Tinka uskutočnilo 21. apríla 1939 v Michalovciach. Zhromaždení dekaní a kňazi zaslali biskupovi P. P. Gojdičovi OSBM pozdravný list, v ktorom môžeme sledovať hlbokú úctu a prejav zdvorilosti voči jeho osobe, ako aj prísľub poslušnosti a oddanosti novému biskupovi. List sa končí slovami: *Modlíme sa k Najsvätejšiemu Srdcu Ježišovmu, aby Vašu Excelenciu držal Pán Boh vo svojej láske na slávu Eparchie a našej Administratúry. Na mnohaja lita vладыko.*¹⁵

Administratúra bola núdzovým riešením v krajne zložitej situácii rozbitia ČSR a vzniku Slovenskej republiky. Obdobie bolo poznačené zvýšeným národnostným napätím medzi Slovenskom a Maďarskom, ako aj celkovým záchvatom nacionalizmu v Európe, ktorý vyústil do najstrašnejšej vojny v histórii ľudstva. O to viac vyniká citlivá a obetavá kňazská osobnosť otca A. Tinka, na ktorého môžeme byť právom všetci hrdí a brať si ho za vzor svojho kresťanského života.

Osobitné postavenie v Prešovskej eparchii mal generálny vikár pre gréckokatolíkov slovenskej národnosti. Túto funkciu zastával Jozef Zorvan – Karpaty, farár z Klenova. K jeho menovaniu došlo na základe návrhu vlády a Svätej stolice dňa 17. júla 1940.¹⁶

Generálny vikár J. Zorvan vykonával svoju funkciu so značnou podporou vlády Slovenskej republiky, avšak zo strany biskupského úradu mu neboli poskytnuté podmienky ani možnosti, aby mohol výrazne zasiahnuť do vedenia eparchie. Preto jeho pozícia bola chápaná skôr ako symbolická.¹⁷ Vláda a ani generálny vikár neboli spokojní s takouto situáciou, a preto predseda vlády Dr. V. Tuka približne po vyše polroku dňa 13. marca 1941 počas audiencie biskupa P. P. Gojdiča OSBM na úrade vlády predložil trinásť

¹³ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Munkačensis in Slovachia pro anno Domini 1944.* Prešov 1944, s. 174 – 193.

¹⁴ BABJAK, Ján. *Zostali verní I.* Košice : BYZANT 1997, s. 109.

¹⁵ AGA Prešov, f. GKVM, inv. č. 467, sign. 1, rok 1939. *Výpis z protokolu zasadania otcov dekanov Apoštolskej administratúry Mukačevskej eparchie zo dňa 21. apríla 1939 v Michalovciach.*

¹⁶ Generálny vikár Jozef Zorvan sa narodil 17. marca 1882 v Kolpachoch pri Banskej Štiavnici. Základné a stredné vzdelanie nadobudol v Banskej Štiavnici. Po absolvovaní gymnázia v Banskej Štiavnici vstúpil do kňazského seminára v Ostrihome. Počas prázdnin trávil čas u známeho slovenského dejateľa, kňaza Andreja Kmet'a. Maďarské kruhy označovali A. Kmet'a pre jeho národné postoje za pansláva, teda nepriateľa monarchie, a preto, keď sa predstavený seminára dozvedeli o blízkych kontaktoch seminaristu J. Zorvana s týmto kňazom a národovcom, vylúčili J. Zorvana zo seminára. V teologickom štúdiu pokračoval v Gréckokatolíckom seminári v Prešove. Sviatosť kňazstva prijal 28. augusta 1909 v Jakubanoch. Dva roky pôsobil ako profesor na gréckokatolíckej učiteľskej akadémii, potom osem rokov ako farár vo farnosti Hradisko neďaleko Prešova. Po ôsmich rokoch života s veriacimi na Hradisku sa dostal na faru do Klenova. Farnosť v Klenove bola podľa jeho slov spustená po materiálnej, ale aj duchovnej stránke. Podarilo sa mu postupne dať tieto záležitosti do poriadku a vo farnosti založil rôzne prospešné spolky, akým bol aj včelársky spolok. Na prospech duchovného života zakladal náboženské spolky: Najsvätejšieho Srdca Ježišovho, Svätého ruženca, Apoštolát sv. Cyrila a Metoda, Združenie sv. Jozefa. Po vzniku Československa v roku 1918 sa zoznámil s Andrejom Hlinkom, ktorý ho vyhľadal s cieľom vytvorenia spolupráce medzi gréckokatolíckymi Slovákami a Rusínmi. Navzájom v tejto záležitosti spolupracovali najmä na východnom Slovensku. Každoročne chodil na Velehrad sláviť cirkevnoslovanské sv. liturgie na pozvanie arcibiskupa Stojana, s ktorým sa pomerne dobre poznal. Známy bol tiež ako autor mnohých článkov v slovenských a českých náboženských časopisoch, kde reagoval, alebo informoval o pomeroch na Slovensku, obhajujúc gréckokatolíkov a východný obrad. Vznik prvej Slovenskej republiky prijal s radosťou a keďže bol dobre známy vo vládných kruhoch, najmä kvôli spolupráci s A. Hlinkom, bol nimi odporúčaný na post generálneho vikára Prešovskej eparchie. Jeho úlohou bolo presadzovať záujmy gréckokatolíkov slovenskej národnosti. Významnou mierou sa podieľal na založení *Jednoty sv. Cyrila a Metoda* ako spolku pre gréckokatolíkov Slovákov v Michalovciach roku 1941, zároveň sa stal jej predsedom. AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 36, rok 1941. *Životopis otca Jozefa Zorvana-Karpaty zo dňa 15. júna 1941.*

¹⁷ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 43, rok 1941. *List J. Zorvana zo dňa 12. augusta 1941.*

bodov, požiadaviek na obranu práv gréckokatolíkov slovenskej národnosti. Odmenou za splnenie požiadaviek malo byť obnovenie vyplácania kongruy kňazom, ktorým bola zastavená po incidentoch spojených so sčítaním ľudu v roku 1940.¹⁸ Prešovský biskup P. P. Gojdič OSBM v rozsiahlom liste vyložil všetky zmeny, ktoré mohol podľa svojich možností urobiť, aby splnil požadovaných trinásť podmienok:

1. Úradnú korešpondenciu s farármi slovenskej národnosti robil v štátnom slovenskom jazyku.
2. Úradné zvesti vydával zväčša po slovensky, nakoľko ich dvojjazyčné vydanie by bolo príliš nákladné.
3. Pastierske listy vydával dvojjazyčne.
4. Vasil' Hopko mal byť na žiadosť predsedu vlády Vojtecha Tuku zo seminára odstránený pre svoje meditácie, ktoré podával len rusínsky. Náprava bola urobená v tom, že mu biskup P. P. Gojdič OSBM nariadil meditácie vykonávať striedavo po slovensky a rusínsky. Nemožnosť odvolania z miesta špirituála zdôvodnil nedostatkom celibátnych kňazov na príslušnej duchovnej a vzdelanostnej úrovni, ktorá je potrebná pre prácu špirituála v kňazskom seminári.
5. Pre slovenských gréckokatolíkov bola vydaná slovenská modlitebná knižka.
6. V slovenských obciach nariadil kázať a katechizovať po slovensky. V samotnom Prešove bola v nedeľu zavedená slovenská kázeň.
7. Medzi predstavenými seminára boli traja Slováci.
8. Vo vedení eparchie (aule) boli z troch zamestnancov dvaja Slováci. Riaditeľ kancelárie Ján Kokinčák, archivár a protokolista Pavol Vojtovič boli Slovákmi, len tajomník biskupa bol Rusín – Miron Podhajecký.
9. Pre gréckokatolíkov slovenskej národnosti bola založená *Jednota sv. Cyrila a Metoda*.¹⁹
10. Generálny vikár Jozef Zorvan bol na vlastnú žiadosť odvolaný z funkcie.

---

¹⁸ Audiencia u predsedu vlády a obsah jej rozhovoru vyvolal rôzne špekulácie, a preto si biskup pokladal za povinnosť o priebehu i obsahu rozhovoru s predsedom vlády podať objektívne informácie Župnému úradu. Z listu vyberám: [...], *že priebeh mojej otázkovej audiencie bol asi nasledujúci:*

1. *Najsamprv p. Predseda vlády oznámil mi, že na Slovensku podľa najnovšieho sčítania ľudu bolo asi 180 000 gréckokatolíkov, z týchto 117 000 Slovákov a 63 000 Rusínov.*
2. *Nech budú mu predložené corpora delicti pri sčítaní ľudu r. 1940 - om.*
3. *Vikár Zorvan, nie je vláde zodpovedná osoba.*
4. *Ako sťažnosť spomenul to, že vymenovanie podpísaného diecezálného biskupa stalo sa bez vedomia vlády.*
5. *V slovenských obciach nech sa káže po slovensky.*
6. *Obladom gr. kat. bobosloveckého seminára v Prešove spomenul, že v seminári, kde z boboslovcov je 19 Slovákov a Rusínov len 5, predsa nie je slovenských predstavených. Súčasne žiadal odstránenie zo seminára Dr. Vasilu Hopka špirituála.*
7. *Boboslovci do seminára nech sú prijímaní podľa národnostnej proporcie veriacich.*
8. *Slovenské farnosti nech sa obsadzujú slovenskými kňazmi.*
9. *V aule sú samí Rusíni.*
10. *So slovenskými farnosťami dopisovať sa úradne po slovensky.*
11. *Biskupské cirkuláre vydávať aj po slovensky.*
12. *Nech budú menovaní dvaja vikári, a to: jeden Slovákom pre slovenských gr. kat. veriacich a druhý Rusín pre veriacich rusínskej národnosti.*
13. *Nakoniec žiadal ma p. Predseda vlády, aby som čím častejšie navštevoval Bratislavu, t.j. vládne kruhy.*

AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 43, rok 1941. List biskupa Gojdiča Župnému úradu zo dňa 24. decembra 1941.

¹⁹ Bližšie o Jednote sv. Cyrila a Metoda pozri BORZA, Peter - MANDZÁK, Atanáša Daniel. Vznik a činnosť spolku Jednota sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach. In: *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Zost. Peter Sokolovič. Bratislava 2009, s. 471 – 498.

Následne v liste ešte poznamenal, že ostatné požiadavky nie je možné splniť, napr. požiadavku, aby bohoslovci boli prijímaní v pomere v národnosti veriacich, keď sa obyčajne hlásia traja až piate kandidáti, takže bolo ich nutné prijať všetkých, bez ohľadu na ich národnosť. Rovnako sa javilo aj prekladanie kňazov slovenskej národnosti na slovenské farnosti. Nezaobišlo by sa to bez neporiadkov v eparchii, a preto bolo potrebné to urobiť len postupne. Záverom obsažného listu ešte raz obhajoval kňazov, ktorým bola zastavená kongrua.²⁰

Generálny vikár sa po neúspešných krokoch vo veci svojho presadenia na biskupskom úrade, kde mu nebola poskytnutá ani kancelária, ba ani finančné prostriedky na vykonávanie úradu generálneho vikára, rozhodol zo svojej funkcie abdikovať. Dôvodom okrem hmotnej núdze, v ktorej sa ocitol on aj jeho rodina, bola aj strata priazne u vlády, ktorá na neho hľadela ako na zradcu Slovákov. Rusíni si z jeho funkcie robili posmech a u Slovákov tiež strácal autoritu.²¹ Neprajnú správu o jeho činnosti predsedovi vlády V. Tukovi podal ešte 18. januára aj župan Šariško-zemplínskej župy Andrej Dudáš.²² Za takýchto podmienok už nemohol ďalej vykonávať svoju úlohu, preto podal abdikáciu. Urobil to však dosť nešetrne formou verejného vyhlásenia do dennej tlače, keď denník Slovenská sloboda 19. augusta 1941 uverejnil jeho abdikáciu, z ktorej vyberám: *Oznamujem gr. kat. duchovenstvu toto: Presvedčil som sa, že menovanie mojej osoby na generálneho vikára malo byť len zaslepenie vlády a najvyšších cirkevných kruhov. [...] Nakol'ko moje úsilie nemalo úspechu, vzdávam sa funkcie generálneho vikára.*²³

Biskup P. P. Gojdič OSBM na článok zareagoval hneď v ten deň a J. Zorvana prisne napomenul, aby sa podobných postupov v budúcnosti vyvaroval a dané záležitosti neriešil na svetskom fóre.²⁴ Zároveň ho uvoľnil z funkcie generálneho vikára, pričom mu ako náhradu za rôzne výdavky, spojené s výkonom funkcie, poukázal 5000 korún.²⁵

Miesto generálneho vikára sa uprázdnilo a vládne kruhy žiadali vymenovať iného kňaza – Slováka, ktorý by danú funkciu zastával. Dňa 3. februára 1942 zasadala Prešovská kapitula, ktorá riešila aj túto záležitosť a za nového generálneho vikára odporúčala vymenovať kanonika Mikuláša Harčára,²⁶ rodeného Slováka. Zároveň zasadnutie Prešovskej kapituly upozornilo, že právomoci generálneho vikára sa obmedzujú len na vykonávanie úloh, ktorými biskup poverí svojho generálneho vikára. Kanonici upozornili aj na ďalší aspekt menovania generálneho vikára, že ustavičné naliehanie vládnych kruhov na jeho menovanie je znakom nedôvery proti osobe biskupa zo strany vládnych kruhov. Preto biskup nepotrebuje ani vyzvedača, ani kontrolu vo vykonávaní svojich biskupských povinností.²⁷

²⁰ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 43, rok 1941. *Koncept listu otca biskupa P. P. Gojdiča, OSBM, ktorý adresoval Dr. V. Tukovi.*

²¹ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 43, rok 1941., *List J. Zorvana zo dňa 12. augusta 1941.*

²² Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, f. 209, škatuľa (šk.) 290. *List č. 47/III/ŠB/1941 zo dňa 18. januára 1941.*

²³ Generálny vikár Zorvan sa vzdal svojej funkcie. In: *Slovenská sloboda*. 1941, ročník (roč.) 4, číslo (č.) 186, s. 2.

²⁴ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 43, rok 1941. *List otca biskupa P. P. Gojdiča, OSBM zo dňa 19. augusta 1941.*

²⁵ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, *Potvrdenie abdikácie č. 43/ prez. 1.*

²⁶ Kandidát, ktorého kanonici navrhli, zomrel v apríli 1943. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Munkačensis in Slovachia pro anno Domini 1944*, Prešov 1944, s. 129.

²⁷ AGA Prešov, f. prezidiálne spisy, inv. č. 77, sign. 1, rok 1942. *Výťah z protokolu kapitulskeho zasadania zo dňa 3. februára 1942.*

Azda aj to bol dôvod, že do konca druhej svetovej vojny, a tým aj existencie prvej Slovenskej republiky, napriek návrhom biskupa, nebol menovaný nový generálny vikár. Jediným generálnym vikárom zostal A. Tink, ktorý spravoval Apoštolskú administratúru Mukačevskej eparchie na území Slovenska.

Prešovský biskup spravoval v rokoch 1939 – 1945 územne rozsiahlu Prešovskú eparchiu a Apoštolskú administratúru Mukačevskej eparchie na území Slovenska, v ktorej bolo organizovaných 189333 gréckokatolíkov v 201 farnostiach. Jurisdikčná právomoc prešovského biskupa presahovala hranice Slovenska a zasahovala aj jedinou gréckokatolícku farnosť Praha v Protektoráte Čechy a Morava. Spravovanie eparchie bolo značne zložité v dôsledku postupu vlády prvej Slovenskej republiky, ktorá otvorene podporovala gréckokatolíkov slovenskej národnosti a prejavovala nedôveru k prešovskému biskupovi P. P. Gojdičovi OSBM.

Tabuľka I. Organizačná štruktúra Prešovskej eparchie v rokoch 1939 – 1945²⁸

Archidiakonát	Dekanát	Farnosti	Filiálky	Počet veriacich v roku 1944
Katedrálnej	Bardejov	12	41	9245
	Sabinov	6	68	5803
	Prešov	9	125	10337
	Poprad	11	31	9410
	Spolu	38	265	34795
Makovický	Bukovce	13	30	8668
	Makovica	12	23	9526
	V. Svidník	10	36	6556
	Spolu	35	89	24750
Abonovohradský	Košice	2	15	1458
	Spolu	2	15	1458
Gemerský a Spišský	Gemer	3	64	4886
	Levoča	5	44	5080
	Spišský N.	5	68	6174
	Spišský V.	9	105	13358
	Spolu	22	281	29498
Zemplínsky	Humenné	8	48	5678
	Krajné	6	5	4614
	Laborce	8	10	7679
	Lomná	7	29	3488
	Stropkov	11	49	8866
	Vranov	7	30	5619
	Világy	7	12	6070
	Spolu	54	183	42014
	Bratislava	11	37	2276
	Praha			11226
	Spolu v eparchii	154	870	146017

²⁸ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Mukačensis in Slovachia pro anno Domini 1944*, Prešov 1944.

Tabuľka II. Organizačná štruktúra Apoštolskej administratúry Mukačevskej eparchie na území Slovenska²⁹

Dekanát	Farnosti	Počet veriacich v roku 1944
Michalovce	Pusté Čemerné	584
	Michalovce	2100
	Poša	1343
	Rakovec nad Ondavou	1264
	Strážske	550
	Topoľany	940
	Voľa	1130
	Spolu v dekanáte	7911
Sečovce	Báčkov	857
	Bánske	622
	Cabov	904
	Davidov	800
	Dvorianky	650
	Sečovská Polianka	808
	Sáčurov	1215
	Sečovce	2005
	Stankovce	510
	Vojčice	1350
	Zbehňov	628
	Spolu v dekanáte	10349
Trebišov	Čelovce	726
	Hardište	547
	Kerestúr	715
	Veľký Ruskov	750
	Stanča	910
	Trebišov	2812
	Uhorský Žipov	456
	Spolu v dekanáte	6916
Trhovište	Dúbravka	1509
	Falkušovce	1384
	Laškovce	811
	Lastomír	550
	Markovce	526
	Petrikovce	125
	Slavkovce	385

²⁹ *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioeceseos Prešovensis (Fragopolitanae) et Administraturae apostolicae dioec. Mukačensis in Slovachia pro anno Domini 1944*, Prešov 1944.

	Šamudovce	880
	Trhovište	874
	Spolu v dekanáte	7044
Ujlak	Kolbaš	400
	Kuzmice	809
	Lastovce	412
	Veľaty	584
	Spolu v dekanáte	2205
Vinné	Hažin	1207
	Iňačovce	965
	Jovsa	1122
	Klokočov	1158
	Krások	659
	Blatné Revištia	336
	Tarnava	1291
	Úbrež	953
	Vysoká nad Uhom	1200
	Spolu v dekanáte	8891
Apoštolská administratúra Mukačevskej eparchie	Spolu 47 farností	43316

Adresa autora:

ThDr. Peter Borza, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity

Katedra historických vied

Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

e-mail: peter.borza@unipo.sk

POĽOVSKÁ FARNOSŤ V ROKOCH 1920 – 1925

Lenka Lapošová

THE PARISH OF POĽOV IN 1920 – 1925

Abstrakt: The parish of Poľov flourished religiously throughout the 1st half of the 20th century. The evidence of this is e.g. foundation of the Association of the Sacred Heart of Jesus, the Rosary Confraternity, the Sodality of Our Lady and organization of the popular missions in 1924. In difficult times of the Czechoslovak republic formation the parish was managed by two priests – Ján Kaprinay and mainly by Štefan Sopko who founded these associations and even more similar to them. The death of bishop Fischer-Colbrie and succession of the apostolic administrator Jozef Čársky signified no special change in the parish management for he walked in the footsteps of his predecessor and let the parish continue its growth.

Keywords: Association of the Sacred Heart of Jesus. Parish of Poľov. Popular missions. Rosary Confraternity. Sodality of Our Lady.

Úvod

Hoci sa na prvý pohľad Poľov zdá iba malou obcou, mestskou časťou Košíc, v minulosti bola samostatnou farnosťou s troma filiálkami, vlastným farárom a farskou radou. Keďže dejiny poľovskej farnosti dodnes neboli komplexne spracované, je tu otvorené široké pole bádania. Nie je známy ani žiadny hlbší elaborát jednotlivých desaťročí zo života farnosti. Z toho dôvodu sa táto práca selektívne zameriava na obdobie rokov 1920 – 1925, relatívne krátku, no o to významnejšiu periódu dejín poľovskej farnosti. Kontextuálny rámec tvorí stručný prehľad politickej situácie od skončenia prvej svetovej vojny vrátane utvorenia Československej republiky spolu s významnými legislatívnymi úpravami.

Cieľom bolo poukázať na to, ako uvedené zmeny vplývali na duchovný život poľovskej farnosti so zameraním na obec Poľov a ako sa s nimi vyrovnávala. Okrem toho je tu zachytený rozvoj spolkovej činnosti, prekvitajúcej najmä za pôsobenia duchovného správcu Štefana Sopka. Práca je sondou do bežného života farnosti, náboženských aktivít, liturgických slávností. Relevantným prameňom pre jej napísanie boli písomnosti Rímskokatolíckeho farského úradu Poľov a pomocná literatúra. Vzhľadom na literárne zdroje pri spracovávaní informácií bola použitá priama, syntetická a analytická metóda.

Začlenenie Poľova do Československej republiky

Po rozpade Rakúsko-Uhorska sa Slováci postupne prispôbovali novým pomerom. Po prvej svetovej vojne sa celé územie Slovenska začlenilo do spoločného štátu Čechov a Slovákov, čo s nadšením uvítali oba národy. Poľov sa tak stal súčasťou novovzniknutej Československej republiky (ďalej len ČSR). Zároveň sa však vynorili viaceré problémy a nedoriešené otázky. Politici si uvedomovali potrebu legislatívnych a administratívnych úprav, nutných pre efektívne fungovanie mladého štátu. Niektoré reformy sa priamo dotkli aj obce Poľov. Možno uviesť napr. menovú reformu ministra financií Alojza Rašína roku 1919, ktorá priniesla odstránenie uhorských a rakúskych peňazí a celoštátne zaviedla česko-slovenskú korunu. Zákon o prijatí „československého“ jazyka ako úradného jazyka ČSR v dvojakej podobe – slovenčina a čeština – sa usiloval o odstránenie maďarizačných vplyvov. Obyvatelia Poľova s „poslovenčovaním“ nemali väčšie problémy, nakoľko Poľov patril k tým obciam, ktorých obyvatelia sa hlásili prevažne ku slovenskej národnosti. Ďalšou z významných zmien, pripravenej ešte roku 1920 ako zákon č. 126, bolo dňa 1. januára 1923 prostredníctvom reformy verejnej správy na základe tzv. župného zákona zriadenie novej župnej správy so šiestimi veľžupami, ktoré vychádzali zo zriadenia pôvodných uhorských stolíc. Táto úprava zrušila uhorské župy i slúžnovské úrady prvého stupňa a nahradila ich veľžupami a prvoinštančnými okresnými úradmi.¹ Poľov bol týmto administratívne pričlenený pod správu novoutvorenej Košickej župy v rámci košického okresu.

Vznik ČSR so sebou priniesol v niektorých oblastiach zlepšenie, v iných zhoršenie. Pozitívom bola hospodárska a spoločenská konsolidácia v prvej polovici 20-tych rokov 20. storočia. Krátke obdobie obnovy slovenského hospodárstva (1918 – 1920) vzápätí vystriedali roky poznačené povojnovou svetovou hospodárskou krízou² (1921 – 1923). Slovenská ekonomika sa zotavovala len veľmi pomaly a následky krízy isto zakúsili aj obyvatelia Poľova. Všeobecným fenoménom bola vlna odchodov za prácou do zahraničia, či na sezónne práce ako prirodzená reakcia na pokles životnej úrovne.

Priaznivo možno hodnotiť i nahrádzanie maďarských úradníkov a učiteľov Slovákmí. V roku 1921 do Poľova takto pribudol nový učiteľ Július Bednárík, ktorý sa po predmesení tridentského vierovyznania ujal svojho úradu. Pre oblasť školstva je významný zákon o úprave v knihách katastra od 1. januára 1922, ktorým všetky katolícke školy dostali za vlastníka štát. V tom istom roku 13. júla bol schválený aj tzv. malý školský zákon, nariaďujúci zmenu dĺžky povinnej školskej dochádzky zo šesťročnej na osemročnú. Do učebných plánov boli zaradené nové predmety - medzi nimi aj ručné práce, vyučované aj vo filiálkach poľovskej farnosti.³

Cirkevná správa Poľova a náboženské pomery

Rozvoj farnosti a ľudovej činnosti veriacich

V 20-tych rokoch poľovskú farnosť spravovali dvaja farári: Ján Kaprinay (1894 – 1921) a najmä Štefan Sopko (1921 – 1936). Po roku 1918 úrady zväčša rešpektovali stav Cirkvi, aký bol doposiaľ. Obaja farári sa usilovali zachovať systém príjmov pre faru. V marci

¹ ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1984, s. 181 – 182.

² BARTILOVÁ, Alena. Slovensko v novom štáte – Československej republike (1918 – 1938). In HONZÁK, František. (ed.). *Dejiny Slovenska : dátumy, udalosti, osobnosti*. Bratislava : Slovart, 2007, s. 362 – 363.

³ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 50 – 51.

1923 Štefan Sopko prejednával na nedeľnom zhromaždení spôsob obrábania farských pozemkov. Faktom bolo, že hoci štát sľuboval kňazom stály plat, istý čas sa o živobytie kňazov mali postarať farníci.⁴

V oblasti náboženského života sa vo farnosti rozvíjali ľudové spolkové náboženské aktivity, hnutia, zbierky na podporu zahraničných misií či domácich cirkevných diel. Na ich vznik, formovanie a rozvoj mala rozhodujúci vplyv osobnosť biskupa Košickej diecézy, Augustína Fischer-Colbrieho (1907 – 1925)⁵ a jeho nástupcu Jozefa Čárského (1925 – 1962).⁶ Ich horlivá pastoračná aktivita sa prejavovala na poli starostlivosti o kňazov a veriacich, okrem iného aj častými vizitáciami farností pri príležitosti birmovky, podporou snáh o konanie ľudových misií vo farnostiach, zakladaní misijných spolkov, kongregácií, bratstiev, ktoré nielen schvaľovali, ale vrelo odporúčali ako formu duchovnej starostlivosti kňazov o svojich veriacich. Pre poľovskú farnosť boli roky 1920 – 1925 obdobím rozkvetu náboženského života, lebo v priebehu týchto piatich rokov bola založená Mariánska kongregácia, Ružencové bratstvo i Spoločnosť Božského Srdca Ježišovho – ktoré sú doteraz aktívnymi zoskupeniami veriacich – a konali sa aj ľudové misie pod vedením jezuitských pátrov.

Poklona pred Sviatosťou oltárnou a omšový poriadok

Úcta k Najsvätejšej oltárnej sviatosti, tak veľmi odporúčaná biskupom Fischer-Colbriem, našla svoj ohlas v poľovskej farnosti. Na žiadosť vdp. Sopka v novembri 1921 košický biskupský vikariát v Poľove povolil, aby „*každú prvú mesačnú nedeľu sv. omša a odpoľudnejšia pobožnosť sa pred slávnostne vyloženou Oltárnou Sviatosťou odslúžili*“.⁷ Uctievanie Oltárnej sviatosti vydláždilo cestu spolku Božského Srdca Ježišovho v Poľove. V októbri 1924 povolil biskup poľovským farníkom sv. omšu pred Oltárnou sviatosťou každý prvý piatok v mesiaci „*za všetkých čiteľov Srdca Ježišovho z farnosti poľovskej*“.⁸

⁴ KOLIVOŠKO, Štefan a kol. *Poľov. Kapitoly z dejín*. Poľov : Miestny úrad MČ Košice-Poľov, 2008, s. 40 – 41.

⁵ Augustín Fischer-Colbrie prevzal správu Košickej diecézy dňa 22.5.1907. Ako diecézny biskup pôsobil v Košiciach 18 rokov. Bol známy svojím vzdelaním a kňazov tiež vyzýval ku sebvzdelávaniu. Podnecoval nákup modlitebných knížiek a kníh z rozpočtov fár, ako aj šírenie slovenských časopisov s náboženskou tematikou. Usporiadával kňazské duchovné cvičenia. Podporoval činnosť Misijnej spoločnosti. Žiadal, aby sa v každej farnosti usporiadali misie aspoň raz za desať rokov. Ako člen III. rádu sv. Františka z Asissi napomáhal pôsobeniu reholí; stál za myšlienkou návratu jezuitov a františkánov do Košíc. Pre seminár nariadil pravidelné zbierky. Heslom, ktoré si zvolil - „*Evangelizare pauperibus misit me*“ – podporoval chudobných prostredníctvom dobročinných spolkov a inštitúcií (napr. Spolok sv. Alžbety v Košiciach, Sirotinec sv. Jozefa). Vydával *Circulares dioeceseanae Cassovienses* – obehníky Košickej diecézy, poukazujúc na problémy Cirkvi, cirkevného školstva, sociálne a politické otázky. Cez nich šíril myšlienku misií a katolíckych spolkov, akými boli mariánske kongregácie alebo Katolícka ľudová jednota. Mnohé z týchto myšlienok našli priamy ohlas v poľovskej farnosti. (MIHÓKOVÁ, Mária. *Košický biskup ThDr. Augustín Fischer-Colbrie 1863 – 1925. Život a dielo*. Košice : Verbum, 1996, s. 12 – 14, 16.).

⁶ Počas doby uprázdneného biskupského stolca bol kapitulným vikárom Štefan Hartsár, veľprepošť Košickej kapituly. Jozef Čársky pôsobil ako košický apoštolský administrátor od 12. 11. 1925 do 19. 7. 1939, keď bol za biskupa menovaný Štefan Madarász. Po viedenskej arbitráži Čársky zorganizoval Košické biskupstvo ako Bardejovský vikariát na čele s G. Žebrackým. Ten zanikol po vymenovaní diecézneho biskupa do Košíc. Čársky sa stal apoštolským administrátorom Košickej, Rožňavskej a Satmárskej apoštolskej administratúry so sídlom v Prešove. Košická apoštolská administratúra trvala v rokoch 1939 – 1946, podľa práva až do r. 1977. (ZUBKO, Peter. Organizácia Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku v medzivojnovom období. In KONÍČEK, Jiří. (ed.). *Katolícka cirkev v prvej Československej republike (1918 – 1938). Sborník z poriadanej konferencie*. Olomouc : Společnost pro dialog církve a státu, 2006, s. 16).

⁷ Rímskokatolícky farský úrad Poľov (ďalej len RKFÚ Poľov), spis 78/1921.

⁸ RKFÚ Poľov, spis 130/1924.

Nakoľko do farnosti Poľov patrili tri filiálky – Malá Ida, Pereš a Lorinčík, stávalo sa, že sa niekedy bohoslužba v nedeľu či vo sviatok vo filiálkach vynechala. Obyvatelia Malej Idy na to reagovali roku 1922 podaním sťažnosti, že sa v ich obci nekonajú pravidelné bohoslužby. Celú záležitosť prešetril dekan zo Šace a na základe jeho návrhu biskup Fischer-Colbrie určil poriadok slúženia sv. omši v Poľove a filiálkach nasledovne:

1. na sviatky má byť bohoslužba v Poľove (patria sem sviatky zasvätené); v Malej Ide sa má omša slúžiť len na druhé dni vianočné, veľkonočné a turíčne (nerátajú sa nedele; nedele po týchto sviatkoch sa majú v Malej Ide slúžiť, ak pred týmito sviatkami sa posledná nedeľa slúžila v Poľove a naopak);
2. pre všetky nedele v období cez rok platí, že sv. omša sa má slúžiť striedavo;
3. v nedeľu po 2. júli, nasledujúcu nedeľu v Malej Ide, v nedeľu po 10. auguste v Lorinčíku a po 29. septembri má byť bohoslužba v Poľove pre odpustové slávnosti kostolov. V nedeľu po sviatku Božieho Tela má byť omša vždy v Malej Ide. Na tieto 4 nedele sa má bohoslužba v menovaných obciach konať a každá nekonaná nedeľná omša sa má danej obci vynahradiť.

Biskup ešte pridáva, že veriaci z Malej Idy majú mať na pamäti svoje povinnosti voči farárom za tú výhodu, že od tohto nariadenia sa každú druhú nedeľu má u nich konať bohoslužba.⁹

Spolková činnosť, misie, zbierky

Po roku 1918 sa na Slovensku rozprúdil spolkový život a rozvíjali sa rôznorodé činnosti, napomáhajúce náboženskému rastu. Podnetom pre rozvoj misijnej myšlienky, známej na Slovensku ešte pred 1. svetovou vojnou zásluhou biskupa Fischera-Colbrieho, bola encyklika pápeža Benedikta XV. z roku 1919 *Maximum illud*, v ktorej pápež poukazuje na potrebu zaujímať sa o svetové misie a podáva spôsoby na rozvinutie misijnej spolupráce, do ktorej sa môže zapojiť každý.¹⁰ Roku 1922 Pius XI. encyklikou *Ubi arcano* vyzval laických veriacich, aby sa zapájali do apoštolátu združovaním sa napr. vo farských radách pod vedením svojich duchovných pastierov. Najrozšírenejším ženským spolkom u nás bola Katolícka jednota žien, založená v Trnave r. 1920 ThDr. Eugenom Filkornom, ktorá mala svoje zastúpenie v Poľove. Jej úlohou bolo podporovať katolícke hodnoty v rodinných spoločenstvách, zapájať sa do charitatívnej činnosti a i. Z českého Velehradu sa od r. 1922 rozširovalo hnutie *Apoštolátu sv. Cyrila a Metoda*, ktorého členovia mali dbať o záchranu odkazu slovanských vierozvestov.¹¹

Poľovská farnosť sa živo zapájala aj do misijných aktivít. Prispievala na potreby košického seminára¹² i núdznych. Misijná tematika nebola neznámou záležitosťou, nakoľko v Poľove sa už od 2. polovice 19. storočia pravidelne konali zbierky na misie.

⁹ RKFÚ Poľov, spis 243/1922.

¹⁰ LENČIŠ, Štefan. Vzťah košickej diecézy k svetovým misiám v rokoch 1918 – 1938. In *Katolícka cirkev v prvej Československej republike (1918 – 1938). Sborník z poriadanej konferencie*, s. 35.

¹¹ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*, s. 63 – 64.

¹² Svedčí o tom pravidelná zbierka pre seminár v Košiciach. Vzhľadom na veci „Poplatok pre seminár za rok 1925 – 549 korún“ Štefan Sopko píše: „Zbierku – ako doposiaľ – raz v roku vykonám u ľudu v prírodných, čo obyčajne s väčším výsledkom sa skončí ako je vyrúbený obnos“. Farár Sopko svoju farnosť dobre poznal, lebo dokopy sa vyzbieralo až 1800 korún. (RKFÚ Poľov, spis 144/1925.)

Medzi najznámejšie patrila zbierka *Halier sv. Petra*.¹³ V roku 1924 vdp. Štefan Sopko založil na školách v Poľove a v Malej Ide misijný spolok *Detinstva Ježišovho*, aby si misijné myslenie osvojovali už deti. Mesačne sa prispievalo piatimi haliermi. Pre dospelých bol vo farnosti založený *Misijný spolok šírenia viery*.

Misie v Poľove sa konali v prvej polovici 20. storočia dvakrát: v roku 1908 za duchovného správcu Jána Kaprinaya a v roku 1924 pričinením kňaza Štefana Sopka. Sopko sa rozhodol pozvať ako kazateľov pátrov Spoločnosti Ježišovej (ďalej len SJ), ktorých listom osobne požiadal, aby ráčili zvážiť termín na september roku 1924. Superior páter Mikuš Rudolf SJ mu z Ružomberku¹⁴ odpísal, že páter Takáč je na misiách. Uistil ho však, že mu na jeho prosbu čoskoro odpovie.¹⁵ Pátri jezuiti nakoniec vyhovelí žiadosti vdp. Štefana Sopka a spomínané misie sa konali v októbri roku 1924.¹⁶

Kánonické zriadenie Bratstva Božského Srdca Ježišovho v Poľove

Úcta k Božskému Srdcu má svoje korene v 17. storočí. Hlavnou šíriteľkou tejto úcty bola Margita Márii Alacoque. Prvé bratstvá vznikli vo Francúzsku a odtiaľ sa šírili ďalej. Všetky bratstvá sa napájali na Archibratstvo so sídlom v Ríme a vyžadovali si jeho súhlas. Na Slovensku sa Bratstvo Božského Srdca Ježišovho (ďalej len BBSJ) rozšírilo v 19. storočí najmä zásluhou jezuitov.¹⁷ Novozaložené bratstvá si vyžadovali biskupské schválenie.

Biskup Fischer-Colbrie mal túžbu, aby sa šírila úcta k Božskému Srdcu Ježišovmu, ktorého sám bol ctiteľom.¹⁸ Preto sa nezdráhal zareagovať na žiadosť Štefana Sopka o zriadení BBSJ do troch dní. Dňa 2. januára 1925 bratstvo oficiálne schválil slávnostnými slovami: „*erigimus in Ecclesia Pólyiensí ad altare St. Michaelis Archangelí sodalítatem SS. Cordis Jesu.*“ Opätovne potvrdil aj stanovy BBSJ, určil jeho správcovstvo podľa konštitúcie pápeža Klementa VIII. z roku 1604 a vyjadril pranie, aby sa novozaložené bratstvo čo najskôr skontaktovalo s archibratstvom a získalo od neho povolenie „*pro privilegiorum, indulgetiarum ac spiritualium bonorum participatione.*“¹⁹ Členovia BBSJ pravidelne odoberali časopis *Posol Božského Srdca*, vydávaného v Trnave, ktorý bol oficiálnym časopisom tohto bratstva.²⁰

¹³ Podľa finančného vyúčtovania misijnej zbierky konanej ešte roku 1924 sa v 10 obciach vyzbieralo 836 korún:

Ľahanovce – 200 korún, Poľov – 50 korún, Vyšný Tejkáš – 120 korún, Paňovce – 50 korún, Hýľov – 70 korún, Nováčany – 100 korún, Košická Belá – 27 korún, Myslava – 100 korún, Barca – 90 korún, Zlatá Ida – 29 korún.

¹⁴ V r. 1922 si založili jezuiti dom v Ružomberku. Tu prešiel aj noviciát z Trnavy. Od 30. rokov prevzali vedenie katolíckeho internátu v Košiciach a v tom období jezuitskí pátri pôsobili už aj v Bratislave, Trnave a Ružomberku. (HIŠEM, Cyril. Rehoľný život na Slovensku za 1. ČSR. In *Katolícka cirkev v prvej Československej republike (1918 – 1938). Sborník z porádané konference*, s. 91.)

¹⁵ RKFÚ Poľov, spis 173/1923.

¹⁶ RKFÚ Poľov, spis 129/1924.

¹⁷ Spoločnosť Ježišova bola na Slovensku v 17. až 18. storočí silnou rehoľou, kým ju pápež Klement XIV. roku 1773 nezrušil. Po obnovení SJ sa znova na Slovensku ujala od r. 1853 a po r. 1918 ostalo na našom území len 38 jezuitov, pripojených ku Československej viceprovincii. (ONDRUŠ, Rajmund. *Slovenskí jezuiti v Kanade. Kronika požoruhodnej misie*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 8.)

¹⁸ ČIZMÁR, Marián. *Dejiny Košického arcibiskupstva II. Rehoľný život na území Košického arcibiskupstva*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004, s. 247.

¹⁹ RKFÚ Poľov, spis 153/1924.

²⁰ Spoločnosť Ježišova začala vydávať časopis *Posol Božského Srdca Ježišovho* vo Francúzsku roku 1861 a už roku 1897 vyšlo na Slovensku jeho prvé číslo. Druhý ročník vydávali jezuiti v Trnave. *Posol* vychádzal do roku 1948, keď bol na zárok štátnej moci zrušený. Opätovne bol vydávaný až v roku 1974 v kanadskom prostredí. Jeho redaktorom bol 11 rokov Štefan Senčík SJ. Vydávanie *Posla* v Kanade bolo neľahkou úlohou, lebo komunistický režim sa usiloval zabrániť doručeniu časopisu do ČSR. *Posol* začal opäť vychádzať na Slovensku roku 1991. (ONDRUŠ, Rajmund. *Slovenskí jezuiti v Kanade. Kronika požoruhodnej misie*, s. 98 – 99.)

Založenie mariánskej kongregácie a ružencového bratstva

Ďalším spolkom, založeným dňa 3. januára 1924 na podnet Štefana Sopka, bola Mariánska kongregácia. Životný program členov Mariánskej kongregácie mal zahŕňať príkladný osobný, apoštolský a mariánsky život s cieľom posväcovať seba a svojich blízkych. Tieto prvky sa nesú v duchu spirituality SJ, ktorá ich zostavila. Mariánska kongregácia mala svoje pravidlá čiastočne sformované už v 16. storočí. Vyhlásil ich generál Spoločnosti Ježišovej Franz Xaver Wernz v roku 1910. Tieto pravidlá musel potvrdiť diecézny biskup, až následne mal generál SJ právo novovzniknutú kongregáciu pripojiť ku Kongregácii Prima Primaria.²¹

Úvodné slová schvaľovacej listiny Mariánskej kongregácie – vydané biskupom Fischer-Colbriem – sú podobné kánonickému zriadeniu BBSJ: „*erigimus in Ecclesia parochiali Polovensis Diocesis Nostrae Cassoviensis Congregationem Mariamam*“, ktorá mala niesť pomenovanie „*Congregatio Nostrae B. M. V. Immaculatae Conceptae*“. Kongregácia bola postavená „*sub tutela S. Agnetis*“, správou bol poverený Štefan Sopko a jeho nástupcovia. Biskup tak isto požadoval, aby sa táto kongregácia napojila na archikongregáciu Prima Primaria kvôli participácii na výsadách, odpustkoch a duchovných dobrách plynúcich z jej členstva.²²

V poľovskej farnosti bolo 8. októbra 1924 založené aj ružencové bratstvo, ktoré je dodnes funkčným zoskupením veriacich. Šírenie úcty k Panne Márii ružencovej je typické pre spiritualitu rehole dominikánov.²³ Po roku 1918 sa správa dominikánov presúva pod provinciu Bohemiae; kláštor dominikánov sa nachádzal iba na Slovensku. Vďaka pôsobeniu dominikánov v Košiciach a ich aktivite (misie, exercície, služba na internátoch)²⁴ sa formou ružencových bratstiev rozšírila úcta k ružencovej Panne Márii do okolitých dedín, aj do Poľova.

Zo života farnosti Poľov

Oprava farského majetku

V 20. rokoch boli podniknuté viaceré nevyhnutné stavebné úpravy na farských budovách v interiéroch aj exteriéroch. Ako tomu bolo už v predchádzajúcom období, aj v 20-tych rokoch sa poľovskí farári snažili o opravu chátrajúcich farských objektov, farskej budovy a kostola.

Pokiaľ ide o interiér kostola, farská rada odsúhlasila v októbri roku 1921 reparáciu kostolného organu. Organ mal už asi 60 rokov, bolo potrebné prečistiť píšťaly a najmä mechy si vyžadovali generálnu opravu. Biskup Fischer-Colbrie sľúbil poukázať 1000

²¹ BARAGLI, Henrik. *Svätý Otec prehovril*. Trnava : Posol Božského Srdca Ježišovho, 1948, s. 17, 21, 22 – 24.

²² RKFÚ Poľov, spis 18/1924.

²³ Prvé zmienky o ružencových spolkoch pochádzajú z 15. storočia od Jakuba Sprenglera, priora dominikánskeho konventu v Kolíne nad Rýnom, ktorý sám riadil jeden ružencový spolok a podporoval zakladanie ďalších. V priebehu nasledujúcich storočí sa ružencové spolky veľmi rozšírili. Pápež Klement VIII. bulou *Quaecumque* z roku 1604 kánonicky usmerňoval zakladanie nových spolkov. Pápež Lev XIII. vydal roku 1898 konštitúciu *Ubi primum*, ktorej usmernenia ostali v platnosti aj v 20. storočí. Úlohou ružencového bratstva bolo spájanie veriacich na oslavu Panny Márie, aby si tak vyprosili jej ochranu. Podmienky založenia ružencového bratstva boli dve: povolenie diecézneho biskupa a založenie bratstva kňazom, splnomocneným generálom dominikánov. Člen bratstva mal povinnosť pravidelnej modlitby svätého ruženca a bol evidovaný v členskej knihe. (DOMINIKÁNSKY KLÁŠTOR V KOŠICIACH *Bratstvo svätého ruženca Preblahoslavenej Panny Márie*, Košice : Grafika, 1947, s. 6 – 8.)

²⁴ HIŠEM, Cyril. Rehoľný život na Slovensku za 1. ČSR. In *Katolícka cirkev v prvej Československej republike (1918 – 1938). Sborník z pořádáné konference*, s. 89 – 90.

korún, o zvyšok sa mali postarať poľovskí farníci prostredníctvom milodarov na tento účel.²⁵ Okrem organu sa spomínal aj nový zvon²⁶ do kostolnej veže, na ktorý biskup Fischer-Colbrie daroval v apríli roku 1922 čiastku 500 korún.

V interiéri farskej budovy bolo potrebné vykonať opravu pecí. Peniaze (1200 korún) v roku 1921 pozháňal ešte farár Ján Kaprinay, ktorý medzičasom zomrel. Opráv sa teda ujal až jeho nástupca Štefan Sopko.²⁷

Roku 1923 bol na kostol pripojený hromozvod a bola povolená oprava sakristie.²⁸ Okrem toho sa zvažovala rekonštrukcia múrov na poľovskom kostole, na ktorú sa mali vyzbierať peniaze formou domácich zbierok. Štefan Hartsár zároveň povolil popri oprave sakristie aj opravu kostolnej veže a na tento účel schválil čiastku 1000 korún.²⁹

V máji r. 1924 dal biskup Fischer-Colbrie povolenie na opravu kostola. Rozpočet opráv bol vo výške 20 705 Kč 57 halierov.³⁰ Práce mala na starosti Centrálna správa rímskokatolíckych majetkov v Bratislave (konkrétne jej organ v Malej Ide). Poškodené časti mali byť nahradené dubovým drevom.³¹

Farská budova tiež potrebovala – kvôli svojmu dezolátnemu stavu – okamžitú opravu. To si uvedomovali aj farníci, ktorí v máji 1924 skonštatovali situáciu slovami: „*týmto prejavujeme svoju úctiplnú žiadosť na slávny patronát „Náboženskej Základiny“, aby farskú budovu v Poľove v najkratšom čase tohto roku opraviť dať ráčil (...) Zvlášte dach na budove je tak zhnihý, že už ďalšie oddaľovanie úplne je vylúčené a týmto by sa múry poškodily*“.³²

Zmena v riadení Košickej diecézy

Dňa 22. mája 1925 sa celá Košická diecéza rozlúčila so svojim biskupom, ktorý zomrel vo veku 62 rokov po 21 rokoch aktívnej služby. Pohrebný obrad sa konal v Dóme sv. Alžbety v Košiciach za hojnej účasti košického kléru a veriacich.³³ Smútočné oznámenie zanedlho vystriedala správa o príchode Jozefa Čárskeho do Košíc, ktorý mal prevziať úrad po svojom predchodcovi. Dovtedy pôsobil v Rožňave, kde strávil len pol roka, lebo v novembri 1925 bol menovaný za apoštolského administrátora do Košíc.³⁴ Oboch udalostí sa isto zúčastnili farníci z poľovskej farnosti spolu so svojim farárom Štefanom Sopkom.³⁵

Jozef Čársky nadviazal na činnosť svojho predchodcu, a aby lepšie spoznal svojich kňazov, pozval ich prostredníctvom kapitulného vikára Štefana Hartsára na exercície, ktoré sa konali v dňoch 25. – 27. augusta v diecéznom seminári.³⁶

---

²⁵ RKFÚ Poľov, spis 64/1921.

²⁶ Jeden zvon bol počas 1. svetovej vojny zhabaný. V roku 1922 bola vyhlásená medzi farníkmi zbierka na odliatie nového zvona. Dodnes sa zachovali obidva, starší zvon i nový – ten bol odliaty z vyzbieraných peňazí. (KOLIVOŠKO, Štefan a kol. *Poľov. Kapitoly z dejín*, s. 66).

²⁷ RKFÚ Poľov, spis 66/1921.

²⁸ RKFÚ Poľov, spis 134/1923.

²⁹ RKFÚ Poľov, spis 157/1923.

³⁰ RKFÚ Poľov, spis 74/1924.

³¹ RKFÚ Poľov, spis 173/1924.

³² RKFÚ Poľov, spis (neevíd.): *Oprava farskej budovy (osvedčenie od farníkov)*.

³³ ČIŽMÁR, Marián. *Hlásal radostnú zvesť chudobným. Náčrt spirituality biskupa ThDr. Augustína Fischer-Colbrieho 1863 – 1925*. Levoča : Polypress, 1998, s. 84.

³⁴ ČIŽMÁR, Marián. *Pásli im zverené stádo. Košickí biskupi v rokoch 1804 – 2004*, s. 287.

³⁵ V liste od farára z Novačian Jána Zselinszského z dňa 1. 12. 1925 sa píše o pozvaní na rannú slávnostnú sv. omšu pri príležitosti vymenovania nového apoštolského administrátora (RKFÚ Poľov, spis 175/1925).

³⁶ RKFÚ Poľov, spis 176/1925.

Reakcia na aktuálne politicko-spoločenské otázky

Politika pražského centra nebola kresťanstvu veľmi naklonená. Dňa 3. apríla 1925 parlament prijal zákon o sviatkoch a pamätných dňoch, ktorým zrušil tri mariánske sviatky (2. 2., 25. 3. a 8. 9.) a ustanovil nové pamätné dni, medzi inými aj Husov sviatok (6. 7.). Pápežský nuncius zaujal voči tomuto sviatku odmietavý postoj, ktorý dal ministrovi zahraničných vecí Edvardovi Benešovi jasne najavo. Biskupi na Slovensku aj v Čechách pri tejto príležitosti napísali pastiersky list, ktorý bol čítaný na omši v kostoloch dňa 16. augusta 1925.³⁷ O udalosti boli informovaní aj v poľovskej farnosti, čo dokladuje list novačanského farára Štefanovi Sopkovi.³⁸

Kontakty medzi obcami

Medzi filiálkami poľovskej farnosti, okolitými dedinami, Košicami a Poľovom prebiehal čulý kontakt, čo je najlepšie vidieť na vzájomnej korešpondencii ich duchovných pastierov, na púťach i odpustových slávnostiach. Na ilustráciu možno uviesť niekoľko príkladov.

Farár Štefan Sopko mal dobré vzťahy s Jánom Zselinszkym, farárom v novačianskom dekanáte. Často sa vzájomne pozývali na odpustovú slávnosť, vymieňali si informácie a názory na aktuálne otázky. Z listu od farára Jozefa Balogha sa zas dozvedáme, že v jeho farnosti sa mali konať misie; zaujímal sa preto o postup pri ich prípravách a zároveň pozval Štefana Sopka na posviacku kostola v Košickej Novej Vsi na 6. septembra 1925. Vdp. Štefan Sopko bol pozvaný aj na inštaláciu farára Adama Repášiho v Zlatej Ide (8. 2. 1925).³⁹

Veriaci poľovskej farnosti sa pod vedením svojho duchovného často zúčastňovali rôznych odpustových slávností (Myslava, Malá Ida, Lorinčík, Pereš a pod.), pobožností (mariánske sviatky, sviatok BSJ, krížové cesty, prvé piatky a pod.), procesií či pútí.

Počas pôsobenia vdp. Štefana Sopka sa v poľovskej farnosti urobili zmeny v konaní odpustovej slávnosti – farníci z blízkeho okolia prichádzali do Poľova na odpustovú slávnosť dvakrát. Popri hlavnej odpustovej slávnosti na sviatok patróna farského kostola sv. Michala Archanjela (29. 9.), farár Sopko zaviedol aj druhý odpust, a to na sviatok Božského Srdca Ježišovho, ktorý zanikol v 80. rokoch.

V Poľove vznikla silná tradícia zúčastňovať sa púť v Košiciach (napr. na Kalvárii), na sviatok Svätého kríža, na sviatok Nanebovstúpenia Pána. Na sviatok Nanebovstúpenia Panny Márie zasa putovali do Šace, do Gaboltova na mariánske púte a aj do Rudníka.⁴⁰ Veľkej obľube sa tešili najmä tradičné mariánske púte do Levoče. V roku 1925 bol pozvaný na odpustovú slávnosť aj vdp. Sopko, aby sa prihovril v homílii. Téma bola vopred daná cyklom kázaní pre vtedajšiu dobu – o kresťanskom milosrdenstve a riešení sociálnych problémov.⁴¹

³⁷ ZMÁTLO, Peter. Marmaggiho aféra v dobovej stránickej tlači na Slovensku. In NEMES, Jaroslav - PAPAŽÍK, David. (ed.). *Ružomberský historický zborník III*. Ružomberok : Filozofická fakulta Katolíckej univerzity, 2009, s. 173 – 174.

³⁸ RKFÚ Poľov, spis 124/1925.

³⁹ RKFÚ Poľov, spis 194/1925.

⁴⁰ V poľovskej farnosti farár Štefan Sopko zaviedol dvojaký odpust: prvý sa konal na sviatok Božského Srdca Ježišovho (zanikol v 80. rokoch) a druhý na sviatok sv. Michala Archanjela (29. 9.), patróna farského kostola. (BERBERICHOVÁ, Veronika. *Dejiny poľovskej farnosti* : diplomová práca. Košice : TF KU, 2007, s. 35 – 36.)

⁴¹ RKFÚ Poľov, spis 100/1925.

Záver

Vznik prvej ČSR bol významným medzníkom v histórii slovenského národa. Hoci do života na vidieku zvlášť nezasiahol, predsa sú roky 1920 – 1925 pre Poľov výnimočnou vývojovou etapou duchovného rozkvetu.

Keďže minulosť Poľova je ešte stále z väčšej časti ukrytá v archívnych fondoch, uvedenými informáciami sa daná problematika ani zďaleka nevyčerpáva. Tento článok bol napísaný z cirkevno-historického pohľadu a zmieňuje sa o udalostiach týkajúcich sa najmä cirkevných dejín (dejín farností). Preto by bolo prínosom napísať podobnú štúdiu so zreteľom na svetské dejiny Poľova a okolitých obcí v tomto období. V konečnom dôsledku, napriek bohatosti farského archívneho materiálu, hlavným metodologickým úskalím bol nedostatok literatúry o Poľove.

Adresa autorky:

Mgr. Lenka Lapošová

Interná doktorandka

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Katedra histórie a biblických vied

e-mail: lenka.laposova123@gmail.com

ANGAŽOVANOSŤ MLÁDEŽE V KATOLÍCKYCH SPOLKOCH NA ÚZEMÍ SLOVENSKA V ROKOCH 1938 – 1989

Lucia Babjaková Gállová

THE INVOLVEMENT OF YOUTH IN THE CATHOLIC ASSOCIATIONS ON THE TERRITORY OF SLOVAKIA IN THE YEARS 1938 – 1989

Abstract: The article deals with the involvement of young people in the Church which is mostly brought to public notice thanks to work of Catholic youth clubs and youth clubs. The article describes these associations and their activities on the territory of Slovakia which could be traced back to the late 19th century. Specially, the first mention of the activities of young people falls into the period of 1918 - 1938. A brief analysis of the activities of these clubs wants to point out how originally unorganized groups began to create official youth associations from which came to the fore the associations with an attribute of "Catholic – youth".

Keywords: Catholic associations. Club activities. Church. Official and unofficial activities. The involvement of youth.

Aktivita a činnosť mládeže v 30. až 40. rokoch

Rozmedzie rokov 1938 – 1951 ovplyvnilo situáciu na území Slovenska tak, že zmeny, ktoré nastali, zasiahli do všetkých oblastí života ľudí. Občianska spoločnosť prechádzala štyrmi spoločenskými konšteláciami. Doznievalo jednak zriadenie prvej demokratickej republiky a objavil sa autoritatívny režim prvej Slovenskej republiky. Neskôr nastalo obdobie tzv. ľudovodemokratického povojnového usporiadania, potom nástup komunistického režimu. Do tohto prechodu patrila takisto skupina mladých ľudí, ktorá sa začala vo väčšej miere aktívne zapájať do činností v spoločnosti prostredníctvom katolíckych mládežníckych spolkov (ďalej iba KMS). Ich cieľom bolo vychovávať mládež a zároveň jej umožniť, aby sa aj ona sama podieľala na rozvoji spolku, a tým oslovovala ostatných mladých ľudí.¹

V roku 1938 bola činnosť mládeže realizovaná ešte prostredníctvom kresťanského spolku *Orol*. Mládež cez tento spolok uskutočňovala aktivity zamerané na občiansku

¹ ŠEMŠEJ, Matej. *Študentské spolky v Bratislave v rokoch 1938-1953*. V tejto práci sa autor odvoláva na informácie získané z archívov, konkrétne na: ARCHÍV UNIVERZITY KOMENSKÉHO, fond REKTORÁT UK, kart. č. 122. Zväz slovenského študentstva, Pozvanie na manifestáciu za obranu republiky a brannosť študentstva. Začiatok časového obdobia od roku 1938 je preto, lebo v tomto roku sa rozhodlo o osude prvého spoločného demokratického zriadenia Čechov a Slovákov. Dané udalosti následne determinovali globálne napredovanie. V tomto čase sa aktivizujú i mladí ľudia a ich činnosti v spolkoch.

rovnoprávnosť, svornosť a solidaritu. Aktivity vykonávali v oblasti kultúry, výchovy, charity a kládli dôraz aj na činnosť, ktorá viedla k národnej jednote. Prostredníctvom tejto práce prenášali do života iných vieru a zapájali sa do života Katolíckej cirkvi na území Slovenska.²

To, že táto činnosť v spolku Orol bola úspešná, potvrdzujú mnohé vyhlásenia vtedajších biskupov, ktorí mladým ľuďom pôsobiacim v tomto spolku odkázali, „*aby do svojich činností zaraďovali stále telesné a duševné cvičenia sa v kresťanských cnostiach, zbožnosti a poslušnosti*“ (nitriansky biskup Karol Kmetko). Povzbudivé slová odkázal mladým aj rožňavský biskup a apoštolský administrátor Pavel Jantusch: „*musím vás obdivovať, pretože vy smelo blásate bmotárskemu veku nášmu, že zmysel života dáva duša.*“³

A napriek tomu, že na konci roku 1938, po zmene politického režimu, bola činnosť spolku Orol zakázaná a spolok zanikol zlúčením s organizáciou Hlinkova mládež (ďalej len HM), posledné slová venoval mladým aj samotný predstaviteľ HSES strany – Andrej Hlinka. Vo svojom odkaze zdôraznil: „*len si nedajme, drabú slovenskú mládež. Nebojme sa a veďme ju. Nech sa vo svojej práci cvičí nie len v cvikoch, zábavách a tancoch. Ale nech aj stále myslí na svojho ducha, dušu. Žehnám činnosti orlíc a orlov.*“⁴

Po zániku Orola možno hovoriť o činnostiach mladých, ktoré boli realizované cez nové mládežnícke organizácie. Najväčšou z nich bola Hlinkova mládež, ktorej organizačný začiatok sa datuje na december 1938. Jej členom sa mohli stať deti a mládež vo veku od 6 do 20 rokov. HM uskutočňovala aktivity, ktoré niesli myšlienky náboženskej, národnej a sociálnej jednoty. Aj napriek tomu, že mnohé športové i politické spolky po roku 1938 – podobne ako Orol – zanikli, popri HM vystupovali i ďalšie iné KMS, prevažne také, ktoré sa nechceli s HM zjednotiť.⁵ Mladí ľudia pôsobili napríklad v spolku *Mariánska kongregácia*, alebo prostredníctvom *Konferencie sv. Vincenta*. Ich aktivity boli zamerané na pomoc sociálne slabším vrstvám a na pomoc chudobným deťom. Mladí tiež konali rôzne peňažné zbierky, získavali materiálne dary a pomáhali rozširovaniu učňovských útulkov. Túto činnosť vykonávali relatívne stabilne až do roku 1944. Po tomto roku nestíhali mladí organizovať spolkové aktivity do takej miery, ako predtým. Príčinou bolo vypuknutie Povstania, ktoré spôsobilo rúcanie modelu politického systému Slovenskej republiky a udalosti po septembri 1944 postupne obmedzili aktivity mladých členov v spolkoch.⁶

² GÁLIK, Jozef. *Z histórie orla* [online]. Dostupné na internete:

<<http://slovenskyorol.sk/view.php?navezclanku=z-historie-Orla&cislocclanku=2007020006>>.

³ GÁLIK, Jozef. *Cirkev a orol* [online]. Dostupné na internete:

<<http://slovenskyorol.sk/view.php?navezclanku=cirkev-a-orol-medzivojnova-minulost&cislocclanku=2007020007>>.

⁴ GÁLIK, Jozef. *Cirkev a orol* [online]. Dostupné na internete:

<<http://slovenskyorol.sk/view.php?navezclanku=cirkev-a-orol-medzivojnova-minulost&cislocclanku=2007020007>>.

⁵ MILLA, Michal. *Hlinkova mládež 1938 – 1945*. Bratislava : ÚPN, 2008, s. 10 – 15.

⁶ SOKOLOVIČ, Peter. *Hlinkova garda 1938 – 1945*, s. 35 – 36, MILLA, Michal. *Hlinkova mládež 1938 – 1945*.

Bratislava : ÚPN, 2008, s. 9. Vzniku organizácie HM predchádzala desaťročná činnosť Ústredia slovenských katolíckych skautov a iných organizácií, ktorých organizačná, programová, ideová a výchovná stránka sa stali kôstkou tejto jednej z najvýznamnejších masových organizácií mládeže 1. SR. Medzi organizácie, ktoré sa zaoberali národnými, sociálnymi a stavovskými aktivitami patrili Zväz vysokoškolského študentstva, ktorého významnou zložkou sa stalo Ústredie slovenského katolíckeho študentstva ako člen Pax Romana.

Orol bol najväčší katolícky spolok s pôsobnosťou na celom Slovensku. Bol nepolitickou, kresťanskou, športovou a telovýchovnou organizáciou, ktorej cieľom bolo spojiť šport, kultúru a výchovu na princípoch kresťanskej hodnotovej orientácie. Organizácia vznikla ako reakcia na Týrš – Fügnerove spolky. Tieto spolky fungovali na

V skutočnosti sa činnosť obmedzila, ale úplne neutíchla. Prostredníctvom spolkov sa obstarávali lacnejšie učebné pomôcky, udeľovali pôžičky, získavali sa zľavy do divadla, kina, alebo sa organizovali plesy.⁷ Medzi takýto konfesijný kresťanský spolok, ktorého členovia sa podieľali na činnosti mladých v politickom boji, patrilo *Ústredie slovenského katolíckeho študentstva* (ÚSKŠ). Neskôr sa tejto politickej snahy spolok vzdal a prenechal ho HSEŠ. K ďalším významným aktivitám patrila činnosť mladých v spolkoch ako bol „*Moses*“ – *spolok slovenských katolíckych vysokoškolákov*, či činnosť *Spolku slovenských katolíckych študentiek*. Súčasťou ich práce bolo informovať ostatných mladých ľudí prostredníctvom vydávania periodík (napr. mesačník *Rozvoj*, týždenník *Mladý katolík*, mesačník *Technik* a iné).⁸

Na začiatku povojnových rokov realizovali mladí ľudia svoju činnosť v spolkoch prostredníctvom rôznych letákov alebo plagátov. Z katolíckych spolkov výrazne fungoval *Spolok katolíckych boboslovcov Osvald*, *Spolok slovenských katolíckych akademikov Moyzes*. Istý čas ešte fungovalo ÚSKŠ a *Združenie katolíckej mládeže*, kým nedošlo k zákazu ich fungovania. Po rozpustení týchto spolkov činnosť mládeže neprestala, mladí sa naďalej stretávali tajnou formou na divadelných predstaveniach, alebo čajových večierkoch.⁹

Aktivity a činnosť v 50. a 60. rokoch

V období rokov 1948 – 1951 dochádza k výraznému obmedzovaniu spolkovej činnosti. Došlo k rozpusteniu *Spolku slovenských katolíckych akademikov* vzhľadom na jeho politickú minulosť a zrušené boli aj ostatné študentské konfesijné spolky. Novú zmenu v činnostiach spolkov priniesla ústava z 9. mája 1948, ktorá zaručila občanom právo utvárať na obstarávanie vecí verejných a na uplatňovanie ich demokratických práv dobrovoľné organizácie. Uskutočnená bola zákonom č. 68/1951 Zb. z 12. júla 1951 o dobrovoľných organizáciách a zhromaždeniach a vyhláškou ministra vnútra č. 348/1951 Ú. v 1. z 20. septembra 1951 na vykonanie tohto zákona. Zákon znamenal definitívny zánik angažovanosti mladých v spolkoch a dotkol sa aj legislatívnej roviny.¹⁰

V priebehu 50. rokov bola pôsobnosť Cirkvi a jej zásah do formácie života mladých ľudí značne eliminovaná. Avšak režim, ktorý sa snažil brániť cirkevným aktivitám, nedosiahol úplnú úspešnosť, pretože mladí sa v regiónoch, ktoré patrili k tradične religióznym, stretávali neoficiálne.¹¹ Bolo to predovšetkým pri aktivitách.

---

antickej idey kalokagathie rozvinutej Dr. Miroslavom Tyršom a jeho nasledovníkmi a dali základ spoločenskému hnutiu Sokol.

⁷ MILLA, Michal. *Hlinkova mládež 1938 – 1945*, s. 9 – 12.

⁸ MILLA, Michal. *Hlinkova mládež 1938 – 1945*, s. 9 – 12.

⁹ NARIADENIE SNR: Na základe ustanovenia § 3 nariadenia Slovenskej národnej rady zo dňa 25. mája 1945 č. 51 Sb. n. však došlo k rozpusteniu ÚSKŠ. V auguste toho istého roku rozpustilo Povereníctvo SNR pre veci vnútorné zase *Združenie katolíckej mládeže* v záujme zachovania verejného pokoja a poriadku s odvolaním na právne predpisy slovenského štátu.

¹⁰ MANNOVÁ, Elena. Spolky v období sociálno-politických zmien na Slovensku 1938 – 1951. In BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, Alžbeta et al. (ed.). *Občianska spoločnosť na prahu znovuzrodenia*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 1992, s. 28.

¹¹ MATULAY, Stanislav – MACÁK, Dominik. Poslanie a rola katolíckeho pastoračného kňaza v súčasnej slovenskej spoločnosti cez prizmu kresťanskej sociológie. MACÁK, Dominik. (ed.). *Retrospektíva roku kňazov v kontexte sociálno-pastoračného pôsobenia kňazov v súčasnej spoločnosti a 15. výročie kanonizácie svätých košických mučeníkov*. Košice : Viena, 2010, s. 43.

Zo zverejnených údajov z tohto obdobia možno dokonca zistiť, že počet členov v neoficiálnych spolkoch začal vzrastať.¹²

Druhá polovica 60. rokov znamenala isté uvoľnenie v štátnych pomeroch a uvoľnili sa pomery aj na cirkevnom poli. Vízie do budúcnosti v aktivitách mladých priniesol pastiersky list veriacim s názvom *Slovo o katolíckej výchove*. List bol prečítaný počas omši na rôznych územiach Slovenska a samozrejme i v oblastiach košických dekanátov. Jeho hlavnou myšlienkou bolo zlepšenie podmienok náboženskej výchovy, pretože ona vytvára základ viery. Autor pastierskeho listu, vtedajší arcibiskup Tomášek, sa v ňom vyjadril tak, že „*tento základ viery, ktorý získajú deti a mladí na hodinách náboženskej výchovy, ich môže posunúť ďalej vo viere, na ktorej stojí alebo padá pravé šťastie mládeže tu na svete a raz i po smrti vo večnom živote.*“¹³

K ďalším vyhláseniam, ktoré sa na Slovensku v tomto období rozšírili, patrila Deklarácia o kresťanskej výchove *Gravissimum educationis* z roku 1965 a *Všeobecné katechetické direktórium* z roku 1971.¹⁴ Dokumenty hovoria o dôležitosti angažovania mládeže v Cirkvi, o potrebe katolíckej výchovy a vzdelávania, o potrebe aktivít pre deti a mládež. Naliehavo žiadajú a odporúčajú všetkým, ktorí vládnu národom, alebo stoja na čele výchovnej činnosti, starať sa o to, aby mládež „*nikdy nebola pozbavená tohto svätého práva.*“ (GE 1 – 3) Povzbudzujú synov a dcéry Cirkvi, aby veľkodušne rozvíjali svoju činnosť na celom výchovnom poli, najmä s tým cieľom, aby sa dobrodenia výchovy a vzdelania mohli primeranejšie a rýchlejšie šíriť medzi všetkými ľuďmi všade vo svete. Pretože terajšie okolnosti uľahčujú a zároveň stupňujú naliehavosť výchovy mládeže, ktorá chce mať čím ďalej, tým aktívnejšiu účasť na živote spoločnosti. (porov. GE 1 – 3)

Deklarácia prikladá takisto veľký význam činnostiam mladých v spolkoch, organizáciách a rôznym iným činnostiam, v ktorých sa mladí ľudia angažujú. V tomto smere ponúka možnosť iniciatívy na rozvoj výchovnej činnosti vo voľnom čase, pretože „*Cirkev pripisuje veľký význam aj iným prostriedkom, usiluje sa ich povzniesť a preniknúť svojím duchom.*“ (GE 3 – 4) Tvrdí, že ide o prostriedky, ktoré sú spoločným vlastníctvom celého ľudstva a majú veľký vzdelávací a výchovný účinok, ako sú spoločenské komunikačné prostriedky, rozmanité kultúrne alebo športové spolky, mládežnícke organizácie a najmä školy. Deklarácia tiež opisuje rozvoj Cirkvi ako živého spoločenstva, ktoré má byť chápané ako spoločenstvo viery, nádeje a lásky. (porov. GE 4) Cirkevný snem ďalej pripomína, že pri plnení tohto poslania s mladými sa má Cirkev usilovať o to, aby využívala vhodné prostriedky, ktoré budú založené na komunikatívnych, kultúrnych a športových činnostiach.¹⁵

Napriek tomu, že tieto vízie do budúcnosti mali pozitívny zámer, situáciu zmenil vpád vojsk Varšavskej zmluvy (21. augusta 1968) na územie Československa a situácia mala negatívny dopad na vyučovanie náboženstva i na mládežnícke aktivity v Cirkvi.¹⁶ Do roku 1970 bol stav ohľadom náboženstva a práce mladých kontrolovaný štátnym

¹² ŠMEJKALOVÁ, Olga. Akce Vyučování náboženství. In FIAMOVÁ, Martina – JAKUBČÍN, Pavol. (ed.). *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*, s. 573 - 574.

¹³ ARCHIVUM ARCHIDIOECESIS CASSOVIENSIS (AACass), Acta curiae dioecesis Cassoviensis a.d. 1968, *Slovo o náboženskej výchove*, s. 1. List sa dostal do Košickej diecézy cez kapitulného vikára Štefana Onderka a bol čítaný počas omši dňa 28. júla 1986.

¹⁴ KBS: *Gravissimum educationis* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.kbs.sk/?cid=1118411000>>.

¹⁵ JAS: *Združenie JAS* [online]. Dostupné na internete: <<http://www.jas-zv.sk/index.php>>.

¹⁶ ZUBKO, Peter. Katolícka cirkev na Slovensku (1918 – 2000). In ZUBKO, Peter (ed.). *Cirkev v českej a slovenskej histórii – zborník príspevkov*. Společnost pro dialog církve a státu : Olomouc, 2004, s. 41.

zriadením. Vyučovanie a aktivity síce prebiehali, avšak znova za veľmi prísnych podmienok.¹⁷

Aktivity a činnosti v 70. a 80. rokoch

Ako je vidieť, situácia ohľadom činností mladých ľudí sa často menila (oficiálne spolky, neoficiálne, tajné) a pokračovalo to podobne i po roku 1970. Zmeny, ku ktorým dochádzalo, sa týkali najmä úprav vyhlášok, zákonov a predpisov. Dá sa však povedať, že mladí napriek týmto oficiálnym vyhláseniam neustále „bojovali.“ Mnohí sa stretávali tajne, realizovali rôzne výlety, čajové stretnutia, stretávali sa v rodinách. Veľkou pomocou v daných aktivitách bol v tom období biskup Ján Chryzostom Korec.¹⁸

Na situáciu v rokoch 1976 – 1983, ktorá bola v košických dekanátoch, reagoval okrem iných aj Alojz Tkáč. V tomto období bol rímskokatolíckym kňazom, ktorý sa otvorene vzoprel spôsobom, akými režim riadil Cirkev. Za tento jeho čin mu bol zobraň štátny súhlas k vykonávaniu kňazskej činnosti. Napriek tomu situáciu v Košiciach a košických dekanátoch neprestával sledovať a opísal ju v svojich zápiskoch. Tie boli neskôr vydané knižne pod názvom *Pohľady z križovatky*. Vo vybraných častiach knihy možno čítať opis situácie mladých, detí a farností, napr.: „Sídliisko Terasa: počet detí chodiacich na náboženstvo je nízky. Situácia je bolestná.“ (17. január 1976) Opisuje i farnosť Poľov, v ktorej nebola prítomnosť kňaza – iba cez zástup. Tvrdí, že to ho donútilo zamýšľať sa nad tým, čo bude s mladou generáciou, pretože ako písal; „tá je teraz kritická a ťažko chápe ľudské chyby.“ Tkáč v knihe ďalej uvádza, že vzniknutá situácia bola výsledkom ľudí, ktorí rôznymi spôsobmi ponúkali mladým príklady, ktoré nenapomáhali k rozvoju ich kresťanského ducha.¹⁹ Z uvedených informácií vidieť, že situácia v týchto rokoch bola naozaj veľmi ťažká a mnohí sa obávali, ako mladí v skúške viery obstoja.

Avšak ani táto ťažká situácia Cirkev na Slovensku nezastavila v činnostiach. V týchto rokoch začala reagovať vyhláseniami na udalosti v oblasti výchovy mladých. V roku 1979 to bolo cez apoštolskú exhortáciu *Catechesi tradendae* a v roku 1988 prostredníctvom *Christifideles laici*. Vyhlásenia hovorili o chápaní viery a spôsoboch jej vyjadrenia. Zahŕňali náležitosti a návrhy, akými je možné vieru prenášať do každodenného života.²⁰

Aktivity a činnosť mladých v košických dekanátoch

Medzi KM spolky a organizácie vyskytujúce sa v košických dekanátoch od roku 1938 do 1989 patrili spolok *Orol* a *Spolok katolíckej mládeže*. V Košiciach pôsobili aj *saleziáni*, ktorí počas totalitného režimu museli svoju činnosť obmedziť podobne ako aj ostatné rehole. Mládež sa angažovala v skautských oddieloch a množstvo činností vykonávala aj

¹⁷ AACass, Acta curiae dioecesis Cassoviensis a.d. 1968, Obežník V/1968, s. 3.

¹⁸ KUZMOVÁ, Dagmar. Predpoklady a dôsledky obnovy gréckokatolíckej cirkvi v ČSR v roku 1968 a jej dopad na Východoslovenský kraj. In SIPKO, Jozef – CHOVANEC, Marek. (ed.). 5. *Študentská vedecká konferencia - Zborník príspevkov*. Prešovská univerzita v Prešove : Prešov, 2010, s. 456 – 457.

¹⁹ TKÁČ, Alojz. *Pohľady z križovatky*. Kapušany : Bens, 2004, s. 20 – 100.

²⁰ JACKO, Miroslav. Katolícke školy v Košickej arcidiecéze. In MACÁK, Dominik (ed.). *Košická arcidiecéza počas 20 rokov od nadobudnutia slobody – Zborník z vedeckej konferencie*, s. 77.

v školách. Dá sa teda povedať, že spolupráca s mladými ľuďmi bola v tejto dobe takmer nulová.²¹

Výsledok činností mladých ľudí

Ako je vidieť, angažovanosť mladých ľudí na území Slovenska bola rozmanitá. Mládež sa realizovala v mnohých KS a organizáciách, prostredníctvom ktorých napomáhala v rôznych oblastiach. V čase, kedy im boli činnosti režimom obmedzované alebo zakazované, konali aktivity tajne prostredníctvom neformálnych stretnutí.²² Svoju činnosť uskutočňovali formou výletov, stretnutí v divadlách, pri súkromných modlitbách v domovoch a pod. Napriek tomu, že nie všetky spolky boli registrované, ich činnosť prebiehala takmer pravidelne a z mnohých spolkov vznikli po uvoľnení režimu oficiálne organizácie fungujúce do dnešných dní.²³ Priebeh angažovania mladých nemožno zobrazit' presnými číslami (a nie je to ani cieľom príspevku), možné je však zostaviť názorný graf znázorňujúci činnosti mladých na území Slovenska od roku 1918 do roku 1989. Pomáha dotvárať obraz o spôsoboch realizovania mladých ľudí v spolkoch.

Záver

Z popísaných informácií možno zhodnotiť celkový charakter činností mladých ľudí v dvoch hlavných bodoch:

1. Mladí ľudia sa angažovali stále rovnako, avšak ich výsledky záviseli od režimu, ktorý bol v štáte. Ak ich podporoval, činnosť sa rozvíjala do oblastí kultúry (hudba, spev, tanec), školstva (náboženská výchova, nové učebné pomôcky), voľného času (výlety, šport) a pod. Ak im bola činnosť režimom zakázaná alebo obmedzovaná, mladí pracovali naďalej, avšak preniknutie do záujmových oblastí bolo ťažšie a v nižšej miere.
2. To znamená, že mládež sa angažovala pravidelne (oficiálne, neoficiálne, tajne či ilegálne) a ich činnosť nikdy neprestala.

Adresa autorky:

PaedDr. ThLic. Lucia Babjaková Gáľlová
Interná doktorandka
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Katedra sociálnej práce
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: luci.babjakova@gmail.com

²¹ SEPEŠI, Peter. Arcidiecézne centrum mladých. In MACÁK, Dominik (ed.). *Košická arcidiecéza počas 20 rokov od nadobudnutia slobôd*, s. 101 – 103.

²² MACÁK, Dominik. Faktory motivujúce k dobrovoľníckej činnosti. In LEŠKOVÁ, Lýdia. (ed.). *Osobnosť dobrovoľníka v pomáhajúcej profesii cez prízmu ideového odkazu bl. Sára Salkabázi*. Košice : Viena, 2011, s. 188.

²³ BUGOŠ, Pavol. Katechéza v Košickej arcidiecéze od roku 1190. In MACÁK, Dominik (ed.). *Košická arcidiecéza počas 20 rokov od nadobudnutia slobôd*, s. 83. V tomto období sa hľadal spôsob, ako sa venovať mladým. Tieto nové spoločenské podmienky si vyžadovali množstvo novej práce a angažovanosti kňazov v hnutiach. Na tomto poli bola potrebná pružná reakcia, pretože predchádzajúce obdobie spôsobilo veľkú neznalosť kresťansko-katolíckeho učenia u detí a mládeže. K tejto situácii sa na Slovensku vyjadrovali a často kňazov v hnutiach pri ich práci povzbudzovali aj biskupi.

MENOVACÍ DEKRÉT PRE KŇAZA HYPOLITA, KAPLÁNA KRÁĽOVNEJ, NA ÚRAD PLEBÁNA VO VEĽKOM ŠARIŠI Z ROKU 1262

Konštantín Daniel Boleš

THE LETTER OF APPOINTMENT FOR THE PRIEST HYPPOLIT – QUEEN'S
CHAPLAIN – TO THE POST OF PLEBANUS IN VEĽKÝ ŠARIŠ FROM 1262

Nos Lampertus dei gracia episcopus Agriensis significamus universis, quibus expedit presencium || per tenorem, quod propter evidentes causas et probabiles rationes nobis opportunas et ecclesie nostre utiles habita unacum capitulo nostro sufficienti deliberacione et diligenti tractatu ecclesiam sancti Jacobi de Scarus predio regali || ita quod illam solam villam et non aliam aliquam accedente capituli nostri consilio convenientes et consensu plebanalem esse de cetero irrefragabiliter statuimus et irrevocabiliter ordinavimus ipsius ecclesie plebano committentes || iurisdiccione[m], iura pariter et proventus que et quos aliarum ecclesiarum dieocesis nostre plebani optinere et habere in commissis sibi plebanatu sui ecclesiis consueverunt, ipsumque plebanum qui nunc est et quicumque pro tempore fuerit ab || archidiacono seu archidiaconali iurisdiccione exemimus pure et simpliciter in toto ita quod archidiaconus ipse nec pretextu cathedratici nec procuracioni ratione visitacionis debite nec cuiusvis iuris seu consuetudinis archi || diaconalis in prefatum plebanum iurisdiccione[m] aliquam extunc vendicat sed ipse plebanus in spiritualibus ad nostrum pertinebit examen informandus per nos in hiis in quibus eundem informacionis seu reformationis stu || dio viderimus indigere. Hinc eciam addidimus, quod plebanus dicte ecclesie nonnisi de ecclesie nostre cathedralis capitulo assumi poterit et debebit sed dominus noster rex Stephanus ad quem predictae ecclesie beati Jacobi de Sarus pertinet patronatus || unum quem voluerit de ecclesie nostre canonicis, qui nobis displicere non debeat ex iure patronatus competenti secundum ius et laudabile terre consuetudinem presentabit, quem confirmari tenebimur in plebanum recognoscentes || ut tenemur ad plenum ius patronatus in ecclesia prefata dicto domino nostro regi ad cuius instanciam et petitionem specialem dilectum filium Ypolitum sacerdotem domine regine iuvenis karissime consortis domini nostri regis Stephani capellanum in || ecclesia nostra canonicum iam primum receptum et plenum ius canonie prout decuit asserunt per ipsum regem presentatum et per nos examinatum et inventum idoneum sepe dicte ecclesie sancti Jacobi de Sarus confirmavimus canonie || in plebanum de totius capituli nostri ut predictum est consilio et consensu ipsumque in corporalem possessionem vel quasi iuris plebanatus eiusdem fecimus introduci.

Pretera omnes alias ecclesias omnium aliarum villarum adiacencium || dicto predio Sarus a iurisdiccione archidiaconali similiter exemimus excepto cathedratico duntaxat ad proxime villarum sacerdotes solvent archidiacono parochiali nec in aliquo alio eidem archidiacono respondebunt sed in || omnibus iudiciis et iuribus et iurisdiccione[m] ad nostrum terminando iudicium pertinebunt nec aliquod aliud debiti iuris seu iurisdiccione[m] dictarum ecclesiarum sacerdotes archidiaconus vendicabit.

Datum anno Domini M^oCC^oLX^osecundo proxima sexta feria post festum beati Luce evangeliste.

My Lampert, z milosti Božej jágerský biskup, znením tohoto listu oznamujeme všetkým, ktorým to prináleží, že kvôli zrejším príčinám a vcelku odôvodnene je príhodné pre nás a užitočné našej Cirkvi, po dostatočnom zvažovaní spolu s našou kapitulou a po starostlivom prerokovaní, sme nakoniec určili Kostol sv. Jakuba zo Šariša na majetku kráľa za plebánsky, a to iba čo sa týka tejto dediny a nijakej inej, samozrejme na radu a so súhlasom našej kapituly. Zároveň sme stanovili, a to neodvolateľne, že plebánovi tohoto kostola bola zverená právomoc, práva a rovnako i príjmy tak, ako je to zvykom i u ostatných plebánov našej diecézy, ktorí pôsobia v kostoloch, ako plebánom im zverených a samotného plebána, ktorý je nateraz i ktorý bude do budúcnosti, sme bez všetkého a priamo vyňali spod archidiakonskej právomoci; a to úplne, takže archidiakon ani z dôvodu katedratika, ani čo sa týka pastoračnej návštevy, nech nepožaduje od neho patričnú starostlivosť a ani nič nech nežiada na základe akéhokoľvek práva či obyčaja od spomínaného plebána, a tým by vykonával archidiakonskú právomoc nad ním. Totiž tento plebán bude podliehať vo veciach duchovných priamo nášmu posúdeniu a nami osobne má byť vypočutý v záležitostiach, v ktorých budeme vidieť, že treba niečo preskúmať či napraviť. Preto k tomu ešte dodávame, že plebanus spomínaného kostola bude môcť byť a musí byť vybraný iba spomedzi členov našej kapituly. Avšak s tým, že pán, náš kráľ Štefan, ktorý uplatňuje patronátne právo nad spomínaným Kostolom sv. Jakuba zo Šariša, nám predstaví jedného z kanonikov nášho chrámu na základe patronátneho práva, takého, ktorý sa nám nesmie znepáčiť; ako i v súlade s právom a podľa chvályhodného zvyku našej krajiny a ktorého budeme musieť potvrdiť a uznať za plebána, ako sme to i povinní voči spomínanému nášmu pánovi, na ktorého kráľovu žiadosť i osobitnú prosbu sme milovaného syna Hypolita, kňaza pani kráľovnej mladšej a milovanej manželky nášho pána kráľa Štefana a kaplána, potom, čo sme ho prv prijali medzi kanonikov a pričlenili naplno ku plnoprávnemu členstvu kanonie, keď bol kanonicky predstavený kráľom a nami preskúšaný a uznaný za vhodného na funkciu plebána v spomínanom Chráme sv. Jakuba zo Šariša, ako bolo povedané, na radu i so súhlasom celej kapituly sme ho potvrdili a do vlastníctva alebo akoby plebánskeho práva v spomínanom kostole uviedli.

Okrem toho všetky ostatné kostoly, ktoré prináležia spomínanému majetku Šariš, takisto sme vyňali spod právomoci archidiakona s výnimkou katedratika, ktorý i doteraz kňazi z tých dedín platili, avšak iba pokiaľ patria do právomoci archidiakona, ináč v ničom, ale vo všetkých záležitostiach súdnych, či práva alebo právomocí bude im prináležať osobne sa zodpovedať pred naším tribunálom a archidiakon si nebude môcť nárokovať nijaké práva či právomoc nad spomínanými kňazmi.

Dané v roku Pána 1262 v piatok hneď po sviatku sv. Lukáša.

Dosiaľ je dokument uchovaný v piatom odpise, nakoľko bol najprv prepísaný kapitulou z Vácu (8. august 1274), potom Spišskou kapitulou (26. júna 1311). Tieto prepisy originálu dal prepísať na žiadosť plebánov z Prešova a Sabinova jágerský biskup Mikuláš (25. apríl 1338). Tento transumpt prepísala Spišská kapitula na žiadosť plebánov zo Svätého Džura a Bertotoviec (10. november 1345) a nakoniec na žiadosť magistra Mikuláša, kanonika z Péču a zároveň plebána zo Šariša, bol originál z roku 1262 spolu s ostatnými uvedenými prepismi znovu prepísaný Spišskou kapitulou (13. január 1424). Je uložený v Maďarskom krajinskom archíve v Budapešti (MOL DL) pod číslom 11457.¹ Po formálnej stránke sa jedná o menovací dekrét zo dňa 20. októbra 1262, ktorý bol určený pre kňaza Hypolita a ktorým jágerský biskup Lampert spomínaného kňaza ustanovil za plebána v Kostole sv. Jakuba v Šariši, dnes mesto Veľký Šariš (okr. Prešov).

Po stránke materiálnej toto menovanie obsahuje aj ďalšie rozhodnutia diecézneho biskupa, ktoré s tým súvisia. Nakoľko kostol do tej doby nebol plebánskym, jedná sa tiež o zriaďovací dekrét pre farnosť ako plebániu. Takže možno hovoriť o vyznačení už jestvujúcej farnosti, nie o zriadení novej. Taktiež kostoly, ktoré boli v tom čase na majetku kráľa – *praedium regale*, boli – rovnako ako kostol sv. Jakuba – vyňaté z právomoci archidiakona okrem platenia katedratika. Ako to vyplýva i z neskorších odpisov tohto dekrétu, bol im určený titul *plebánia*.

Menovací dekrét bol publikovaný v latinskej pôvodine:

FEJER, Carolus. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. tom.4, vol. 3., Budae 1829, s. 96 – 97.

WAGNER, Carolus. *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*. Posonii et Cassoviae 1780, s. 460.

BARDOSSY, János. *Moldavensis vel Szepsiensis decimae indagatio est proxima terrae Scepusiensis et huic annexarum sacro – profanarum iurisdictionum evolutio*. Posonio 1802, s. 130 – 131.

Adresa autora:

ThDr. Konštantín Daniel Boleš O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov

Hlavná 67, 040 01 Košice

e-mail: danielb.posta@gmail.com

---

¹ Chcem sa týmto poďakovať p. PhDr. Františkovi Oslanskému, CSc. z Historického ústavu SAV za láskavé poskytnutie xerokópie.

O BOLESTNEJ PANNE MÁRII OD NEZNÁMEHO GOTICKÉHO MAJSTRA V DÓME SV. ALŽBETY V KOŠICIACH

Mária Spoločníková

*VIRGIN DOLOROSA FROM AN UNKNOWN GOTHIC MASTER
IN THE ST. ELISABETH CATHEDRAL IN KOŠICE*

Zrkadlom plodného obdobia nenahraditeľného zmýšľania, prejavom filozofie stredovekého človeka, odrazom historickej skutočnosti je fenomén výtvarného umenia v gotickom slohu so všetkou jeho hlboko prežitou duchovnou štruktúrou, etikou, obsahovou, formovou a v neposlednom rade estetickou zložkou. Štýl tohto obdobia sa vyznačuje pravdou, krásou, príťažlivosťou a dobrom, ktoré ovplyvňujú na prvom mieste spoločenské vedomie a Bohu oddanú, citlivú dušu veriaceho.

Takto vytvorené dielo pôsobí stáročia, ak má primerané spoločenské zázemie, úctu k obsahovej náplni a je udržiavané ako majetok Cirkvi na vysokej úrovni pamiatkovej starostlivosti.

Realizácia každého artefaktu si vyžaduje nielen inšpiráciu a zasvätený ponor do hĺbky prameňov, ale aj adekvátny remeselný prístup, vedomosti o technologických postupoch a má na zreteli aj jeho imanentné vlastnosti a poslanstvo.

Takýmto artefaktom je plastika bolestnej Panny Márie z Dómu sv. Alžbety v Košiciach. Polychrómovaná drevorezba, toho času výškou 112 cm, pochádza zatiaľ od neznáameho majstra. Staršia odborná literatúra uvádza jej vznik z prelomu 15. a 16. storočia, resp. z roku 1500.

Je viac než isté, že terajšie jej umiestnenie na rozhraní južnej a bočnej lode je sekundárne. Bola pravdepodobne súčasťou niekdajšej kalvárskej skupiny, z ktorej sa ďalšie postavy nezachovali, alebo dnes o nich nevieme. Jej pôvodné miesto mohlo byť v Kaplnke Svätého kríža, pristavanej k južnej lodi Dómu, ktorú dal postaviť v roku 1475 Augustín Cromer. Skôr k tomuto termínu by sa mohlo priblížiť datovanie vzniku sochy Bolestnej Panny Márie. Hodné povšimnutia sú aj slohotvorné prvky, koncepcia rúcha,

viazanie šatky na hlave a dekoratívna skladba na poprsí, pohyb, postoj, zloženie rúk a pod. Svedčia o príbuznosti s útvarmi kreovaných na sochách hlavného oltára Dómu z rokov 1474 až 1477. Plastika bola reštaurovaná v roku 1970. Výkon sondážou bol aj prekvapením; pod mnohými aj uvoľnenými vrstvami premalieb sa zistilo, že rúcho pôvodne nebolo zlátené, ale kolorované červenomodrým pigmentom, ktoré bolo nanesené na drevorezbu pôvodným majstrom.

V 17. až 18. storočí prekvital kult Sedembolestnej Matky a v tom čase sa horlivo pozlacovalo v rámci a podľa požiadaviek barokového štýlu menili sa aj atribúty. Pribudla nad hlavou umiestnená lúčovite formovaná svätožiara, rozmernejšia gloriola, ktorá predlžovala postavu až pod kamenný baldachýn, a na podstavec pod nohy položil sa aj bochníkovo tvarovaný kus dreva. Čiže priestor medzi podnožou a dekoratívnym baldachýnom bol v baroku adekvátne „vyplnený“, a tak nemožno uvažovať o tom, že tam bola postavená vyššia, väčšia socha. K úprave plastiky v dobovej požiadavke pribudlo aj sedem novotvarov, sedem postriebrených mečov z dreva, ktoré boli vsadené do hrudníka. Nevzhľadné, násilne vyhlbené otvory sa čiastočne zakrývali zopnutými rukami Madony, ale hrubo nanesené tmely menili subtilné detaily goticky formovaného tela Panny Márie. Po dôslednom reštaurovaní socha nadobudla svoj gotický charakter a potvrdil sa pôvod plastiky spod kríža. Reštaurovaním sa odstránili nové doplnky i uvoľnené vrstvy premalieb, tie prekryvali červotočmi devastované drevorezby. Najväčšiu ujmu utrpela ľavá noha a skladba drapérie, ktorej pôvodné tvary spolu s pôvodným podnožím už dávnejšie absentovali. Odhalený bol však majstrovsky prevedený výraz ojedinelého inkarnátu, jeho farebnosť sa zachovala s tvarovanými slzami plačúcej Božej Matky. Majstrovské dielo ostáva ako závažný dokument spoločenského prostredia dôsledne symbolizujúce evanjeliové pravdy a nadčasové ideí.

Pohľad na kreatívnu schopnosť človeka – prejavenu v sakrálnnej tvorbe obetovanej pre harmonickú krásu kresťanských chrámov – je nenahraditeľným hodnotovým procesom preukázaným pre väčšiu Božiu slávu. K týmto dejinným skutočnostiam by mal mať človek aj 21. storočia kladný vzťah a prispieť starostlivosťou o blahodárne pôsobenie vzácneho artefaktu, ktorého nám zachovala Prozreteľnosť.¹

Adresa autorky:

akademická maliarka
Mária Spoločníková
Športová 6
040 01 Košice

---

¹ Plastika bolestnej Panny Márie z Dómu sv. Alžbety v Košiciach je zobrazená na prednej a zadnej obálke tohto časopisu.

ROZHOVOR S AKADEMICKOU MALIARKOU**MÁRIOU SPOLOČNÍKOVOU | INTERVIEW WITH ACADEMIC PAINTER MÁRIA SPOLOČNÍKOVÁ**

Koncom júla v tomto roku si umelecká obec v Česku i na Slovensku pripomenula sté výročie narodenia akademického maliara, reštaurátora a pedagóga na VŠVU v Bratislave – profesora Karla Veselého (*31. 7. 1912 Borovany, †26. 12. 1997 Praha). Umelecká práca tohto majstra sa významne dotkla aj Katedrály sv. Alžbety v Košiciach. Kto ním bol?

Karel Veselý navštevoval maliarsku školu L. Vacátka v Prahe, neskôr študoval na Umelecko-priemyselnej škole v Prahe u prof. F. Kyselu, na Akadémii výtvarných umení v Prahe u prof. W. Nowaka a vo Viedni. Svoje štúdiá obohatil aj o skúsenosti v Paríži, kde bol frekventantom československého ateliéru vedeného prof. F. Kupkom.

Významná zmena v jeho živote nastala v roku 1949, keď sa stal pedagógom na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave a zamerl sa na problematiku výučby závesného obrazu a gotickej tabuľovej maľby. V roku 1955 rozšíril vyučovanie aj o špecializáciu reštaurovania polychrómovanej plastiky, neskôr sa stal aj vedúcim novovzniknutej samostatnej Katedry reštaurovania umeleckých a historických pamiatok. Ako výtvarník sa významne podieľal pri budovaní slovenského reštaurátorského umenia.

Na Slovensku pôsobil od roku 1949 do roku 1979. Počas týchto rokov má veľký podiel na reštaurovaní mnohých významných umeleckých pamiatok. K jeho najvýznamnejším prácam v rokoch 1950 – 1964 patrí reštaurovanie 48 gotických tabuľových malieb z hlavného oltára Dómu sv. Alžbety v Košiciach, pochádzajúcich z rokov 1474 – 1477. Za túto prácu dostal v roku 1967 vysoké ocenenie, čestný titul – zaslúžilý umelec. K jeho ďalším oceneniam patrí Cena Cypriána Majerníka (r. 1965).

Okrem jeho veľkých zásluh v oblasti reštaurátorskej práce, treba pripomenúť aj pedagogické zásluhy vo výchove a formovaní novej slovenskej reštaurátorskej generácie. Jeho žiakmi sa stali mnohí významní slovenskí reštaurátori.

V roku 1980 stal sa profesorom na Akadémii výtvarných umení v Prahe, kde žil a pôsobil až do svojej smrti roku 1997. Celoživotná tvorba profesora Karla Veselého vytvorila originálnu Slovenskú reštaurátorskú školu.

Bohaté osobné spomienky na reštaurátorskú prácu profesora Karla Veselého v Košiciach počas rokov reštaurovania už spomínaných gotických tabuľ si zachovala aj jedna z jeho významných študentiek - akademická maliarka Mária Spoločníková z Košíc. Patrí medzi posledných žijúcich svedkov týchto historických okamihov, preto sme jej položili niekoľko otázok.

Pani profesorka, kedy ste prišli prvýkrát do kontaktu s profesorom Karlom Veselým?

Mala som možnosť dlhšie s ním spolupracovať, najprv v rámci povinnej školskej praxe ako poslucháčka VŠVU v Bratislave r. 1950 – 1953, potom po absolútoriu od r. 1953 v Košiciach.

Viete nám povedať, aký bol stav umeleckých pamiatok v košickom Dóme pred reštaurátorskými prácami profesora K. Veselého?

Gotické tabule hlavného oltára – ako aj ďalšie historické artefakty – boli z košického Dómu prevezené počas druhej svetovej vojny do Hejczy (Maďarsko), aby boli tak ochránené pred možným zničením. Po skončení vojny boli prevezené naspäť do Košíc, ale ich stav už vyžadoval reštaurovanie.

Bolo to obdobie o neprimeraných „snahách“ a diletantských začiatkoch záchrany týchto pamiatok. Reštaurovaním vlhkom postihnutých častí takmer všetkých gotických oltárov z košického Dómu bol v rokoch 1947 – 1950 poverený maliar Peter Kern spolu s dobrovoľníkmi – amatérmi. Boli chaoticky vyberané celé krídla hlavného oltára z namoknutých a neodborne vyhotovených mohutných debien, vystlané drevenými stružlinami, povoskovanými papiermi, celofánmi a pod., o čom som sa už viackrát v kratších príspevkoch zmieňovala. Skvostné maľby v rámoch krídiel podliehali skaze nielen neuvážaným premiestňovaním objektov z Hejczy do Dómu, z Dómu do Východoslovenského múzea, vzápätí do Biskupského paláca na Hlavnej ul. v Košiciach, ale zotrvaním súčiastok oltárov a architektonických článkov v navlhnutom prostredí, navyše v neprimeranom mikroklimatickom ovzduší okolia. Kompletný oltár, napr. „Večera Pána“ v ležatej polohe, bol vtiesený so všetkými dekoratívnymi prvkami bez oddelenia jednotlivých častí od tabuľových malieb do drevenej debny a celok zložený pod niekdajším schodiskom vo výklenku smerom do suterénu Východoslovenského múzea. O sprievodných slovách radšej nechcete počuť, ale i mrazivé mlčanie bolo charakteristické pre dobu najhoršieho ignorovania sakrálnych diel a ďalšieho obrazoborectva okolo a po roku 1950. Pôvabný a jedinečne koncipovaný oltár s námetom „Smrť P. Márie“ v areáli pivníc múzea stihol podobný osud. Tieto tzv. „záchranné čaty“ amatérov na čele už so spomínaným maliarom Petrom Kernom, predsa len nemohli mať žiadne vedomosti o tom, čo potrebujú 400 – 500-ročné dosky a gotické polychrómie tabuľových malieb. V Kernových denníkoch sa pre istotu neuvádzali používané materiály na zabezpečenie uvoľnenej polychrómie a na odstraňovanie nečistoty. Ale ich neblahé účinky boli zjavné, až odstrašujúce a nezrovnateľné so skutočnými potrebami pre záchranu materiálovej podstaty, pre seriózne reštaurovanie. Tieto dôsledky som sama zažila pri neskoršej mojej práci.

Je táto neodborná a neprofesionálna práca aj niekde zdokumentovaná?

Administratívne komplikovanú až neprehľadnú situáciu možno čiastočne vystopovať z archívov, ktoré uvádza v poznámkovom aparáte svojej diplomovej práce Z. Bauerová.¹ Pre jej oprávnenú otázku profesionála a k jej výzve aspoň dodatočne

---

¹ O niektorých skutočnostiach svedčí záslužná štúdia Zuzany Bauerovej a jej obsiahla diplomová práca na Masarykovej Univerzite v Brne, vo výňatku, uverejnenom v ročenke Slovenskej národnej galérie v Bratislave z rokov 2004 – 2005. O bežných metódach reštaurátorského postupu K. Veselého čerpal z dostupných

vykonať presnejší súpis metód a použitých prostriedkov v amatérskych začiatkoch Kernovej skupiny k hlavnému i k bočným oltárom je dnes už nemysliteľné. To, čoho sa dobrovoľníci dopúšťali, bolo – ako som spomenula – zavrnutia hodné. Boli to materiály s drastickými účinkami: čpavok, denaturovaný lieh, alkalické mydlá, škrob, múka zmiešaná vodou, glej, lepidlo „dextrin“, papierové nálepky s celofánom, lúh, mechanické škrabky atď. Po takýchto neuvážaných zásahoch a pri použití takých pomôcok vzniklo viac škôd, a „čo z obrazov zmizlo, bolo nenávratne stratené“ (Veselý). V prvom rade bolo potrebné postupné upevňovanie pôvodnej uvoľnenej farebnej vrstvy na plátenných potáhoch a podložných doskách a nie čistenie maľovaných detailov na obrazoch. Zodráté farby, odstránené lazúry, nedoplnené úbytky, nespevnený podklad, ponechaný na nefixovaných pruhoch plátna, na rozpadnutých doskách – to bol výsledok prístupu, taká bola po nich situácia – čiže takmer neriešiteľná. Neodborný prístup a neudržateľné okolnosti sa museli naliehavo zmeniť a z neodkladnej nutnosti osloviť prof. Veselého, čo je zásluhou prezieravej p. Dr. Lili Güntherovej.

Môžete nám priblížiť, aké boli začiatky reštaurátorských prác prof. Karla Veselého v Dóme sv. Alžbety v Košiciach?

Až zainteresovaním profesora K. Veselého, keď po administratívnych prierahoch bol mu celý problém definitívne zverený na vyriešenie, svojím odborným stanoviskom za nesmiernych obetí sa chopil úmornej práce. V tom čase pôsobenia na VŠVU ako pedagóg bol povážlivo konfrontovaný s toľkou dezoláciou gotických diel a na Slovensku v roku 1950 - 1952 chýbal aj štáb odborníkov na taký obrovský počet postihnutých artefaktov. Nahrádzali ich neskôr poslucháči vyšších ročníkov. Do Bratislavy prichádzal z Prahy a aj do Košíc vlastne celé roky. Jeho húževnatosť, pevné zdravie a akýsi druh askézy boli základom jeho neuveriteľne náročného nasadenia, neúnavnej pracovitosti.

Vieme, že aj vy ste sa zúčastnili týchto reštaurátorských prác. Aký bol ich postup?

Ako absolventka jeho školy (prof. K. Veselého) a rodáčka z Košíc mala som „privilégium“ zúčastňovať sa s ním na reštaurovaní i na experimentoch potrebných pri komplikovanejších zásahoch na obrazoch. Bolo to pri snímaní uvoľnených pruhov plátien z tabuľ, s predchádzajúcim upevňovaním pôvodnej farebnej vrstvy, pri uplatnení metód pri lisovaní na opravené podložky atď. Používali sa len osvedčené, klasické materiály, neškodné pri procesoch odstraňovania starých tmavých retuší, petrifikovania dosák, scelenia podkladov, pri aplikovaní tmelov podľa nových zásad a Slánskeho teórie retuší, riešenie lazúr pred záverečným lakovaním zreštaurovaných tabuľových malieb.

Všetky úkony veľmi starostlivo zapisoval, o čom sa zmiňuje vo svojej diplomovej práci Z. Bauerová a dodáva i to, čo vyplynulo z denníkov a z archívu doložených poštových ústrižkov. Sama dodnes mám denník, resp. receptár, ktorý mal základ osvedčený v praxi u profesora Veselého. Použitý bol pri ďalších mojich aktivitách: pre transfer malieb na nový podložný materiál pre gotickú tabuľu z majetku SNG: „Ecce Homo“, pre tabuľové maľby Bičovanie a Ukrižovanie, semitransfer z oltára „Narodenia

---

archívnych materiálov, záznamov, dokumentov, ktoré sú skôr z rokov až chaotického prístupu k pamiatkam a t. č. sú v nadriadených orgánoch, centrálne na Pamiatkovom úrade len čiastočne zachovalé, keďže v tých časoch ešte nebol definitívne koncipovaný zákon o umelecko-historických pamiatkach na Slovensku.

Pána“ z roku 1490 v Bardejove a transfer maľovanej vrstvy tabule z oltára Kristovho príbuzenstva od neznámeho majstra pre Chrám sv. Jakuba v Levoči.

Zoznam chemikálií, pomôcok a popisy metód v protokolárnych záznamoch Veselého bolo potrebné k jednotlivým pracovným postupom uviesť a diferencovať. Boli to zhruba koncipované, na nečisto vyhotovené náčrty, podložené reálnym súčtom vynaloženého času. Mojou ďalšou úlohou bolo pripravené koncepty dopĺňovať fotodokumentáciou, ktoré z veľkej časti vyhotovovala pani Jana Veselá. Takto kompletizované fascikle boli odovzdané nadriadeným orgánom ako dokumenty a postupne aj pre vyúčtovanie honorárov za výkon reštaurovania.

Tieto údaje uvádzam na nepriamu výzvu p. Bauerovej, s vedomím a azda aj pre poučenie a v prospech budúcej generácie, ktorá by - napriek súčasným technickým vymoženostiam týkajúcich sa prieskumov - mala poznať genézu a priebeh neobyčajne ťažkých, komplikovaných a náročných postupov na niekdajšej záchrane hlavného oltára v Dóme. Mala by sa zoznámiť s metódami a použitou receptúrou pri spoločnej práci a v závere konštatovať, ako sa osvedčili po prehliadke po rokoch. Kvôli premiestneniu oltára zo svätyne do lode s nechránenými obrazmi v krídlach, ktoré boli viackrát v interiéri Dómu prekladané, v roku 1989 musela som druhýkrát pristúpiť k reštaurovaniu, opäť miestami k znehodnoteným uvoľneným farebným vrstvám tabuľových obrazov. Reštaurovanie som ukončila pred príchodom Jána Pavla II. do Košíc v roku 1995.

Ako hodnotíte osobnosť reštaurátora profesora Karla Veselého?

Profesorova prísnosť aj k sebe samému, pracovná disciplína, duchovný potenciál, ktorý v sebe rozhodne mal, ibaže ho nedával najavo, skromnosť a nenáročnosť, napriek výdrži pri práci denne 10 – 12 hodín i viac – spočítajúc roky húževnatej oddanosti na jemu zverenej úlohe – , vyniesli čas a bolo to viac než 14 rokov.

Mal plány a úmysly raz všetko písomne zhodnotiť a zverejniť. V rokoch 1990 – 1992, po právnej stránke podľa autorského zákona, bol dôrazne proti tomu, aby historici cudzích štátov po nelegálnom postavení svojho lešenia pred hlavný oltár Dómu v Košiciach skúmali, UV lampami fotografovali, popisovali zo svojho IR hľadiska reštaurované diela a publikovali metódy, charakter, zloženie maliarskych materiálov gotických majstrov, odoberali vzorky pre mikroskopický rozbor atď. – bez dialógu, účasti a prítomnosti tých, ktorí mali na reštaurovaní leví podiel a zásluhu na záchrane monumentálneho umeleckého diela. Súhlasila som s ním, hoci niečo bolo predsa len zmeškané... A prečo?

V mojom spomínaní priblížim sa k osudovým zvratom pracovnej situácie prof. Veselého. Sklamania na školskej pôde v rokoch normalizácie ohľadne pokračovania výučby do dôchodcovského veku, akýsi nútený odchod z Bratislavy a ďalšie životné okolnosti vykonali svoje. Definitívne. Žiaľ, o aktivitách na Slovensku už nemohol publikovať i z toho dôvodu, že prijal poverenie pracovať na Karlštejne, na obrazoch Majstra Theodorika a ďalších umelecko-historických dielach v tejto lokalite. Hoci podľa jeho vlastného priznania pri návšteve môjho ateliéru v Košiciach v roku 1992 boli to opäť roky spojené s námahou a doslova sebaobetou dochádzať denne z Prahy na hrad už v zlej zdravotnej situácii – s komplikáciami a bolesťami nôh.

V roku 1992 na pozvanie ekonomického oddelenia Biskupského úradu v Košiciach, Ing. Spišiaka, p. prof. Veselý pricestoval v 80. roku svojho života na obhliadku mojich prác na obrazoch z hlavného oltára v mojom ateliéri za prítomnosti p. Ing. Spišiaka. I napriek profesorovej málovravnosti, bolo predsa len na čo spomínať, samozrejme na dnes už nepredstaviteľné ťažkosti, s ktorými sme zápasili, asi ako kedysi stredovekí maliari bez moderných vymožeností, a o ktorých mladšia generácia nemá ani potuchy. Jeho neutíchajúci záujem o záchranu gotiky v Košiciach som mohla znovu obdivovať. Pri svojej stále rovnakej uzavretosti nechcel sa ani fotografovať, a tak mi ostali iba spomienky v jeho starších pozdravoch k Vianociam - potom už len oznámenie rodiny o jeho úmrtí.

Čo tu teraz odznelo, to nebol pokus o popis životného príbehu, ani veda o reštaurátorskom umení. Bola to podlžnosť svojmu nedosažiteľnému učiteľovi, ktorý svojím príkladom, vytrvalosťou, kultúrnosťou a intelektom dokázal presvedčiť o potrebe záchrany prejavov sakrálneho umenia pre potechu ducha tých, ktorí vo výsostnom umení objavili radosť z Božích darov pre ľudstvo. Som Prozreteľnosti vďačná, že som svojou trochou mohla prispieť k významu môjho rodného mesta, že som u toho všetkého smutného i radostného mohla byť.

Chvála, že popri výučbe na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave dokázal revitalizovať kultúrnu hodnotu nezmerateľnej váhy. Vysokou odbornosťou zachránil sa v dejinách skvost európskeho významu, ktorý možno s pýchou predstaviť pred svetom a vzdať tým hold aj pôvodným tvorcom, gotickým majstrom. Čo vytvorili, preslávilo celé stáročia kultúrnosť Košíc. Našou úlohou je potvrdiť to úctou, starostlivosťou, ktorú do posledného ťahu štetca prof. Veselý splnil. Len či aj dnešok má takýto vzťah ku geniálnemu dielu?

Z tohto rozhovoru treba v závere konštatovať, že Košičania majú dôvod spájať svoje mesto aj s menom prof. Karla Veselého.

Iste. Slovensko – hlavne Košice – by mu mali byť aspoň in memoriam povďačné, zvlášť teraz pri spomienke na sté výročie jeho narodenia a v čase, keď sa mesto Košice má stať Európskym hlavným mestom kultúry.

Za rozhovor ďakuje Štefan Lenčič

RECENZIE | REVIEWS

LENČIŠ, Štefan. *Lieskovec vo svetle času*. Lieskovec : Obecný úrad Lieskovec, 2010, 232 s. ISBN 978-80-970571-2-1.

Je trendom, ktorý sa už stáva zvykom, že obce pri oslave svojich dôležitých jubileí nechajú spracovať svoju históriu a potom ju knižne vydajú. Tak tomu bolo aj pri oslave 580. výročia prvej písomnej zmienky o obci Lieskovec v okrese Humenné, ktorej dejiny neboli doteraz komplexne spracované. Postaral sa o to Štefan Lenčiš v publikácii s názvom *Lieskovec vo svetle času*. Dielo pozostáva z troch častí; prvá z nich má názov *Najstaršie dejiny obce po koniec 19. storočia*, ktorá sa aj napriek svojmu názvu nevenuje výlučne dejinám, ale aj „povinné jazde“ – geografickým a pedologickým údajom, flóre a faune, ekologickým podmienkam a iným. Dôležité miesto má časť o prvej písomnej zmienke obce, kde autor ponúka aj preklad listiny, v ktorej sa obec prvýkrát spomína pod názvom Lyzkolcz. Nasledujúce podkapitoly potom chronologicky podľa storočí podávajú historiografiu obce, tá sa odvíjala predovšetkým od dôležitých celospoločenských udalostí a tvorili ju najmä silné uhorské rody. Je potrebné poznamenať, že história obce tu nie je podaná vytrhnutím z kontextu a striktne lokálne, ale autor ju vhodne zasadzuje do komplexu uhorských dejín, čím vytvára väčší priestor pre čitateľa, aby si o danej dobe urobil lepší náhľad. Autor však samozrejme smeruje stále k dejinám obce, ktorej dejinná línia je tvorená jednotlivými udalosťami a dokumentovaná mnohými archívnymi dokumentmi z Historie domus, Arcibiskupského archívu v Košiciach a z viacerých iných, aj zo zahraničných archívov. Výpisky z portálneho súpisu, pozemkovej knihy či zápisu o cholere sú tiež súčasťou tejto všeobecno-historickej kapitoly, ktorá sa končí medailónmi uhorských šľachtických rodov, ktoré sú spojené s dejinami Lieskovca.

Druhá časť s názvom *Náboženský život obce* zužuje zorný uhol zo všeobecných dejín na dejiny náboženského života v obci, kde dominantné postavenie majú rímskokatolíci. Aj tu autor zvolil pohľad najprv na celospoločenskú situáciu, do ktorej potom zasadil stav v Lieskovci. Priestor venoval počiatkom náboženského života na našom území, potom konkrétne v obci (prvá zmienka o náboženskom živote v obci pochádza z roku 1549), obdobiu reformácie, kedy Lieskovec zasiahla kalvínska vlna protestantizmu, neskôr dobe rekatolizácie a navrátenia rímskokatolíckej farnosti, na čom mali zásluhy predovšetkým aktivity jezuitov a františkánov. Ďalšou súčasťou tejto kapitoly je časť o náboženskom živote v 18. a 19. storočí, ktorá je koncipovaná predovšetkým z kanonických vizitačných záznamov, ktoré podrobne rozpisovali stav farnosti tak po jej materiálnej, ako aj duchovnej stránke. Kapitola sa v podobnom duchu venuje aj udalostiam z 20. storočia, kde boli pochopiteľne markantnejšie udalosti spojené s prvou a druhou svetovou vojnou. Druhá polovicu 20. storočia a dobu po roku 2000 spracoval autor podľa zápisov v kronikách, z ktorých vybral niektoré udalosti a nimi vykreslil danú dobu. V nijakom diele tohto typu nesmú chýbať biografické údaje o farároch a administrátoroch vo farnosti a inak tomu nie je ani tu. Nachádzajú sa aj portréty skoro tridsiatich kňazov, ktorí pôsobili v Lieskovci od roku 1730 po súčasnosť. Medzi nimi vyniká predovšetkým Ján

Nemec, zavraždený partizánmi v roku 1944, a jeho nástupca Jozef Gič, ktorého prenasledovali predstavitelia komunistického režimu a stal sa príkladom zaobchádzania s kňazmi v povojnovom spoločensko-politickom usporiadaní štátu. Autor okrem týchto kňazov pripravil aj portréty dvoch kňazov a rehoľnej sestry, ktorí pochádzali z Lieskovca. Záver druhej časti pozostáva z popisu sakrálnych stavieb vo farnosti (kostol, filiálne kostoly, kríže...) a zmienky o filiálkach farnosti. Posledná časť *Život obce od 20. storočia až po súčasnosť* je zostavená sčasti so širokým záberom, ktoré spája doba 20. storočia. Autor z obecnej kroniky a záznamov Štátneho archívu v Humennom vybral udalosti, ktoré sa týkajú týchto oblastí: obecná správa, poľnohospodárstvo a s ním spojené JRD, oblasť kultúry v obci, ktorú reprezentuje ochotnícke divadlo a knižnica, školstvo a viaceré iné oblasti spoločenského života obce od 20. storočia. V závere sa nachádza netradičný zoznam obývaných a neobývaných domov v Lieskovci z roku 2010. Toto dielo je bohato doplnené mnohými fotografiami tak archívnych dokumentov, ako aj fotografiami obecných reálií, budov a osôb, ktoré autor získal z osobných zbierok obyvateľov Lieskovca. Tieto fotografie nielenže oživujú samotný text publikácie, ale stávajú sa aj dôležitým záznamom historickej skutočnosti, keďže na jednom mieste dokumentujú udalosti a zobrazujú postavy a materiálny stav, ktorý sa už dnes dá mnohokrát veľmi ťažko získať.

V tomto diele prevažujú predovšetkým správy cirkevnej proveniencie, čo je pochopiteľné, keďže dejiny cirkevného spoločenstva tvorili nosnú časť dejín nejednej obce, a teda je jasné, že cirkevné dejiny nemožno nijako obísť alebo eliminovať, čo je dnes možné badať u niektorých profánnych (či len tak tváriacich sa) autorov. Publikácia nie je prísne vedeckou monografiou s uzatvoreným charakterom, stále tu existujú aj nespracované biele miesta – čo priznáva aj sám autor v úvode –, no nepochybne tu bol vykonaný seriózný výskum dostupných materiálov, ktoré sú uvedené v hojnom zozname bibliografie. Okruh čitateľov bol v tomto prípade daný objednávatelom tohto diela – samotnou obcou, čomu musel autor prispôbiť aj štýl písania, aby na jednej strane dodržal vedeckú úroveň a neskĺzol k beletrizovaniu, no na druhej strane autor musel použiť aj niektoré popularizačné časti, ktorých cieľom je osloviť aj bežného nevedeckého čitateľa a sprostredkovať mu dejiny obce pútavou formou. *Lieskovec vo svetle času* od Štefana Lenčiša predstavuje jeden z typických počínov dnešných domácich historikov – monografiu o dejinách obce „na objednávku“, ktorej úlohou nie je len podať výsledky vedeckej práce, ale aj reprezentovať dané spoločenstvo. A táto publikácia obe tieto úlohy spĺňa so všetkou dôstojnosťou.

Adresa recenzenta:

ThLic. Tomáš Filip, PhD.
Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: filip@ktfke.sk

DUDOVÁ, Anna. *Heroické čnosti Jána Čarnogurského*. Kežmarok : Tlačiareň GG , 2011, 203 s. + XXXI prílohy. ISBN 978-83-7569-231-0. 203.

Ktokoľvek sa len trochu zahľadí do dejín Spišskej diecézy, musí priznať, že táto diecéza je mimoriadne bohatá na viaceré významné osobnosti slovenského politického, náboženského, vedeckého i kultúrneho života. Hanusovsky povedané ide o tzv. *gratia externa*, ktorá jej bola daná. Pre ich množstvo sa však pomerne často stáva, že viaceré z nich sa z rôznych vonkajších i vnútorných príčin dostanú takmer do zabudnutia. Medzi takého osobnosti určite patrí bývalý špirituál Kňazského seminára svätého Jána Nepomuckého v Spišskej Kapitule ThDr. Ján Čarnogurský, ktorý sa stal predmetom výskumu dizertačnej práce Anny Dudovej na Pedagogickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku. Krátky život a následne politické udalosti počas a po skončení druhej svetovej vojny spôsobili, že sa o tejto osobnosti písať nemohlo. To však nezabránilo hŕstke rodákov z Malej Frankovej, aby naňho nielen nezabudli, ale aby sa k nemu obracali s prosbou o pomoc v ich životných ťažkostiach. Autorka tejto monografie zadost' učinila spravodlivosť a „vytiahla z popola“ jeho životný príbeh v spojení so skúmaním povesti svätosti Jána Čarnogurského v tejto obci a u jeho rodinných príslušníkov.

Hneď v úvode autorka spomína dôvody, ktoré ju viedli k napísaniu tejto knihy. Hlavným z nich, v kontexte doby, ktorá poukazovaním na morálne zlyhania kňazov ich v sekulárnej spoločnosti dehonestuje, je vrátiť kňazom ich ľudskú a kňazskú dôstojnosť poukázaním na pravé kňazské vzory. Cieľom tejto knihy je explicitne dokázať heroické čnosti a svätosť života Jána Čarnogurského, predstaviť ho veriacim Spišskej diecézy a nepriamym spôsobom vyvolať počiatok ďalšieho beatifikačného procesu. Dokazuje to spôsob, akým autorka v spolupráci so svojím konzultantom prof. Jánom Dudom prezentuje osobnosť špirituála spišského seminára, ale aj úvodné slová, v ktorých sleduje inštrukciu *Sanctorum Mater* prefekta Kongregácie pre kauzy svätých kardinála Angela Amata, vydané v roku 2007. Ten na margo kanonizačných procesov sa vyjadril, že nejde len o historické skúmanie kandidáta na kanonizáciu a právne dodržiavanie procesu, ale o „hagiografickú katechézu“, spočívajúcu v zapojení veriacich do spoznávania čností Božieho sluhu a v duchovnom sprevádzaní veriacich pri modlitbách. Tento *iter spiritualis* autorka plne realizuje a dáva tomu v zmysle spomínanej inštrukcie katechetický rozmer už aj samotným písaním dizertačnej práce na Katedre praktickej teológie a katechetiky Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Kniha je rozdelená do troch kapitol. V prvej kapitole sa venuje vykresleniu života Jána Čarnogurského. Druhá kapitola analyzuje Magistérium Cirkvi o kanonizovanej svätosti z viacerých aspektov. Nosnou kapitolou je posledná tretia kapitola, v ktorej sa usiluje aplikovať jednotlivé znaky kanonicky definovanej svätosti na živote ThDr. Jána Čarnogurského a následne aj prieskum existencie jeho povesti svätosti medzi ľuďmi. Štruktúra monografie *Heroické čnosti Jána Čarnogurského* takto poukazuje na to, že sa nejedná o historickú prácu v striktnom slova zmysle, predsa však prvá kapitola práce má takúto povahu. Neprislúcha mi hodnotiť preto ďalšie dve kapitoly, ale sústredím sa iba na prvú, teda historickú časť knihy.

Život diela Jána Čarnogurského doposiaľ nebol preskúmaný, preto táto kapitola je rozhodne prínosom pre cirkevnú históriu. Vedeckému výskumu, ktorý tvoril základ tejto kapitoly, nemožno nič vážnejšie vyčítať. Oceniť treba konzultáciu materiálu pramennej povahy nielen v Archíve Biskupského úradu v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí, ale aj vo viacerých farských archívoch. Veľmi podrobne rozoberá aj rodinné zázemie a detstvo Jána Čarnogurského, ktoré v mnohých vedeckých monografiách nie sú tak často rozvinuté. Základ výskumu k životu a dielu Jána Čarnogurského tvorilo bádanie v archívoch na území Spišskej diecézy a hlavné detailné informácie sú skôr z Malej Frankovej a z Archívu Biskupského úradu v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí. Práci chýba výskum v Archíve Biskupského úradu v Banskej Bystrici, ktorý by doplnil informácie z jeho štúdií v malom seminári v Banskej Bystrici. Podobne bolo by vhodné do budúcnosti preskúmať materiály z Čarnogurského štúdií v Ríme v Bohemicu v Archíve Pápežského kolégia Nepomucenum. Tieto nedostatky však neumenšujú odbornosť a vyčerpanosť danej témy, ale otvárajú priestor pre ďalší možný výskum. Závažným nedostatkom dizertačnej práce je nezvyčajné a nepresné citovanie archívnych prameňov, z ktorých vo väčšine nie je jasné, kde sa nachádzajú. Pri citovaní dokumentov z Archívu Biskupského úradu v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí je nevyhnutné uvádzanie protokolárnych čísel. Inak by tomu bolo, ak by tieto archívne pramene boli súčasťou Osobného spisu Jána Čarnogurského. V tom prípade by sa mal uviesť názov archívneho fondu. Niekedy sa objavuje aj nepresný názov inštitúcií, na ktorých Ján Čarnogurský pôsobil. Používanie termínu bohoslovecký seminár (s. 53) je absolútne neprípustný. Slovenská terminológia používa termín kňazský alebo diecézny seminár. Okrem iného, názov seminára, v ktorom pôsobil Čarnogurský, nie je „Spišský kňazský seminár“ (s. 9), ale Kňazský seminár svätého Jána Nepomuckého v Spišskej Kapitule. Nemožno súhlasiť s jednoduchým paušalizovaním autorky, ktorá zrušenie gymnázia v Podolínci 29. marca 1919 interpretovala: „Nová vláda nemala záujem vychovávať inteligenciu v tejto severnej časti Slovenska“ (s. 34). V neďalekom Kežmarku predsa existovalo jedno nemecké gymnázium, ku ktorému bolo v roku 1927 pridružené aj slovenské gymnázium. Dôvody zrušenia gymnázia v Podolínci boli predovšetkým národnostného charakteru. Nie je zvykom v historických prácach na záver života spracovanej osobnosti uvádzať osobitne politické, sociálne a náboženské pomery. Bolo by lepšie, keby autorka tieto pomery zakomponovala priamo do životopisu Jána Čarnogurského.

Aj keď hlavným cieľom knihy Anny Dudovej nie je historicky spracovať osobnosť špirituála spišského seminára, napriek mnohým prínosom aj v tejto oblasti mohla sa predsa vyhnúť týmto formálnym a metodologickým nedostatkom. Ciele, ktoré uviedla v úvode práce, však vrchovato naplnila a jej práca je skutočným príspevkom k poznaniu vzácnych kňazských osobností Spišskej diecézy. Ich hojnosť – v čase pôsobenia Božieho sluhu biskupa Jána Vojtaššáka – poukazuje na veľkosť vzoru tohto hrdinského biskupa a mučeníka, z ktorého iste čerpal inšpirácie aj ThDr. Ján Čarnogurský.

Adresa recenzenta:

HEDr. Ľuboslav Hromják, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologický inštitút TF, Spišská Kapitula 12, 053 04 Spišské Podhradie

e-mail: luboslav.hromjak@ku.sk

ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita v běhu věků od počátku do doby vrcholného středověku s přihlédnutím k situaci na jižní Moravě*. Nakladatelství Jih, České Budějovice 2010, 163 s., ISBN 80 86266-39-8.

Na slovenskom knižnom trhu vo veľkej miere absentuje literatúra, ktorá by v oblasti cirkevných dejín jasnejšie, ale predovšetkým komplexnejšie predstavila bohatú činnosť kresťanskej charity. Preto je zvlášť cenná nedávno publikovaná práca historika Hynka Šmerdu, ktorá bola obhájená na Katolíckej univerzite v Ružomberku, Teologickej fakulte v Košiciach.

Táto knižne vydaná práca je veľmi aktuálna, pretože súčasná spoločnosť sa vo veľkej miere zaoberá, ba je k tomu až nútená zaoberať sa mnohými sociálnymi otázkami. Kresťanská charita zabezpečovala v minulosti takmer jediná starostlivosť o ľudí, ktorí sa dostali do rôznych podôb sociálnej núdze, preto je dôležité venovať jej patričný priestor. Pohľad do minulosti nám dáva veľa konkrétnych príkladov realizácie charitatívnej činnosti Cirkvi, je pre nás poučením a inšpiráciou aj pre súčasnú dobu.

Obsah práce je rozdelený do 4 kapitol, v ktorých sa autor venuje nasledujúcim témam: Prvá kapitola s názvom *Slabí a trpící v předkřesťanských dobách* predstavuje úvodnú kapitolu, ktorá má čitateľa uviesť do danej problematiky. Predstavuje staroveké národy a ich postoj k človekovi – predovšetkým k otrokom, k trpiacim a chudobným ľuďom. Na základe historického pohľadu na jednotlivé staroveké civilizácie autor jasne dokumentuje, že antický svet nemal pochopenie poskytnúť sociálnu pomoc pre tých, ktorí stáli na okraji spoločnosti pre svoje postavenie (otroci), pre chudobných a biednych ľudí. Autor správne konštatuje, že „antická civilizácia bola necitlivá a krutá. Krutost sa prejavovala i v kultúrnych prejavoch...“.

Druhá kapitola *Křesťanská charita ve starověku* tvorí jadro práce, kde autor predstavuje Ježiša Krista, ktorý naplno realizuje svoj vzťah k človeku – vzťah lásky. Jadrom Ježišovho poslania je láska Boha k človekovi a následne vyzýva každého človeka, aby aj on podľa Božieho vzoru žil a preukazoval lásku k blížnemu. Osobný príklad Ježiša Krista sa stal podnetom pre apoštolov, učeníkov a ostatných ľudí, aby ohlasovanie evanjelia bolo vždy sprevádzané aj konkrétnymi skutkami lásky – charitatívnou činnosťou. Autor to vyjadril citáciou od Mac Nuta: „Vždy, keď stretneš Ježiša v evanjeliách, buď ho nájdeš ako niekoho uzdravuje, alebo ako práve niekoho uzdravil, alebo ako ide práve niekoho uzdraviť“. Autor predstavuje konkrétnu charitatívnu činnosť, ktorú vykonávali pápeži, biskupi, kňazi, diakoni, diakonisy i laickí veriaci. Dôležitú úlohu v tejto činnosti mali aj starovekí spisovatelia, napr. sv. Cyprián, sv. Ján Zlatoústý a Klement Alexandrijský. V obsahu ich diel vo veľkej miere venovali pozornosť aj vykonávaniu kresťanskej lásky, o ktorej bolo treba veľa písať, rozprávať a uvažovať, nakoľko staroveký človek s veľkými ťažkosťami prijímal Ježišovu požiadavku lásky k blížnemu.

Tretia kapitola *Křesťanská charita ve středověku v univerzálním rozměru všeobecné Církve* svojím obsahom poukazuje na konkrétne vykonávanie charitatívnej činnosti v stredovekej spoločnosti, kde Cirkev mala dominantné postavenie v službe blížnemu.

Cieľom poslednej kapitoly – *Křesťanská charita ve středověku na jižní Moravě* – je predstaviť južnú Moravu a rozvíjanie charitatívnych diel prostredníctvom jednotlivých rehoľných rádov, kláštorov, špitálov a mnohých ďalších aktivít, za ktorými stála Cirkev. Dominantou v tejto oblasti bola hlavne starostlivosť o chorých ľudí, ktorí boli najviac odkázaní na milosrdnú pomoc od iných.

Práca má logickú štruktúru a jednotlivé kapitoly na seba vecne i obsahovo nadväzujú. Autor použil 481 poznámkových odkazov na citované domáce i zahraničné pramene alebo literatúru. Treba oceniť aj bohatý pramenný a literárny zdroj, z ktorých autor čerpal, čím práca získala na odbornej kvalite. Aj vo svojom úvode (rozbor základnej literatúry) poukazuje na autorov seriózneho bádateľského prístupu. Chválitebné sú aj podkapitoly s názvom *Uvedení do tématu*, ktoré čitateľovi pomôžu ľahšie vniknúť do danej problematiky. Naznačený cieľ v názve i v úvode autor naplnil. Podarilo sa mu vytvoriť dostatočný obraz charitatívnej činnosti Cirkvi v celosvetovom rozmere, ale aj s osobitným historickým pohľadom na územie južnej Moravy.

Hlavným prínosom tejto práce pre vedeckú činnosť je odborné zhodnotenie historického obrazu charitatívnej činnosti Katolíckej cirkvi v jej dejinnom pôsobení, ako aj osobitný pohľad na charitatívnu činnosť na južnej Morave. Autor svojou prácou predstavil bohatú angažovanosť apoštolov, biskupov, diakonov, rehoľných rádov, starokresťanských spisovateľov i laikov v charitatívnej činnosti. Nie menej dôležitým faktom je autorovo konštatovanie na pravdivé poukázanie sociálnej nespravodlivosti v spoločnosti, keď uvádza: „*Cirkev ako svoju úlohu uznáva to, aby pozdvihovala hlas tam, kde existuje otvorená i skrytá chudoba, kde ľudia trpia bezprávie, kde spoločenské štruktúry niektorých ľudí obchádzajú a iným oproti tomu dávajú privilegia.*“

Osobitne cennou je táto publikácia aj pre veľmi dôležitú a podstatnú skutočnosť – definovanie duchovnej motivácie konania charitatívnej činnosti, bez ktorej by nebolo možné vykonať také množstvo charitatívnych diel jednotlivcov i spoločenstiev v Katolíckej cirkvi.

Ponúkaná monografia sa môže stať veľmi dobrou pomôckou pre študentov sociálnych a charitatívnych študijných odborov, pracovníkov charitatívnych organizácií, ale rovnako aj pre tých, ktorí radi siahnu po odbornej historickej literatúre.

Adresa recenzenta:

doc. PhDr. ThDr. Štefan Lenčíš, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

Teologická fakulta Košice

Hlavná 89, 041 21 Košice

e-mail: stefan.lencis@ku.sk

RECENZENTI PRÍSPEVKOV | REVIEWERS

ThDr. Konštantín Daniel BOLEŠ O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: danielb.posta@gmail.com

ThDr. Peter BORZA, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity
Katedra historických vied
Ul. biskupa Gajdiča 2, 080 01 Prešov
e-mail: peter.borza@unipo.sk

ThLic. Tomáš FILIP, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: mgr.tomas.filip@gmail.com

prof. ThDr. Cyril HIŠEM, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: cyril.hisem@ku.sk

doc. PhDr. Ivan CHALUPECKÝ

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: ich@systemhouse.sk

prof. ThDr. Gabriel RAGAN, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: gabriel.ragan@ku.sk

ICDr. JUDr. Juraj JURICA, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: juraj.jurica@ku.sk

Mons. HELic. Jozef KRIŠTOF

Via M.D. Brun Barbartini 31
00123 Roma, Italy
e-mail: kristofjozef@hotmail.com

ThDr. Angelus Štefan KURUC O.Praem., PhD.

Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: stefan.kuruc@gmail.com

doc. PhD. ThDr. Štefan LENČIŠ, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: stefan.lencis@ku.sk

PaedDr. ThDr. Dominik MACÁK, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku
Teologická fakulta Košice
Hlavná 89, 041 21 Košice
e-mail: dominik@ku.sk

Ing. Albert Ivan PETREJE O.Praem.

Rehoľný dom premonštrátov
Hlavná 67, 040 01 Košice
e-mail: petreje.i@post.sk

prof. ThDr. Peter ŠTURÁK, PhD.

Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity
ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
e-mail: peter.sturak@unipo.sk

prof. PaedDr. ThLic. Martin WEIS, ThD.

Teologická fakulta
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Kněžská 8, CZ – 370 01
e-mail: weis@tf.jcu.cz

Notitiæ historiæ ecclesiasticæ

vedecký recenzovaný časopis | *Scientific peer-reviewed journal*
ročník | *Volume* 1, číslo | *Issue* 2, rok | *Year* 2012

Adresa vydavateľa | *Addres of Editorial Publisher:*

© 2012 Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku
Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok
web: www.ku.sk

Adresa redakcie | *Addres of Editorial Office:*

© Inštitút cirkevných dejín, Teologická fakulta Košice
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hlavná 89, 041 21 Košice
web: www.icd.ktfke.sk
email: icd@ktfke.sk

Tlač | *Print:*

Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov

ISSN 1338-9572

Evidenčné číslo: EV 4697/12

Pokyny pre autorov | *Instructions for Authors*

www.icd.ktfke.sk

Fotografie na prednej a zadnej obálke zobrazujú plastiku bolestnej Panny Márie z Dómu sv. Alžbety v Košiciach od neznámeho gotického majstra.